

PST
166

45

CUGETUL ROMÂNESC

REVISTĂ LUNARĂ

COLABORATORII ACESTUI NUMĂR :

T. ARGHEZI, I. BUZDUGAN, EMANOIL BUCUȚA, O. W. CISEK, NICHIFOR
CRAINIC, HORIA FURTUNA, N. IORGA, ADRIAN MANIU, ION PILLAT, PER-
PESSICIUS, VLADIMIR STREINU, V. RUSSU ȘIRIANU, FRANCISC ȘIRATO,
GH. TĂTĂRESCU, I. VINEA, V. VOICULESCU, V. VÂLCOVICI.

NOEMBRIE
DECEMBRIE

No. 8-9.

ANUL 1922

Colaboratorii „Cugetului Românesc“

Em. Antonescu, prof. universitar, I. Athanasiu, prof. universitar, Al. Alimăneștianu, G. Adamescu, P. Antonescu, Tudor Arghezi, Alfred Alexandrescu, Ion I. C. Brătianu, C. Banu, Vintilă Brătianu, Dr. Valeriu Braniste, Lucian Blaga, Jean Bart, Ștefan Bogdan, prof. universitar, N. Bănescu, prof. universitar, Tiberiu Brediceanu, Alexandru Băbeanu, Ion Bianu, prof. universitar, Șerban Bascovici, Caius Brediceanu, Inginer Tancred Constantinescu, Dr. Ciugureanu, G. Constantinescu-Sonica, P. Cancel, prof. universitar, A. Castaldi, Nichifor Crainic, N. Petrescu-Comnen, Oskar Walter Cisek, Dr. D. Danielopolu, Leon Donici, D. Drăghicescu, Const. Diamandy, ministru plenipotențiar, Mircea Djuvara, George Enescu, Horia Furtuna, V. Goldiș, P. Gârboviceanu, I. Găvănescu, Dr. Titu Gane, Dr. Marius Georgescu, C. Hamangiu, N. Iorga, I. Inculeț, N. H. Lahovary, Al. Lepădatu, prof. universitar, N. Leon, Traian Lalescu, G. N. Leon, I. Lugoșanu, I. Mrazec, prof. universitar, Simeon Mândrescu, Claudia Millian, S. Mehedinți, profesor universitar, C. Murgoci, prof. universitar, Adrian Maniu, Istrate Micescu, Ion Minulescu, C. Moisil, V. Meruțu, prof. universitar, Duiliu Marcu, V. Munteanu, Dr. Gheron Netta, I. Nistor, prof. universitar, Sextil Pușcariu, prof. universitar, Perpessicius, G. Proca (O. Carp), prof. universitar, Ștefan Popescu, D. Pompeiu, prof. universitar, Ion Pillat, Al. A. Philipide, Camil Petrescu, I. Popescu-Voitesti, prof. universitar, Mihail Popovici, V. Russu Șirianu, General C. Ștefănescu-Amza, I. Simionescu, prof. universitar, I. Steriadi, Maria Dr. Stănculeanu, Vasile Sassu, Victor Slăvescu, Francisc Șirato, Theodor Solacolu, G. Tătărescu, Al. O. Teodoreanu, Dr. N. Tomescu, Ionel Teodoreanu, Dr. Al. Vaida Voevod, I. Vinea, G. Vâlsan, I. Valaori, Dragoș Protopopescu, Dr. G. ral Vicol, Dr. V. Voiculescu, etc

■ Manuscrisele greu de descifrat se distrug necitite. Autorii sunt rugați să le trimită de preferință copiate cu mașina.

Pentru orice lămurire cerută prin corespondență se vor adăoga timbrele trebuincioase.

■ Autorii și editorii interesați să li se facă dări de seamă complete, vor trimite cărțile în câte 2 exemplare, din care unul aparține redactorului recenzent. Un singur exemplar dă dreptul la o inserție în „Bibliografie“.

REDAȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA:

BUCUREȘTI

Pasagiul Comcedia, Scara 2 B în fața intrării Teatrului „Regina Maria“.

Orele de birou: 5—7 p. m.

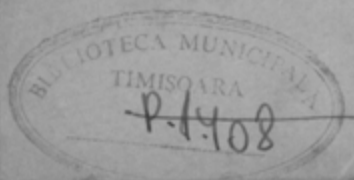
TOATE DREPTURILE REZERVATE

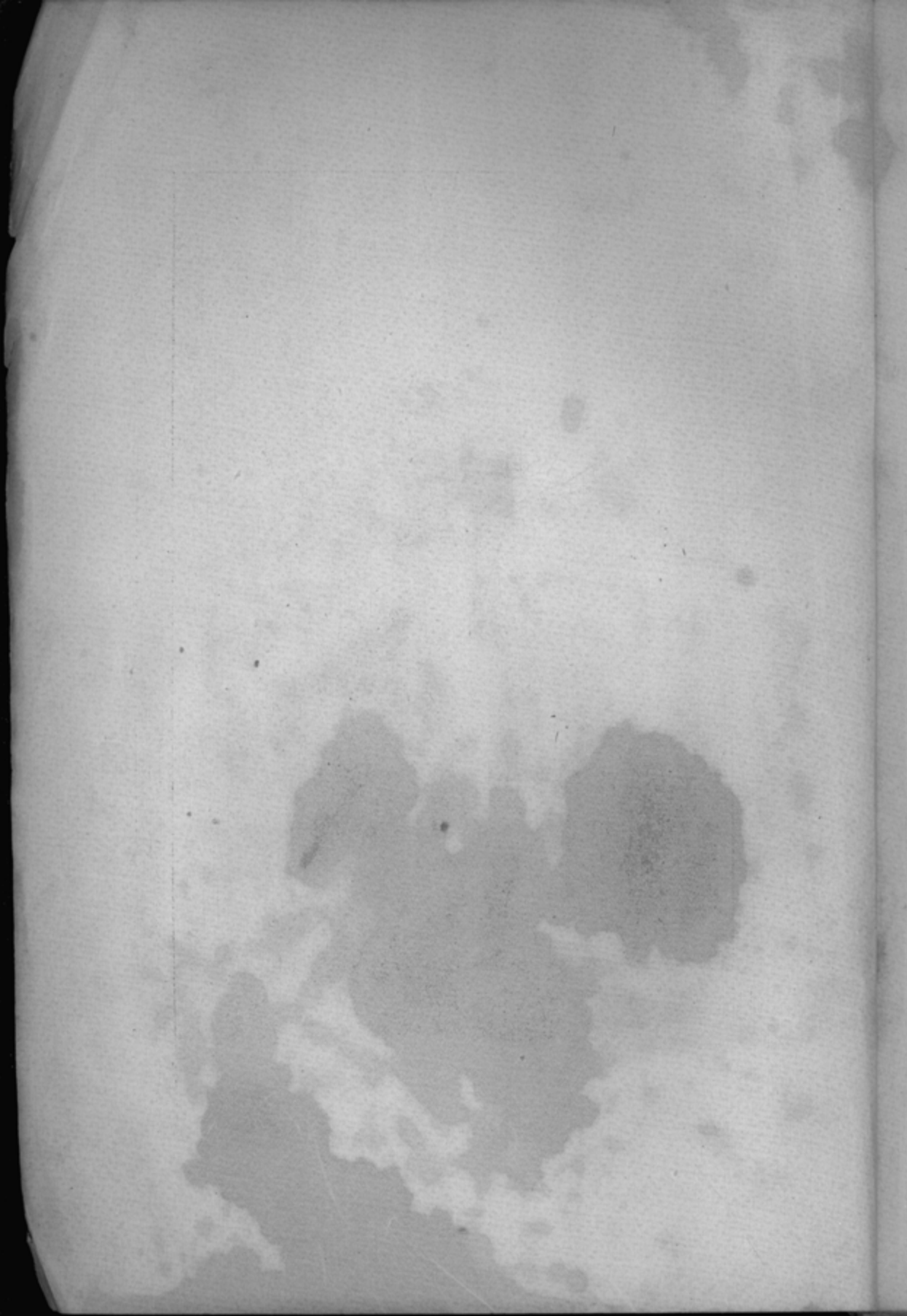
PS 1/166

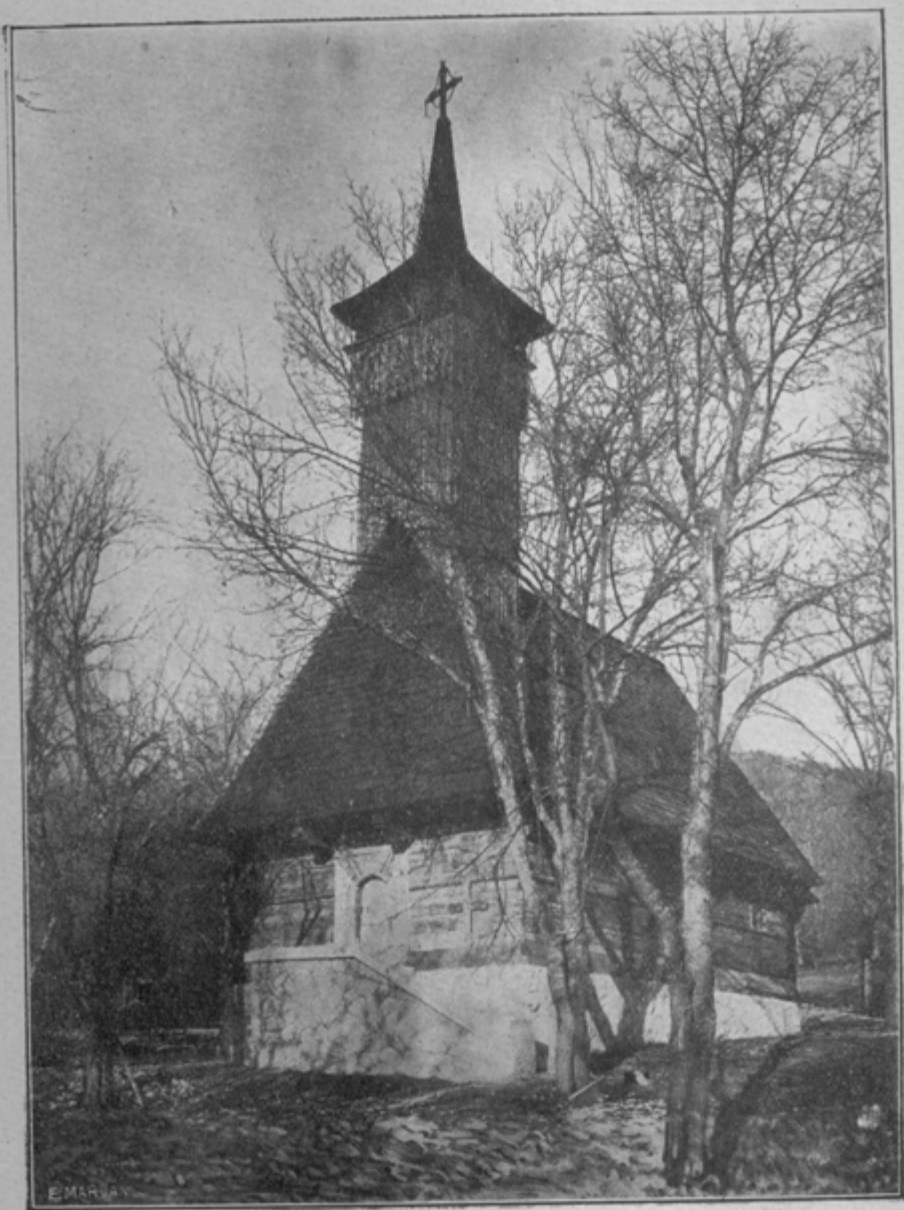

Revuluciunea dela Fântânele

1408

Biserica lui Horia

DIN AMINTIRILE ALTORA ȘI ALE MELE

II.

Din Țara Moților

Fiului meu George.

De peretele camerei mele de lucru stă atârnat un desen cu reliefuri impresionante și perspectivă originală.

La prima vedere, pe hârtia-i îngălbenită de vreme, pare o gravură japoneză; iar privit mai de aproape, înfățișează cu sinceritate dătătoare de viață și cu mișcătoare naivitate o trupă militară, infanterie, călărime și tunuri, surprinsă pe când străbate luminișul unor pășuni muntoase, de către o ceată de țărani ascunși în păduri jur împrejur. O căpetenie țărănească, cu un ochian lung în mână, conduce atacul de pe culmea apropiată. Dintr'un pâlț de arbori, o cireadă de boi cu coarne lungi, privește mirată. Iar la orizont se înșiră munți pleșuvi cu profiluri dințate și cu văi în care se risipește ceața, descoperind în zare codrii de brad.

De-asupra profilului culmilor, pe cer, stă scris cu creionul: „Revoluciunea de la Fântânele. Armata română, sub conducerea Tribunului Nicolau Corcheș. Unguri învinși și omorâți cu toți și Comandantul lor Vasvari.» ⁽¹⁾

Așa a semnată cu o mână de bătrân, fostul zugrav de biserici Corcheș din Câmpeni, înfățișarea victoriei reputată de Moți sub conducerea lui o jumătate de veac mai înainte și desinată tot de dânsul.

Despre această victorie, iată ce zice, în raportul său, Avram Iancu, eroul munților Abrudeni din 1848:

Încă înainte de focul de la Marișel am primit o știre de la bravul centurion D. Gavril, despre reușita vrăjmașului și de prefacerea în cenușe a satelor Râul-Galatei, Jurcuția etc. Eu am trimis îndată în ajutorul lor pe tribunul meu Nic. Corcheș cu 68 vânători și am dat lângă el

(1) Vasvari poreclit Kossuth cel mic, era unul din cei mai înverșunați vrăjmași ai Românilor.

și pe tribunul Jac. Olteanu de la Cetatea de Baltă. În 5 Iunie seara, Corcheș ajunsese cu vânătorii la Fântânele, unde locuitorii comunelor devastate se adunaseră sub centurionii lor. Aceștia își făcuseră cunoscut, că în aceeași zi avuseseră o lovire glorioasă cu vre-o 400 de rebeli, pe cari punându-i pe fugă i-au gonit vre-o două ore, luându-le și trei care încărcate cu pâini. Centurionii mai adaosera, că și faimosul Vasvári se afla în apropiere cu trupa principală. Preste noapte Corcheș și subcomandantele său Olteanu se pregăteau pentru luptă. El au ales dintre bărbații adunați buni de arme și pe cei mai vârtoși, i-au numărat și erau 120 vânători și 317 lăncieri. Această trupă mică o împărți el în 3 puncte importante, pe la care trebuia să treacă rebelii dacă ar fi voit ca să înainteze. Pozițiunea pentru ai noștri era foarte favorabilă. În 6 Iuliu pe la 11 ore a. m. vrăjmașul se puse în mișcare. Comandante suprem era Vasvári. El avea cu totul 3000 oameni dintre care 300 prevăzuți cu securi, pentru ca să delature din drum baricadele de lemn făcute de ai noștri; el avea și 5 tunuri sub comanda sa. Îndată ce observară pe ai noștri, și deschiseră după datina lor foc violent din tunuri și puști. Corcheș însă știind că ai noștri nici odată nu aveau munițiune de ajuns, a comandat oamenilor săi ca să se lase la pământ, să nu puște nici de cum, ci să aștepte pe vrăjmaș până la o distanță de 80 pași. În starea aceasta sub o ploaie de gloanțe din tunuri și puști așteptare ei pe vrăjmaș. La o distanță anumită îi primiră cu pușcături bine țintite, dar încă tot întinși la pământ, pentru ca gloanțele de tun să nu-i ajungă. Din aceea pozițiune bună ei trăgeau atât de sigur încât mai nici unul nu-și greșea omul asupra căruia țintise. Într-o distanță mică de acolo stăteau femeile înverșunate asupra rebelilor pentru atrocitățile lor și încurajau pe bărbații lor la luptă. Vasvári era silit să îplinească liniile de mai înainte ale luptătorilor săi cu alți oameni din cauză că picau foarte mulți. După un foc de tiralieri de o oară, tribunul trimise două despărțimente mici de vânători în ambele laturi ale vrăjmașului, și totdeodată comandă pe lăncieri la trei puncte, ca să se arunce cu asalt asupra vrăjmașului. În 5 minute desordinea în trupa vrăjmașă a fost generală și ea a mai crescut prin aceea, că acuma aruncară și Marisielenele cât cu pietrii, cât cu frigări, imblaci și cu alte obiecte asupra vrăjmașului care se retrăgea în disordinea cea mai mare: așa își ajutară ele pe bărbații lor. Măcelul a fost înverșunat. Vasvári a căzut, partea cea mai mare a ofițerilor săi și cu aceia ca la 850 de soldați. În care număr se cuprind și acei uciși în lovirea din ziua cealaltă. Buzgo însă a reușit ca să scape de timpuriu cu 4 tunuri și să readune restul trupei lui Vasvári. În timpul goanei veni comandantul Gyarmati cu 300 vânători în ajutorul fugarilor; ei însă nu au mai cutezat să se întoarcă asupra noastră. Ai noștri luară un tun cu toată munițiunea și cu cai, apoi tobe, arme și altele. Pierderea noastră a fost 4 morți și 12 răniți; 6 dintre aceștia au rămas schilavi. În lupta aceasta s'a distins și invalidul Pfeifer, un German din Abrud. ¹⁾

Acest desen e pentru mine un document prețios și totdeodată o amintire scumpă a primei mele călătorii în munții Apuseni.

¹⁾ G. Bariț. Istoria Transilvaniei. Vol. 2 pag. 556-558.

Din copilărie m'a stăpânit întotdeauna dorul atavic al munților și în deosebi acela al Carpaților noștri. Curge doar în vinele mele sângele bătrânilor pribegi din codrii munților Oltului și ai Argeșului și sunt nepotul bunicului Dincă, acela care părasea mănăse moșii dela câmpie, simțind că se usucă și piere, departe de munții strămoșești.

Din înălțimile lor evocatoare, mai limpede și mai impunător ca de ori-unde, mi s'a arătat unitatea țarei și a neamului nostru, și, din orice călătorie pe culme, m'am reînfortat cu dorul sporit al integrității lor. Privind din crestele hotarului, nu știai în care parte e țara mai românească; iar linia odioaselor mușuroae de beton, care le spurca seninătatea și însemna granița veche, înfrunta dureros respectul datorit naturii și revolta adânc simțul de dreptate.

Nici odată nu mi-a răsărit mai strălucită viziunea realizărilor naționale, decât de pe înălțimile de peste 2000 de metri, când, în nopțile instelate de vară, ascultam șoaptele neincetate ale tovarășilor de drum, în jurul jeratecului pălpând.

De la Suceava și până la Cerna, nu-mi rămăsese culme mai de seamă necercetată; iar pe Negoi, pe Retezatu, pe Parângu, pe Piatra Craiului, pe Ceahlău, m'am suit de câte două și trei ori. Ba am încă azi de gând, dacă va voi Dumnezeu, să mă reîntorc pe vârfurile lor.

Cunoșteam astfel toți munții graniței vechi, dar nu văzusem pe cei Apuseni decât sub formă de siluete aburii, la zarea priveliștilor care se desfășurau, în fuga trenurilor din Ardeal.

Și totuși aveam dor mare și vechiu să mă apropiii de ei, ca de un monument sfânt de evlavie națională.

De mic copil, numele lor răsunase la urechile mele cu eoprea slăvitului lor trecut.

La 1875 amicul părinților mei, C. Racoviță, petrecea iarna la Golești, precum noi o petreceam la Florica. Singur la moșie, el venea adesea să-și sfârșească ziua la noi, și, după masă, seara, pe când viscolea afară, în jurul lămpii din salon, ne povestea bătăliile și trudele la care luase parte alături de lăncul, în munții Apuseni.

Nepotul Goleștilor ne spunea cu o indignare nestinsă de trecerea sfertului de veac, cruzimea fioroasă cu care vrăjmașul ucidea, ardea și jefuia.

Cu gura căscată de emoțiune și cu lacrimi în ochi, sorbeam eroica poveste a victoriilor Moților; iar după culcare,

în pat, cu pleoapele închise, între vis și realitate, vedeam desfășurându-se bătăliile vitejești, în care Românii se luptau cu lănci făcute din coase sau din furci și cu tunuri scobite în trunchiuri de cireș cercuite cu fier. Sau asistam ca și prezenți la iureșul lor, când călare și cu pălării bărbatești în cap, nevestele și fetele din Mărășel se iveau în fața honvezilor, pe când părinții, soții și frații lor îi ataceau din ambele coaste, îi risipeau și îi nimiceau.

Iar mai târziu, la liceu, citisem și tradusesem în franțuzește «Moșii și Curcanii» minunatul imn, în care, Odobescu cânta în proza lui armonioasă și fermecătoare rostul și slava trecutului mai depărtat al Moșilor.

Ce român a citit și a mai putut să uite cuvintele sale despre Horia?

.... O! negreșit, domnilor, sub grosolanu-i cojoc de oaie, sub tun-dra-i neagră, sărădită cu găitane vinete, sub opincile-i de mun ean, îmbăierate pe glezne, sub cușma lui mocănească cu cianace (ciucuri) de fir, — sub tot acest port al său neaș țărănesc, curgea prin vinele acelui puțin cioplit, dar mult semeț mult statornic și mult viteaz bărbat, un sânge cel puțin tot așa de adevărat românesc, tot așa de îmbolditor, tot așa de patriotic, ca prin creerii celor mai erudiți instigatori și celor mai iscusiți apărători ai latinității gintei românești!

Auzim toți, laudându-se în toate zilele, acei învățați scriitori ai Ardealului, — *Petru Maior! Samuil Clain! George Șincai!* — cari mergând să studieze la Roma au cules cu religiozitate în cetatea eternă dovezile originii latine a poporului românesc și întorcându-se acasă, printre mii de persecuțiuni, au deșteptat zice-se, în Români simțul național.

Dar vă întreb, domnilor, era oare trebuință să meargă din ai noștri la Roma, ca să facă pe poporul românesc *a fi și a ști că este o națiune de sine stătătoare*, un popor cu nume și sânge de Român?

Să nu renunțăm, credeți-mă, așa lesne la darul cel mai prețios, cel mai minunat al neamului nostru, la cel mai puternic instinct de proprie existență, care nu a lipsit niciodată Românilor, nici la noi, aci în principatele unde am știut a ne prefira prin mii de primejdii, prin mii de vitejii, scăpând tot mereu ființa noastră proprie de Statuti curat românești, nici dincolo peste Carpați, unde opt secol de cea mai curată și sugrumătoare asuprire nu au făcut pe Românii ardelenii, îngenuchiati sub paloșul unguresc, să vorbească altă limbă și să poarte alt nume decât acela de Român!

Acest dar l-au avut pururea Românii, și nu trei, pătru, ba nici sute de cărturari, croind la gramatici și la etimologii, nu ar fi putut să-l insufle deodată atâtor mii și milioane ce întocmesc obștea de rând a românimii.

Ca să revin încăodată la imaginea cu care am comparat, dela început, starea simțirilor ce frământă chiar și astăzi țara Ardealului, voi zice că, dincolo ca și dincoace de Carpați, adevăratul patriotism românesc a trăit pururea în sânul poporului nostru — încins și fierbinte — întocmai ca jăratecul sub spuză, și că unicul merit ce putem recunoaște erudiților noștri *Daco romani* este acela de a fi suflat cenușa ce ascundea și păstra neatinsă acea scânteie neperitoare

Fie-mi dar iertat domnilor, a conchide că răscoala iobagilor ardeleni sub Horia, poartă în sine un caracter pe deplin poporan și de aceea chiar, — îmi voiu permite a zice — mai *curat*, mai *adevărat*, mai *sincer* național, decât toate argumentațiunile, mai mult sau mai puțin exagerate ale patrioților erudiți.

De acea, noi Românii, putem să ne mândrim cu acea mișcare spontană a Moților, mai mult poate chiar decât cu teoriile și cu controversele susținute la sfârșitul secolului trecut, — de altmintrelea cu mare diligență, — de ilustrii corifei ai școalei transilvane.

Pe Horia și pe miile de viteji feciori, cari s'au luptat sub dânsul, nu i-au făcut patrioți români citirea cărților latinești și vederea monumentelor din Roma; ci — cugetele lor simple și drepte, care le spuneau aprieat că sunt născuți Români și'n țara Românească; că, după fire și datină *unul* Dumnezeu și *unul* Împăratul au drept să le ceară viața și munca lor, pentru apărarea legii și pentru sporirea țarei strămoșești.

Dar și mai mult, domnilor. În asemenea credință se scaldă încă și astăzi tot poporul românesc, cel simplu, cel neadăpat la isvoare străine; și aceste credințe constituie chiar patriotismul său, patriotism înfundat, tăcut dar, mai temeinic și mai statornic decât orice declamațiuni sgomotoase ale patrioților cârturari de tot soiul.

Acel aluat vârtos cu care este plămădită firea poporului românesc am avut noi ocaziunea a-l constata, viu și veghiat, în bărbăția junilor noștri luptători de mai deunăzi, *Curcanii* dela Plevna, frați mai tineri dar ai *Moților* din munții ardeleni.»

Cu asemenea reminiscențe, lesne se poate înțelege ce dor mă trăgea spre munții Apuseni și cu ce sentimente pornii spre dâșii, împreună cu soția mea, după o viață de om de așteptare, în 1907.

După un popas la Sibiu și după ce proslăvirăm la Alba umbra lui Mihai Viteazul și martirul lui Horia, plecarăm în automobil prin Zlatna la Abrud și la Câmpeni.

Natura și oamenii răspundeau așteptărilor noastre. Falnica înfățișare a bărbaților și mândra frumusețe a femeilor se potriveau cu priveliștea. Ne bucuram de vederea portului lor, a mersului lor legănat, de auzul graiului lor ca și de măreția munților cu creste semețe și cu băi de aur, și de limpezimea apelor cu paturi de pietre sclipitoare.

Automobilul nostru alerga pe drumul de țară, în jurul căruia se petrecuseră cele mai strălucite lupte ale lui Iancu și ale tovarășilor săi contra sângerosului Hatvany. La Abrud și pe înălțimile din dreapta și din stânga, la Roșia și la Cerneț, se desfășuraseră feroasele drame și vitejeștile izbânzi, care ne cutremuraseră și ne înălțaseră sufletele în copilăria noastră.

Din Abrud până în munții Bihorului tot locul e sfințit de bărbăția neînfrântă a Moților, dar adevăratul lor cuib începé la Câmpeni.

După o noapte de odihnă relativă la otelul-han al acestui orașel, dis-de-dimineată ne îndreptarăm mai întâi spre Vidra și intrarăm în casa lui Iancu, modestă, albă, cu obloanele închise, la marginea drumului pe care nefericitul erou, în ultimii ani ai vieții sale, umbla cântând din fluer și cu mințile pierdute.

El ca și Horia fusese victima încrederii sale în împărat, dar mai puțin îndurător decât nervii de oțel ai sublimului iobag, creierul cărturarului, nu rezistase trădărei habsburgice.

A treia zi, după o nouă noapte în Câmpeni, plecarăm spre satul lui Horia, la Albac. Aci, ne oprirăm în dreptul bisericii de lemn, întocmită din grinzi și bărne groase, de câte 8 metri lungime, și cu un turn înalt ca de cetate. Pentru a pătrunde într'ansa ne veni în ajutor un tânăr teolog, pe care îl atrăsese sgomotul motorului.

Când îi arătarăm mirarea noastră de a vedea că alături, la câțiva pași numai, se ridicase o a doua biserică de zid și îl întrebă de rostul ei, el ne răspunse că biserica de lemn data din veacul XVIII, iar că acum clădindu-se alta de zid, mai mândră (?), autoritățile reclamau distrugerea celei dintâi, de teamă de foc, și, de aceea i-se și hotărâse desfacerea și vânzarea ca lemn vechiu. Dar prețuirea prea scumpă după gustul mușterilor, o scăpase până atunci de desființare.

Ne durea în suflet să aflăm că acel locaș, în care se rugaseră și se împărtășiseră Horia și vrednicii lui tovarăși în clipe hotărâtoare, era să piară, și, îl părăsirăm cu truda în minte, cum l-am putea salva și transporta la Florica, reclădindu-l acolo în memoria eroicilor Moți.

Munțiți de acest gând pornirăm mai departe, la grota de ghiață din Scărișoara.

Drumul muntos și pitoresc era foarte anevoios și automobilul nostru era primul care se încumetase să pătrundă până în acele funduri ale ținutului Moților.

La dus, merse el cum merse, dar la întoarcere pe un povârniș, în marginea unei râpe, o falsă mișcare a mecanismului, frânse diferențialul, și fu să ne prăvălească în prăpastie, dacă în repede-i fugă înapoi, trăsura nu s'ar fi isbit de un copac și nu s'ar fi proptit întrânsul.

Lăsând-o în nemișcare și în neputință, făcurăm câțiva kilometri pe jos până în Albac, de unde, cu ajutorul unui învățător îndatoritor trimeserăm două perechi de boi ca să

tragă a doua zi automobilul până la Câmpeni; iar pentru noi găsim o brișcă cu doi cai, care ne duse la conacul nostru din ajun chiar în aceeași noapte.

Pe când se preparau boii și caii, stăturăm la cină la învățător, cu dânsul și drăguța sa soție, cu preotul din sat și cu tânărul teolog, cunoștința noastră de dimineață. Dela ei căutarăm să aflăm amintirile rămase dela Horia în localitate, și să chibzuim cum am putea scăpa biserica de distrugere. Cu ajutorul preotului și al învățătorului puserăm lucrul la cale și mulțumită lor o cumpărarăm în cursul toamnei și aflarăm pe meșterul Nicolae din Sohodol, care se însărcină cu desfacerea și reclădirea ei. În timpul iernei ea fu transportată pe sâni o sută de kilometri până la calea ferată din Turda, și, de acolo, fiind dată lungimea grinzilor, în vagoane speciale la Florica.

Pe când trenul care o ducea sosise la Pitești, autoritățile maghiare se emoționară de caracterul iredentist, ce putea lua actul nostru de pietate, și făcură, spusu-mi-s'a, o târzie și neisbutită încercare de a-l împiedeca.

Curând după biserică, veni și meșterul Nicolae însoțit de trei tovarăși dulgheri, unul și unul de voinici, cel mai mic avea 1. m 90.

Ei ridicară clădirea în parcul din Florica, pe dreapta tapșanului, pe a cărui stângă se înalță capela de piatră cu mormântul lui Ion C. Brătianu și complectară astfel pe dealul Piteștilor, comemorarea renașterii românești din tot cuprinsul Carpaților. Pentru a nu despărți amintirile acelor care au fost uniți în credință și'n luptă până la martir, Părintele Piso din Brad, a dăruit bisericei lui Horia porțile împărătești dela biserica lui Cloșca din Cărpiniș și potirul de lemn de cireș dela biserica din Mesteacăn, unde jurase Crișan.

Noi, din Albac, ne întoarserăm la conac; iar în urma noastră, a doua zi, veni și automobilul, dar rușinos, cum apar asemenea trăsuri când sunt trase de boi, și într'o stare care ne silea, pentru reparații, să prelungim cu trei zile șederea noastră la Câmpeni.

Le întrebuițarăm făcând pe jos și cu trăsura excursiuni în vecinătate și încheind mai de aproape cunoștințe cu oamenii și locuințele dimprejur.

Nu m'am mai întors până azi la Sohodol și nu știu dacă ași regăsi impresiunea de atunci, dar am plecat de acolo cu convingerea că în el se află cele mai frumoase femei, cu ținuta lor mândră și elegantă.

La otelul-han la care stam ne coborâsem sub numele de D-I și D-na Ionescu, dar pe când lucra la reparație, mecanicul automobilului spusese ferarului care îl ajuta, cine suntem, și, ca orice știre, aceasta se răspândise repede în micul orașel.

Fără întârziere primii vizita câtor-va fruntași români. Intre cei dintâi fu nepotul de fiu al fostului Tribun Corcheș, care, bătrân de 80 ani, nu eșia din casă. Cu adevărată emoțiune, fusei să salut în mijlocul familiei sale, pe viteazul veteran care comandase la Cerneț și la Fântânele.

Din casa lui plecai cu mâinile pline de flori, legate în tricolor, cu un frumos urcior de peste o sută de ani, și, mai presus de toate, cu bătaia dela Fântânele, desinată de învingătorul ei.

Desenul lui Corcheș și biserica lui Horia sunt amintiri scumpe ale primei mele călătorii în munții Apuseni.

De pe roata de canun, care a frânt vârtosul trup al țărânului, fără să-i poată zdrobi sufletul de granit, și să-i stoarcă un singur gemăt, și, din praful drumului în care rătăcea fără rost cântând din fluer, neînfrântul Căpitan dela 1848, s'au înălțat în pateticul lor martir, două icoane sfinte ale slavei trecute din al cărei cult se trag cele mai de seamă izvoare de puteri pentru viitorul întregului neam.

M'am reîntors în munții Apuseni peste 14 ani, după ce prin mari și cumplite jertfe, ostașii Regatului român făcuseră să rodească în plin tot sângele vărsat în veacuri pentru aprărarea națională.

Țara Moților devenise astfel ținut al României Mari, cum știam de totdeauna, ca atâtea alte generații, că era să fie, dar nu îndrăzneau să sper că o voi vedea.

La Brad și la Abrud, popor numeros și călduros ne ură bună venire mie și tovarășilor mei de drum și de muncă, ca unor frați cu drag regăsiți.

Batrânul Corcheș nu mai era printre cei vii, dar în gândul și în cuvintele noastre ne reaminteam cu recunoștință luptele sale și alor săi.

La Tebea, unde a început revoluția Moților, în fața bisericei la umbra uriașului gorun sădit de Horia, ne închinăram la mormântul lui lancu. În rând cu bătrânul stejar creștea un tânăr și falnic lăstar plantat de Regele României Mari,

iar lângă mormântul altă dată singuratic, odihneau rămășițele ostașilor cazuți la Halmagiu pentru întregirea neamului și în jurul lor, în curtea prea strâmtă a bisericei, mulțimea asculta cu însuflețită evlavie cântările de binecuvântare ale preoților și cuvântările de preamărire ale fruntașilor ei.

Se întindea valea la picioarele lor și se înălțau dealurile împrejurul gorunului lui Horia, ca un templu imens, cu moaștele martirilor în altar.

Pretutindeni în tot cuprinsul României Mari, ca puterile de viață ale codrului sub soarele primăverii, izbucnea intensitatea simțirilor și energiilor naționale sub farmecul unității neamului. Dar unde puteai pătrunde mai adânc mărețul înțeles al vremurilor ce ne-a fost să trăim, decât în acel ținut al Arieșului și al munților Apuseni de la Câmpia Turdei udată de sângele lui Mihai, până sus în munții lui Iancu și ai lui Horia?

Unde putea să răsară mai vie, mai strălucită, mai stăpânitoare, datorită ce ne impune asemenea moștenire clădită din așa cumplite dureri și atâta minunată credință?

De pe Arieș, tot atât ca și de unde valul Oltului izbește în mănăstirea lui Mircea sau de sub bolta care cuprinde mormântul lui Ștefan și de la malul neclătinat al Siretului dela Mărășești te întorci mai tare în credință și în nădejdi, mai drept la suflet, mai limpede în vederi, mai bărbat în hotărâre, fiindcă strălucita aureolă a gloriei lor risipește ceața deprimătoare a micilor patimi și a zilnicelor nevoi.

Ea înalță inimile și oțelește voințele spre dobândirea noilor realizări impuse de menirea de cultură și de civilizație ce ne revine în Orientul Europei.

Ion I. C. Brătianu

MEȘTERUL

ACTUL III

Aproape în prim plan se înalță biserica în toată splendoarea ei. Nu se văd coperișurile. Ornamentele în schimb au toată vioiciunea unor flori crescute în piatră și nu numai fastul bogat al aurului. E clipa în care clădirea nouă și-a luat înfățișarea cu care așteaptă veșnicia. Ultima schelă e astfel făcută încât să suie scara în formă de terasă — și să se piardă mai apoi în cer. Decorul trebuie să dea impresia măreției — neobișnuit de mult, la nevoie exagerat chiar ca proporție. Din străvechile urme de ruină nu a mai rămas decât o bancă de piatră jumătate acoperită de un cireș sălbatic plin cu flori albe. Rând pe rând procesiuni de copii, femei, și târgoveți, trec spre intrarea în mănăstire.

UCENICUL CEL TÂNĂR

De ce le-ai zis că și mai mult poți făptui
Când ai întrecut tot ce îmi pot închipui?

MEȘTERUL

De ce? ai să înțelegi
Și fără ca din vorbe un răspuns să culegi.

UCENICUL

Tocmai pentru tine să se deștepte ura,
Ură pentru că aduci lumină!

MEȘTERUL

Azi toți cu ajutorul nostru mai bine se închină.

UCENICUL

Cuvintele tale aspre în pieptul lor
Răscolesc dorințe de omor.
Ascultă-mă...

MEȘTERUL

Ce vrei?

UCENICUL

Vreau să te opresc,
Să nu te sui pe schele — căci cei răi te pândesc.

MEȘTERUL

Să nu mă sui, să nu mă sui — dar cui o spui?
Crezi că mie îmi poți da frică să mă sui?

UCENICUL

Meștere, nu pot să spun mai mult, căci sunt împiedecat...
Chiar Domnitorul știe — am jurat
Un jurământ îngrozitor — pe care să-l ghicești.

MEȘTERUL

Și dacă îl știu — tu nu ai drept să mă oprești.
Eu trebuie să auresc crucile acolo sus
Și să dau drumul clopotului.

UCENICUL

Dar ți-am spus...

MEȘTERUL

Sus au rămas șindrilele — urmează-mă sau lasă-mă.

UCENICUL

Au rămas, știu bine,
Doar nu e nevoie de ele. (uitându-se) nimeni nu vine,
Meștere! — jurământul! — Meștere biserica se poate sfinți
— și fără să sfârșești lucrul în astă zi.

BOIERII (trecând)

Ceeace-a făcut e minunat.
 Privește numai brâul ăsta în care bat
 Aripile păsărilor de aur, în plisc cu clopoței
 Din care sunetul dumnezeesc adie.

UN LUCRĂTOR

Spunea că l-a închipuit — să fie
 În amintirea păsărilor dintr'un cuib zdrobit.

ALT BOIER

Ce a făcut e blestemat.
 Ați auzit, în zid a îngropat — de vie —
 Pe femeia ce dintâi a vrut să vie.

ALT BOIER

Cu adevăr, cum a fost?

UN LUCRĂTOR

Mă îngrozesc în amintire.
 Glasul ei plângea — noi încercam s'o amăgim.

ALT BOIER

E aici?

UN LUCRĂTOR

Nu vrem să știm.
 Ochii ei mari de căprioară
 Înțelegeau că trebuie să moară.
 O, dacă s'ar fi 'mpotrivit, am fi 'ncetat,
 Cu pietrele am fi lovit în meșterul blestemat.
 Dar nu, zâmbea; și noi cu pietrele clădeam.
 Și când a înțeles că nu glumim, ea tot zâmbea;
 Și când a înțeles că moare — moartea-și vrea.

UN BOIER

Nu înțeleg cum poate fi pe lume
Așa cruzime. Domnul cum o lasă!

UN LUCRĂTOR

Și dacă ați ști — era ca și o sfântă de frumoasă...

ACELAȘ BOIER

Cum de-a avut curagiul s'o zidească?

ALT BOIER

Dar tatăl când trimite fiul la război
Nu-i dă el moartea? Au ce facem noi
Când știm că, murind fiul nostru, moartea lui a ajutat
Ca să clădim o țară... Nu zidim și noi fără păcat?

O FATA

li era dragă și a ucis-o din iubire?

ALTA

Eu nu 'nțeleg — l-o fi înșelat?

FATA

Nu! — o iubea atât de mult — ori ce păcat i-ar fi iertat.

INTĂIA

Să rupem flori și să le ducem la altar.

UN LUCRĂTOR

De ce rupi floarea de mărgăritar?

FATA

De ce o rup — imi place mult. Nu vezi, e atâta de frumoasă.

UN LUCRĂTOR

Fiindcă-i frumoasă tu o smulgi, și meșterul, fiindcă iubea,
iubirea a ucis.
Gândește-te o clipă la ce-ai zis.

FATA

Nu, nu vreau, lasă!

(Se aude primul cântec)

Preoți descoperiți purtând cădelniți cu tămâie trec spre intrare.
Lucrătorii grăbesc smulgerea schelelor.

UN LUCRĂTOR

Mai repede! Ce lucru minunat — au cine-a ajutat?
Schela de sus e aproape gata desfăcută.

ALTUL

Sosește Domnul — împlinirea e făcută.
Meșterul sus e?

UN LUCRĂTOR (Ingenunchind)

Doamne, în țărână ne-am culcat.

DOMNITORUL (a intrat)

Acum când visul meu îl văd îndeplinit,
Vreau pentru fiecare din voi mulțumire.
Ce vreți?

UN LUCRĂTOR

Înalta ta milostivire.

DOMNITORUL

Ce pot eu face mai bun pentru voi?

ALT LUCRĂTOR

Îți spui:

Eu vreau o casă — am clădit la destui...
Ciolanele mele îmbătrânite
Să găsească adăpost la vatra focului.

DOMNITORUL

Toate dorințele să fie auzite.

ALT LUCRĂTOR

Bani vreau, Doamne. Cu ei voi face tot ce vreau.
Bani câți ai să-mi dai, am să iau
Ca să petrec fără griji.

DOMNITORUL

Vei avea pungile. Tu ce vrei?

ALT LUCRĂTOR

Doamne, un ogor lângă un codru cu tei.
Primăvara să ascult în bălsamare privighetorile,
Vara, să văd în lan de aur florile
Toamna, să simt cum cade frunza aurie.

DOMNITORUL

Vei avea casă — bani — ogor.

ALT LUCRĂTOR

Mie o vie

În care să fiu stăpân peste butucii plini

De grei și tămăioși ciorchini.
Acolo să stau și cu arcu să ochesc
În graurii și tâlharii de îndrăznesc
Să se atingă de averea mea.

DOMNITORUL

Și tu?

O vei avea.

ALT LUCRĂTOR

O turmă Domnul să îmi dea.
Miele albe, ce suind pe munte,
Să pară pietre ce pornesc, curate.

DOMNITORUL

Ingrijitor, tu le vei împlini acele zise toate,
Cum văd din dorințele voastre,
Fiecare râvnește la alt de cât este.

CĂLUGĂRUL

Asta e veche poveste — case, turme, vie.

DOMNITORUL

Atunci cin'va clădi de vă lăsați de meserie?

UN LUCRĂTOR

Pietrele mâinile sfășie
De pulberea lor roșesc privirile albastre.
Cei care astfel muncesc — istovesc.

CĂLUGĂRUL

Toți pătimim — toate obolesc — Tu te vei îngriji
De casă — și grija, noapte și zi,
O să te nemulțumească.

O să ți se pară casa prea mică, (arătând pe fiecare)
 Banii fugari — lupii răi — strâmt ogorul,
 Mănită via. Domnitorul,
 Dându-vă ce vreți — nu poate împiedeca să suferiți de
 [ce'ți avea.

UN LUCRĂTOR

Nu înțelegem pilda.

ALTUL

Poate ar fi atunci mai bine, omul să nu vrea nimic,
 Să fie gol, să trăiască tot cum a trăit
 Adam și Eva când din rai i-a gonit
 Fără daruri fără doruri — ca dobitoace.

CĂLUGĂRUL

Nu imi răspunde când nu mă înțelegi.
 Să vrei, ce a fost, e un păcat
 Pe care Domnul îl oprește — de l-ai face.
 — voi să simțiți:
 Omul trebuie să iubească ceea ce trudește;
 Să își iubească și sfințească munca, neîncetat
 Degeaba ne schimbăm poverile când toți
 Cu toți suntem nefericiți.

DOMNITORUL

Nu înțelegeți — și în întristarea mea zâmbiți.

UN BOIER

Măria ta; dorul îți e împlinit
 Acum când mănăstirea se sfințește
 Sufletul tău se liniștește —

DOMNITORUL

Sufletul meu este neliniștit.
 Un gând nu-i niciodată împlinit.

UN BOIER ÎN ZALE (cătrecălugăr)

Sfinte, oare nu e un păcat
De moarte — că în zid a fost îngropat
Trup de femeie vie?

ALTUL

Nu e o nelegiuire,
Printr'un atât de crud omor să pornești o zidire.

CĂLUGĂRUL

Ce nu înțelegem — nu poate fi osândit.

BOIERUL

Legate de păcat — zidurile nu s'au mai prăbușit.

ALTUL

A sărăcit întreaga vistierie.
Doamna însăși a dat sculele toate
Pentru ca minunile lumii adunate
Să fie întrecute în măiestrie.

DOMNITORUL

Acum trebuie pe meșter să îl plătim.
Ce i se cade? ce să-i orânduim?

UN BOIER

Doamne, meșterul 'te-a înșelat;
Fără 'ndoială, meșteșugul lui e minunat,
Însă singur a mărturisit,
Atunci când ultima piatră a cioplit:
„Deacum îmi rămâne o săvârșire și mai mare“.

CĂLUGĂRUL

Și nu ți-a spus care?

UN BOIER

Nu a spus care.

BOIERII

Trufie? oare când am dat tot, ce mai poate să isprăvească?

ALTUL

Și după jertfa lui — ce să mai jertfească?

ALTUL

Dacă nu minte — și îl vedeți câte a putut face
Ca un vrăjitor — și fără lucrători va lucra fără pace.

ALTUL

Dumnezeu va căpăta alt mai mândru semn de preamărire
Decât cel la care s'a cheltuit averea toată
Și privirea Domnului curată
Va trece fără a ta știre
De pe crucile aici poleite
În spre noua făptură a meșterului viclean,
După cum o albină zboară
Spre un crin, de la un fir de maghiran.

BOIERII

Domnul o să fie smuls de lângă noi.
Nu-l lăsa, mărite... gândește, în război
Și în toate nevoile, nesfârșit,
E nevoie de Cel Nesfârșit.

DOMNITORUL

Cum pot eu să împiedec oare,
Pe cel ce Domnului vrea să-i dea jertfă și mai mare?

BOIERII

Ți-a spus că tot ce stă în puterile lui face;
Azi își întrece puterile?

DOMNITORUL

In sufletu-mi zace

O durere tainică. Eu i-am zis
Atunci când după mine pentru sfințire a trimis.
Atunci când zugrăveala nu era uscată:
Meștere alege de la noi o fată,
Ridică-ți privirea și cere pe oricare;
Meștere, pentru cei uriași nimica nu e mare,
Alege. El însă cu zâmbet batjocoritor și crud
A întins brațul strigând: Zidurile aud.
Ați prins și voi înțelesul cuvintelor.

BOIERII

Meșterul e un vrăjitor.
De răsplătire se arată umilit;
Diavolul îi dă mai mult ca ce i-ai fi dăruit.
Tu nu vezi că vrea să încerce în tine
Și să ispitească tot ce e bine
Către povârnișuri deșerte?

ALTUL

In loc să-ți mulțumească, arăta să te certe.

DOMNITORUL

Unde e meșterul?

LUCRĂTORII

Nu ne întreba.

BOIERII

Nu putem spune — nu știm.

DOMNITORUL

Cum așa?

Il urăți atât de mult — și unde e, nu știți...
Unde e tovarășul vostru — de ce mințiți?

LUCRĂTORII

Oare poate cineva să iubească
Pe cel ce a îndrăznit să zidească
Acolo...

DOMNITORUL

Cu ajutorul vostru.

LUCRĂTORII

Porunceai să îi fim supuși

DOMNITORUL

Unde este?

LUCRĂTORII

E sus de tot acuși.

DOMNITORUL

Ce face? Nici unul nu îmi dă veste?

LUCRĂTORII

Mărite, așează clopotul cel mare
În turlă.

CĂLUGĂRUL

E acela care
L-ați topit din idolul în pământ aflat.

LUCRĂTORII

De batjocurile meșterului ne-am săturat.
Rădea de răsplata ce aveai să-i dai

Și râsul lui întunecat
Suna — așa cum acum răgușit sună clopotul.
(sună clopotul)

UN BOIER

E ca un plâns ce își înăbușe hohotul.

CĂLUGĂRUL (tipând)

Cântă a mort — în sărbătoarea sfințirii!

DOMNITORUL

Arcași, să-l prindeți și legați
Când scoborâ-va, din turla mănăstirii.

LUCRĂTORII

Meșterul e păgân — Măria ta acum s'o știe.

CĂLUGĂRUL

Nu mi s'a spovedit niciodată mie.

LUCRĂTORII

O singură dată Domnului s'a rugat
Și atunci n'a făcut cruce. Și a fulgerat
Cerul ca fierul — și soția lui pentru moarte a venit.

UN BOIER

Cu ajutorul necurat a zidit.

DOMNITORUL

Porniți chiar acum slujba pentru sfințire.

BOIERII

Oare ne vom curăța prin pedepsire?

UN LUCRĂTOR

El zicea că sunt îngeri stolurile curate
De lebezi sălbătice sburate
În toamnă, spre gurile Dunărei.

ALT LUCRĂTOR

Ne-a povestit că idolii pământului sunt dumnezei
A căror putere păzea pădurile.

UN BOIER

Vezi pe ce învățături își întemeia meșteșugul?

DOMNITORUL

Aduceți-l legat.

ARCAȘII

Nu putem. Schela au tăiat-o oamenii cu securile
Și celuilalt drum spre clopot i-au pus drugul
Și l-au zidit.

DOMNITORUL

Zidit în ceruri.

BOIERII

L'au închis.

Iartă-i. E dreptate.

DOMNITORUL

E deacum ca și ucis.
Nu poate cobori.

MEȘTERUL (nevăzut de sus)

Nu vrea să coboare;

Meşterul nu ştie decât să sboare (se aude în biserică al II-lea cânt)
 Soare sfânt — aripile mele de lemn
 Le voi întinde ca să însemn
 Întăiul sbor peste puterile mele înălţat.

BOIERII, LUMEA

Pare arhanghel — e diavol necurat...
 I-au dărmătat schelele şi o să sboare.

LUCRĂTORII

Să ne ascundem — se preface în vultur.

MEŞTERUL

Soare care moare,
 Eu am cunoscut plănuiala lor,
 Ştiam că au să dea drumul schelelor
 Ca să nu mă pot cobori — şi m'am suit,
 I-am ajutat — am fost mâna minunată,
 Prin care scara a fost mai repede tăiată,
 Pentru că menirea mea când templul e sfârşit,
 Când clopotul a sunat şi s'a oprit,
 Menirea mea îmi cere mai mult, ş'acum sborul
 Imi dă prilejul să fiu iar făptuitorul.
 Rămas bun Voevoade — Rămas bun lucrători...
 Vă temeţi de cel cu fruntea în nori...
 Rămas bun — sborul meu învinge viaţa.

DOMNITORUL

Meştere, aşteaptă.

TOŢI (Indurători)

Meştere!

MEŞTERUL

Privirea mea cuprinde verdeţa;

cânt)

Brazii — munții albaștri — și șesurile tremurate
 Fruntea-mi stă în soare — picioarele încordate
 Stau gata să împingă strașina să calce golul...
 Rămas bun, pământ... Ți-am făcut ocolul...
 Rămas bun, iubire — rămas bun, durere...
 Imi deschid aripile... (pauză)

BOIERII

E tăcere

Grea, parcă plumb ar curge.

MULTIMEA

Simt fiori — ce vrea?

Geamlăcurile se luminează, în biserică s'au aprins stelele în toate
 policandrele. Jos a căzut meșterul

e,

CORUL

Cu viața pre moarte călcând, osana!
 Lumea se apropie.

BOIERII

Din el a sburat viața — zdrobit, mort. A murit
 E fapta și mai mare — ce a făgăduit...
 Zdrobirea întregește un gând.

CORUL

Osana ție!

UNUL

Biserica trăiește întâia liturghie.

Cortina

A. Maniu

a;

DUHOVNICEASCA

*Ce noapte groasă, ce noapte grea!
A bătut în fundul lumii cineva.
E Cineva sau, poate, mi se pare.
Cine umblă fără lumină,
Fără lună, fără luminare
Și s'a lovit de plopilor din grădină?
Cine calcă fără zgomot, fără pas,
Ca un suflet de pripas?
Cine-i acolo? Răspunde!
De unde vii și ai intrat pe unde?*

*Tu ești, mamă? Mi-e frică,
Mamă bună, mamă mică!
Ți s'a urit în pământ!..
Toți nu mai sînt,
Toți au plecat de când ai plecat,
Toți s'au culcat ca tine, toți au inoptat,
Toți au murit de tot!
Și Grivei s'a învîrtit în bot
Și a căzut. S'au stîrpit cucuruzii,
S'au uscat busuiocul și duzii,
Au zburat din streășini colunii,
S'au despărțit de casă rîndunelele, lăstunii,
Ștubeele-s pustii,
Plopilor-s cărămizii,
S'au povîrnit păreții, a putrezit ograda...*

*Ei! cine străbătu livada
Și cine s'a oprit? De ce te-ai oprit?
Ce vrei? Cine ești,*

De vii mut și nevăzut ca'n povești?
 Aici nu mai stă nimeni
 De douăzeci de ani...
 Eu sînt risipit prin spini și bolovani...
 A murit și numărul din poartă.
 Și clopotul și lacătul și cheea.

S'ar putea să fie Cine-știe-cine,
 Care n'a mai fost și care vine
 Și se uită prin întunerec la mine
 Și-mi vede cugetele toate.

Ei! cine-i acolo 'n haine 'ntunecate?
 Cine scobește zidul cu carnea lui,
 Cu degetul lui ca un cui,
 De răspunde 'n rănilile mele?
 Cine-i pribeag și ostenit la ușă?

Mi-e limba aspră, ca de cenușă.
 Nu mă mai pot duce.
 Mi-e sete. Deschide vecine.
 Uite sânge, uite slavă,
 Uite mană, uite otravă.
 Am fugit de pe cruce,
 Ia-mă 'n brațe și-ascunde-mă bine.

T. Arghezi

REVEDEREA

De-un şir de ani nu mai putea scăpa de gura neamurilor oridecâteori, venind la oraş, îl întâlneau.

— Frumos! Tare frumos din partea Dumnitale! Parc'am fi*la capătul lumii, aşa ți-e de greu să mai vii pe la noi, să ne mai vezi ce mai facem.

— Oamenii de seama Dumnitale, cu cari ai copilărit, îmbătrânesc şi tot mereu ne întreabă: Când vine odată domnul Dan pe la noi? Mult am mai da să-l vedem.

— Merii sădiţi şi altoiţi de tata, când erai copil, sunt pomi bătrâni, încărcăţi de roade, şi n'ai dorit odată să-i vezi.

— Ori cât eşti de domn acum, nu-i bine să rupi legăturile cu cei de-acasă. Cine ştie, ce se mai poate întâmpla.

— Frumos! Tare frumos din partea dumnitale: nici de data asta nu te-ai ținut de cuvânt!

Ajunsesse dela o vreme să incunjure pe neamuri şi pe oamenii din satul lui când se abăteau pe la oraş. Simţea că dojana lor e temeinică şi-i era ruşine şi greu. Nu ştia ce să le răspundă. Oamenii aveau dreptate: trecuseră douăzeci de ani de când nu mai dase prin satul în care se născuse.

Adevărat că era tot de-atâta vreme, om cu rosturile lui, cu năcazurile lui; mai era adevărat că, de câteori putea mai ajuta şi pe rudeniile rămase în sat şi că nici nu se gândi vr'odată să-i fie ruşine a sta de vorbă în piaţa mare, sau a ospăta în casa lui pe neamuri care se rătăceau rar pe la oraş. Dar simţea el bine că înstrăinarea lui de sat nu o putea plăti în ochii rudeniilor, nici cu lucrul mult ce-l avea, nici cu greutatea drumului, nici cu legăturile ce le ţinea cu oamenii când veneau la oraş.

Simţea că o singură teamă, plină de muştrări, era temeiul tuturor înfruntărilor ce i le făceau rudeniile: e domn, se ţine sus, şi de-accea a uitat satul. Şi mai ştia că în po-triva acestei bănueli un singur leac era: să meargă să-i vadă în satul de naştere.

De aceea la înfruntările lor el nici nu cerca să se apere cu lipsa de vreme, cu drumurile grele; îi asculta ruşinat şi vinovat, şi la sfârşit le făgăduia că va merge în Dumbrăveni.

Dar iată, trecuseră douăzeci de ani şi nu şi-a ținut făgă-duiala. Nici el nu-şi putea da seama de ce. De-un singur

lucru își dădea seama : decăteori se hotăra să plece sufletul i se umplea cu o ciudată melancolie care-i distrăma voința. Și după fiecare hotărâre neîmplinită, rămânea cu sufletul pustiu și trist zile întregi.

Dar anul acesta nu mai putu să dea taga. Încă în primăvară făgădui unei verișoare să-i cunune fata.

— Mort copt, de data asta nu vei scăpa, îi zise veselă verișoara îndată ce i-a avut cuvântul.

Și n'a scăpat! La Săn'Petru, pe pardoseala curții lui, durai o căruță dela sate; călușeii mărunți se opriră, își scuturară trupurile îndesate, sunetul clopoțelilor picură clar în aerul limpede, miros de fân proaspăt se răspândi în curte. Din căruță sări un român voinic, roșcovan, cu zâmbetul de biruință în față și în ochi.

— De-acum suntem aici, domnule Dan.

Dan, în cerdac simți un fior cald, păli, și pe-o clipă avu senzația că-i iar elev de liceu la sfârșitul anului, când venea căruța lor să-l ducă acasă. Aceeași ploaie de clopoței, același miros de fân proaspăt și același zâmbet de triumf în fața slugii care venia după el, și care părea că-i spunea „de-acum ești al nostru!“

Cununia era a doua zi de Săn'Petru; după obiceiul bătrân, în Dumbrăveni se prăznuia și-a doua zi. De când se coboră din căruță, Dan umbla ca împiedicat : o neînțeleasă sfială îl oprea să calce pământul de-acasă. Melancolia ce-l încerca de căteori se hotăra să vie în Dumbrăveni îl năpădi acum să nu-l mai părăsească.

Era greu la vorbă, nu putea fi vesel, și-i era grozav de greu de sine însuși. Ce-i cu el? Ce vor crede rudeniile care se adunaseră? Se silea să zâmbească, închina din pahar, strângea mâna celor noi veniți, și se purta așa ca și când și-ar aduce aminte de toți. Dar sufletul îi era tot mai greu, deși tot mai împrăștiat.

Soarele se apropia de asfințit când putu să se strecoare în grădină, să rămână singur. Deși se mișca cu greu și dureros, ca și când la tot pasul ar trebui să rupă legături cari crescuseră de-odată din pământul natal și din ființa lui îndesându-se una într'alta, trecu gardul, prin același par-laz de acum douăzeci de ani din fundul grădinii, și apucă pecărarușa pietroasă ce șerpuia, ascunzându-se mereu, printre sălcii și arini, și care ducea la râu. Voia să fie mai departe de casă, să fie singur.

Abea apucă pe cărărușe și simți o atingere cuminte și

prietenoasă pe umăr. Se opri înfiorat, privi înapoi, în jur: nu era nime. Porni din nou, și cum se strecura pe sub arini simți din nou aceeași atingere. Cuteză să se uite stăruitor, în sus: o creangă de arin îi adiașe pe umăr.

Dan rămase uimit: toți arinii, toate sălciile se uitau la el cuminti și prietenoase. Tot așa îl priviau ciorile și coțofenele din inserarea ce cobora în ramuri. Se uita la dreapta: lanurile de grâu îl priveau asemenea cu duioșie și cu o înțelepciune care părea că pornește din însuși sufletul pământului.

De-odată Dan simți că mii de brațe se întind către el, prietenoase, dulci, cuminti, mângăitoare, ocrotitoare, și glasuri aieveau îl cheamă din dreapta, din stânga, de jos, de sus. Asculta înfiorat, și mergea încet, cu sfială să nu se atingă de nime, să nu supere pe nime; înainta pe cărarușă pietroasă și zâmbea de câteori simțea atingerea prietenoasă pe umăr.

În față, subț țărml plin de răchite se auzia clipocitul lin al râului. Lui Dan îi păru că curge prin el însuși și-i duce sufletul departe. Îl văzu luminând printre răchite și un zâmbet de copil i se așeză pe față, în ochi.

Murmurul dulce, așa de cunoscut de parcă nci odată nu s'a despărțit de el, zumzetul gănganiilor din văzduh, din iarbă, din umbra sălciilor, fașăitul paserilor mari de apă, șoaptele inserării ce adiau de pretutindeni, îl umplură de-odată de-o tristeță grea. Și ca și când din plopul uriaș, care sfredelea albastrul cerului, plopul subț care a zacărit de-atâtea ori în vremea copilăriei și la care se uita acum, — s'ar fi coborât o putere mai mare de cât el și l-ar fi luat în brațe, — așa nu se mai putu împotrivi, și se trânti pe iarba rară și moale de lângă trunchiul lui.

Din toate părțile îl impresura viața vecinică, și Dan simți viața lui nespūs de pustie și de fără rost. Educația, cunoștințele, știința, slujba lui, casa și munca lui, îndeletnicirile lui, bucuriile și supărările lui, ce-s toate acestea? Nimicuri de-o zi, prostii cu care ne înșelăm viața crezând că ne-o umplem, că ne-o facem rodnică. Mama noastră, viața noastră. ursita noastră iat'o: să ne cufundăm în ea, să nu ne clintim din ea. Singură ea ne înțelege, ea ne iubeste! Și cum sta răsturnat în iarbă, Dan avea senzația că sufletul lui se face una cu al pământului, cu al văzduhului, cu firea întreagă. Simțea cum crește, cât e de mare, cât e de bun, ca tot ce-l încunjura și, șoptindu-i cu glasuri aievea, îl cufundau și mai mult în unica viață a naturii.

Lui Dan îi părea că a fost strein de sine însuși ani ne-nmărați și că abea acum se regăsește. Asculta prietenii

din jurul său, singurii săi cunoscuți adevărați, și se făcea tot mai mult una cu firea ce-l înconjura cu atâta măreție cuminte.

Intr-o clipă avu senzația și plăcerea supremă: cum stă acolo subț plopul uriaș înălțându-se și el; din trupul lui crește iarbă și spice de grâu și flori sălbatice printre răchițele ce răsar din toate părțile din trupul lui. În barbă se împiedică gângăniile, cântă grierul, luna-l luminează ca și pe căpița de fân de alături, și se distramă în viața vecinică ce-l năpădește și din cer și din pământ.

Senzația îi fu atât de puternică, încât deși îl pișcau țânțari de mână, nu cuteza s'o miște, incredințat că-i prinsă între rădăcinile răchițelor ce-au crescut peste ea, din ea.

Dar de-odată se trezi din visarea lui. Ii veni în minte o amintire din copilărie: Aici subț plopul acesta i-a murit într-o primăvară un miel. Și amintirile, ținute până acum departe de mahnirea lui neînțeleasă, îl copleșiră acum.

...„Ciudat lucru“ își zise el după ce-și revăzu copilăria scăldată în soare, petrecută pe meleagurile acestea. „Atunci nu făceam decât să culeg miere și lumină, căldură și imbold de viață din petrecerea în sânul naturii, iar acum!“

Și Dan își aduse aminte de izvoarele de energie adunate în sufletul lui de pe vremea în care hoinărea pe aici. Până acum se folosi de ele.

„Ciudat“, își zise el; „azi, după douăzeci de ani, aceeași natură îmi arată amara deșertăciune a vieții. Nu-mi mai picură în suflet decât desgust față de tot ceea ce ne frământă pe noi oamenii. Da, asta e, „zise el ducându-și mâna la frunte.“ Asta trebuie să fie! De-aceea nu cutezam eu să mai revăd locurile acestea. Presimțeam ce-mi va spune, la vârsta de cincizeci de ani, natura. Încă sunt nevoit să lupt și ea iată la ce mă îndeamnă: să crească mușchiul peste mine și răchitele. Da, de-aceea mă temeam să vii aici. Pe semne, deși departe de marea învățătoare, presimțeam eu dela o vreme deșertăciunea vieții. Și, se'nțelege, cu conștiința acestei deșertăciuni, nu poți birui în lume. Instinctul..., da instinctul conservării, iată ce mă opria să-mi revăd locul natal“.

Și voința conștie fu mai tare decât chemările adânci din jurul său. Dan se ridică de subț plop, și deși se simțea greu și surd ca de bronz porni hotărât spre casă

I M N

Viață!

Cine?... Cine?...

*Te-a iubit, te-a blestemat mai mult,
Mai cald, mai ne'mpăcat ca mine?!...*

Viață!

*Intunerecu-ți mă birue, mă putrezește și mă 'nghiață...
Soarele-ți mă coace
Și mă crește și mă arde...
R nasc cu fiecare albă dimineață,
Cu fiecare vis de luptă, de isbândă, de mai bine...
Ca niște fermecate coarde
Vibrează toate fibrele din mine!...*

M'aprind

Și ard,

Mă 'mbuib

Și scad și pier,

*Cu orice fior adânc de desnădejde ori de bucurie...
Pentru tot ce tu mi-ai dat — și mi-ai furat și pân-
gărit apoi...]
Cu toată ura și iubirea mea: Viață — slavă ție!!..*

A. Cotruș

SCRISORI DE PE PACIFIC

Samoa

Samoa, 28 Iulie 1920. Îți scriu din penultima etapă pe Pacific. Un an întreg m'am pătruns de delicioasa căldură, de parfumul și de poezia acestor țări însorite, cari întotdeauna au fost visul meu. Am văzut o lume nouă și am trăit o viață nouă!

De asemeni din punct de vedere moral mult mi-a făcut bine călătoria aceasta... Călătoriile lungi pe apă în aceste mări ale Sudului relativ calme și frumusețea de nespus a acestor insule fermecate m'au învigorat. Mă simt mai liniștită, mai resemnată; bieteile noastre existențe sbuciumate apar așa de meschine în fața mării naturi!

Am debarcat acum 15 zile, venind din Fiji. Aci, ca și'n Tahiti, mă bucur de splendoarea palmierilor; în jurul ferestrii mele înfloresc tufe de *hibisc*. În același timp am voit să gust din viața indigenă și datorită consulului Americii și soției sale, cari sunt foarte binevoitori, am fost introdusă în societatea samoeză. Fusesi astfel prezentată unui șef de district care mă găzdui, călduros și cordial, timp de două zile. Ajungând la dânsul dădui peste alți douăzeci de șefi cari fuseseră convocați în cinstea mea, cu toții așezați turcește în jurul casei. Trebuie să-ți spun că o casă în Samoa este doar un terasament eliptic, înalt cam de 50 cm. și lung de 14-16 metri cu un acoperiș din foi de pandanus, așezat pe stâlpi. Nici porți, nici ferestre. Zidurile sunt formate din rogojini, cari se pot ridica întocmai ca persienele noastre. Podeaua e din nisip acoperit tot cu rogojini, afară de partea din mijloc care alcătuiește un fel de arenă. După prezentările de rigoare cu interminabile ploconeli, ne așezarăm pe pământ la dreapta șefului—foarte demn personagiu—care-mi adresă un discurs de bună sosire. (Samoezii sunt cei mai mari limbuți din lume; își petrec ziua ținând discursuri...) E întâia oară, zise, când vedem în Samoa pe cineva din țara voastră și suntem foarte fericiți să vă primim. Nu vă putem oferi ospitalitatea europeanescă, dar ne vom căsni să vă primim după obiceiurile

insulei noastre. Casa mea e casa voastră și nădăjduiesc că vă veți complăce într'insa și că veți rămâne cât mai mult printre noi.

După care, la rândul-mi, trebui să disertez în românește—era dorința lor—disertație pe care o tradusei în englezește pentruca interpretul s'o retradăcă în samoeză.

Cea mai mare parte dintre aceste personaje erau construite cu proporții de Hercule și, drept vestminte, n'aveau decât o bucată de stofă în jurul șalelor. Cu toții erau tatuați din brâu până deasupra genunchiului cu desene bizare în jurul nombrilului—ai fi spus «Ochiul lui Dumnezeu»!! Unul dintre ei, care vorbea acceptabil englezește mă miră prin cunoștințele sale geografice: România, îmi spuse el, e aproape de Rusia și de Bulgaria, iar regina voastră e cea mai frumoasă regină din lume. Aveam la mine câteva cărți poștale cu chipul reginei; la vederea lor, un cor de strigăte de admirație.

În vremea asta, fiica șefului—fecioara satului—pregătea băutura națională «Bava», adică sucul extras din rădăcina unui arbust, pe care, mai înainte vreme, fecioarele satului o mestecau și apoi o scuipau într'un vas; astăzi însă, procedeul e altul: rădăcina e fărâmițată mărunț prin mijloace mecanice; vărsând apă deasupra, rezultă un lichid de culoarea noroiului, care băut în cantități considerabile paralizează picioarele, fără să te amețească niciodată. Tânăra fată umplu ochi o cupă de coco, pe care o trecu unui tânăr ce-o ajuta. Acesta o înălță mai întâi cu un gest de sacrificiu, apoi se plecă, oferind-o persoanei celei mai simandicoase din adunare, adică mie...

Îmi luai inima în dinți și, ridicând cupa în cinstea șefului, pronunțai cuvântul lor fatidic de urare și o golii dintr'o sorbitură... Apoi cupa trecu din mână în mână după rangul invitatului, al cărui nume și titlu îl striga maestrul de ceremonii. Numai decât după aceea ni se servi un prânz după moda locului. Femei aduseră fiecăruia o rogojină mare cât o tavă, acoperită cu o foaie de banan, pe care se afla tot prânzul. Iată menu-ul: pui fiert, un fel de sărmăluțe în foi de *zarro*, umplute cu cremă de cocos, foarte gustoasă, apoi *tarro* (legume făinoase, banane coapte; fructul arborelui-păine, în loc de pâine și apă de cocos servită chiar în nuca pomului, în loc de șampanie. Nici furculițe, nici cuțite, nici pahare, nici șervete. Pe când mâncam, soția șefului îmi făcea vânt. La urmă ni se dădu fiecăruia, rând pe rând, un li-

ghean și un prosop. După un nou rând de *Bava*, cu aceleași închinări și cu întreg ceremonialul de rigoare, Consulul american plecă și rămăsei singură în mediul acestor străni. Conversația continuă și, cu multă bunăvoință de ambele părți și cu multe gesturi explicative, ajunserăm, mai mult sau mai puțin, să ne înțelegem.

Toți șefii mă invită să petrec câțva timp în satul fiecăruia. Unul mă 'ntrebă ce titlu am în țara mea, dacă sunt prințesă sau contesă; un altul, evident, foarte miop, dacă am 20 de ani!! Ei n'au noțiunea exactă a timpului, iar femeile lor, odată trecute de 30 de ani, sunt sbârcite ca merele veștede. Le-am vorbit de război și cum murea lumea de foame, ceea ce ei nu înțelegeau de loc. Cum se poate, spuse unul, în țara voastră nu sunt cocotieri?

La una din extremități mi se pregătise un pat, izolat de restul încăperii printr-o pânză indigenă. Acest colț avea aerul unei capele. Foi enorme de palmier erau așezate de jur împrejurul patului, din podea până 'n tavan. Patul însuși era împodobit cu frunziș și, pe o masă, lampa era așezată între două mari buchete de hibisc și de frangipană. În loc de saltele, rogojini moi. Seara, fură convocați dansatorii și dansatoarele satului pentru a dansa dansul *Siva*. A fost un spectacol pe care nu-l voi uita niciodată. Baletul rusești de la Paris și Moscova mă impresionaseră mai puțin decât dansurile acestor primitivi. În primul rând, punerea 'n scenă era unică. Această casă la marginea Oceanului, înconjurată de palmieri înalți constituia un decor autentic și nici de cum banal. Asistenții și cei cari cântau dintr'un fel de gitară făceau cerc în jurul stâlpilor casei, mijlocul, acoperit cu rogojini, fiind rezervat dansatorilor. O lună, cum nu există decât la tropice, lumina scena și-i dădea un aer de poezie și de mister, pe care nu ți-l pot descrie. Înainte de a începe, dansatorii mă salutau adânc; dansau câte 3-4 deodată, fiecare interpretând muzica în felul său, cu un perfect simț al ritmului, când cu mișcări încete din mâini și din picioare, când cu gesturi înfrigurate și cu o mimică nu întotdeauna inteligibilă, dar întotdeauna armonioasă. Cu toții aveau o grație și o înlădiere minunată; pentru ei, dansul e tot așa de firesc ca mâncarea. Unele femei erau frumoase ca niște viziuni. Aveau un tip special: ochi de Andaluză, păr negru ondulat și o piele, culoare de aur vechi, pe care ar invidia-o multe Europence; o femeie din Samoa ar face senzație în orice salon.

A doua zi dimineața, mi se servi cafea cu lapte de cocos—o băutură delicioasă; iar după o plimbare pe sub palmieri, mi se dădu să dejun: un pește pescuit dinaintea casei, cu aripioarele albastre ca peruzeaua. Pentru după masă mi se rezerva o nouă surpriză. Către ora 4 văzui apărând o procesiune de tinere fete, în frunte cu fecioara satului, îmbrăcată cu o rochie din pânză indigenă și încoronată cu flori; toate purtau în mână câte o lance lungă. Se opriră în fața casei, iar oratorul satului, care-și are un rol nelipsit în toate ceremoniile, începu să-mi vorbească. Apoi, fu rândul meu; mi se dădu o trestie, emblema oratorilor, pe care trebuî s'o țin în mână, tot timpul răspunsului meu, scurt de altfel. Fetițele erau încărcate cu daruri, pe cari le depuseseră la picioarele mele, ca regii magi: rogojini, evantaliuri, scoici. Fiica regelui îmi dădu până și numele ei, care sună *Tasalaotela*. Sunt de acum sora ei de cruce și fac parte din familie. Când mi se va uri printre voi în Europa, voi putea veni oricând la noile mele rude, în Samoa! E avantajos să ai membri din familie pe ambele fețe ale pământului! Apoi, depusei și eu la picioarele șefului, tatăl meu adoptiv, modestele mele daruri: tutun, biscuiți, săpun, șiruri de mărgele, pe care el le distribui asistenților. La ei regimul comunist e în vigoare. Fiecare își aduce avutul în fața șefului, care-l împarte așa fel încât sărăcia e lucru necunoscut.

Plecai încântată, dar cu stomacul bolnav. Mi-au trebuit două zile ca să-mi reviu. Printre Europeanii de aci străinii sunt întotdeauna bine primiți; fusei invitată chiar la masă, la guvernator, care se interesă mult de țara noastră. Clădirea în care e instalată administrația insulei e înălțată de scriitorul englez Robert Stevenson, care m'a decis să vizitez Samoa, după cum Loti m'a amăgit către Tahiti.

Cu vii păreri de rău mă despart de aceste insule ale florilor și ale soarelui. Curând voi fi la San-Francisco, prin Fiji și Tonga, și ceeace am văzut nu va mai fi decât un miraj, mereu mai departe.

3 Septembrie 1920. Iată trei zile de când sunt imbarcată pe *Niagara*, cel mai frumos paquebot al Pacificului. După corăbiile oribile și infecte cu cari am navigat timp de un an, acesta îmi pare un adevărat palat plutitor. Constat că e totuși bine să revii la o civilizație rafinată după ce ai trăit o viață semi-primitivă. Ochiului îi place să revadă argintării, saloane frumoase și oameni bine îmbrăcați. Pentru cină, servită la mese mici de câte patru, toată lumea-și face toaleta.

Englezii apar, ireproșabili în smokingul, pe care doar ei îl știu îmbrăca așa de elegant. Masa e excelentă. Ni se servește din belșug supă de bulion, salade, sparanghel, fructe și punch-uri răcoritoare. În timpul mesei cântă o foarte bună orhestră. După masă, ni se servește cafeaua și ceaiul într-o imensă verandă, instalată confortabil și, privind astfel marea, ai impresia că te afli la Nisa sau la Monte-Carlo; pentru a completa iluzia, nu lipsesc nici flirturile, intrigile și cancanurile. Pasagerii sunt cu toții Anglo-Saxoni; eu reprezint singură elementul latin.

De data asta Pacificul își merită numele; afară de noi, nimic nu însufletește singurătatea întinsului de ape; de toate părțile bolta cerului se cufundă în prăpastia fără margini. Săptămâna aceasta repetă ziua de luni. Se pare că timpul își suspendă sborul pentru 24 de ore: trecem de la longitudinea vestică la cea estică.

* * *. Astă-seară la 6 și 15 am trecut equatorul și iată-ne din nou în hemisfera noastră. Văd dispărând, cu părere de rău, Crucea Sudului în spatele orizontului și simt că mi s'a sfârșit un capitol din viață. În fiecare seară avem câte un concert în sala noastră de muzică. Există și o bibliotecă bogată, precum și un fumuar de club.

* * *. Aseară s'a dat un bal costumat destul de reușit. Eu m'am metamorfozat în Tahitiană (un nenorocit specimen de frumusețe tahitiană...); o rochie de pânză albă, părul pe spate și două cununi de scoici pe cap, iată întreg costumul meu. Deși marea este ideal de calmă și odinătoare, mă simt totuși obosită.

* * *. Au trecut opt zile și iată-mă aproape de capătul călătoriei mele. *Niagara* își continua mersul spre Vancouver, iar eu cobor la Honolulu pentru a scurta drumul spre San-Francisco. Conturul insulei Vahu (grupul Havai) se accentuează la orizont. Apropiindu-ne, munții apar goi, cu pete roșcate. La poalele lor se 'ntinde Honolulu cu înalte coșuri de fabrică, cu rezervorii și hangare. Are aspectul unui port ultra modern, o părticică a Americii vaste și comerciale. Mă întâmpină amintiri dureroase, de pe vremea primei mele călătorii când morții de astăzi trăiau....

Honolulu, 8 Septembrie. Mă temeam de vameșii americani; cu toată rigoarea lor, se aratără politicoși, chiar amabili. Cât de relative sunt lucrurile în lumea asta! Când am vizitat întâi Honolulu, acum atâția ani, impresia a fost extraordinară; acum, dimpotrivă, detest străzile acestea sgomo-

toase, brăzdate de trenuri electrice, casele acestea cu multiple caturi. Totul pare modern, banal... Ah! unde sunt alele umbroase din Tahiti și din Samoa, aceste oaze de pace cari îți fac neuitat Pacificul!

Hotelul la care am descins este cu totul unic; mai întâi o clădire principală cu sala de mâncare și saloanele, apoi vreo 40 de *bungalow*, semănate într' un imens parc tropical. Fiecare *bungalow* are câte 2-3 apartamente, așa încât ai iluziunea că ești la tine acasă. Eu am un dormitor, o baie și un drăguț budoar încadrat în verdeață. Totul, de-o curățenie impecabilă; la ora 5 mi se aduce un urciur de apă rece și un teanc de șervete de toaletă, ceea ce-mi amintește că mă aflu 'n America. Intreaga pensiune costă 4 dolari pe zi.

.. Inchei scrisoarea pe vasul care mă duce spre San-Francisco, drum de 6 zile. Plecarea din Honolulu a fost din cele mai «înflorite»: toată lumea era acoperită de ghirlande de frangipană, de roze și de hibisc. Unii erau așa de încărcăți de ghirlande, încât ai fi zis că-i înăbușe florile acelea cu culori vii și cu parfumuri tari. Ca toți Polinesienii, locuitorii din Havai au dragostea florilor; e, de altfel, singura podoabă care le mai amintește epoca primitivă, căci azi sunt cu totul americanizați. Chiar Albii și Japonezii insulei au adoptat acest obicei de-a purta flori în jurul gâtului; prietenilor cari pleacă, ei le oferă ghirlande, nu buchete.

Pe bord se află și D-ra Vanderbilt, Mr. Gould și alți câțiva miliardari. În fiecare seară, reprezentație de cinema, după care se prăpădesc Yankee-i. Timpul se răcorește, pe măsură ce înaintăm și mă gândesc că părăsesc locuri, pe cari nu le voi revădea, probabil, niciodată; plâng cu un ochi, dar cu celălalt rîd, fiindcă m'apropii de țara mea și de voi.

Maria Dr. Stănculeanu.

BALADA CUIELOR CÂNTEC DE NEBUN

*În păreți cinci cuie am văzut,
Când le-am încercat două au căzut;
Doă sânt prea sus: să le-a-jung e greu.
Celălalt e-al meu, celălalt e-al meu.*

*Când deschid fereastra în odă
Pătrunde miros ofeșit de țel.*

*În față i-o grădina cu alei
Și pașii. Mai departe trec tramwaye,
Cânt, femei*

Ieri mi-a ieșit un soarece din nas

*— În păreți cinci cuie am văzut —
L'am prins de coadă, era roș și gras
— Când le-am încercat două au căzut —*

Era o fată care sta pe țarbă:

*A fugit când am strigat.
— Acum sculp prin grații și mă trag de barbă
Când plouă mă ascund sub pat.*

De ce urlă noaptea 'n sobă cine știe?

*— E tare frânghia, săpunul e bun —
Vorbele-s goale, viața pustie*

— Tot e mai bine să nu fii nebun —

*Diseară intru'n buzunarul hainei,
Pe urmă o atâră în cui.*

*Aşa. Oricum ar fi tot e mai bine
Să nu mă vadă doctorul când vine.
Să nu-i spui!
(Acum am vorbit cu soba).*

*În păreţi cinci cuie am văzut.
Când le-am încercat două au căzut.
Două sunt prea sus, să le-ajung e greu,
Celălalt e-al meu, celălalt e-al meu*

Al. A. Philippide

IN BUGEAG

*Priveşte'n lung şi'n lat pământul:
Covoare verzi de stepe;
Neastâmpărat se plimbă vântul,
Prin câmpul din Bugeag;
O, cine jalea i-o pricepe
Drumeţului pribeag?.....*

*Tot câmp şi câmp, cât prinzi cu ochii!
Iar colo peste râpe,
Ca uriaşe negre droehii,
Stau morile de vânt
Cu sdrenfuitele aripe,
Lăsate la pământ...*

*Sub zările nemărginite
Se'nalţă cumpeni de fântâni
Pe lângă drumuri părăsite,
Dând semn la călător
Şi parcă's cocostârci bătrâni,
Înfipşi într'un picior...*

*Priveşte'n lung şi'n lat Bugeagul!
Ca largul lui îmi este
Sub cer şi sufletul, pribeagul...
O, cine va 'nţelege dorul
Şi jalnica poveste
Ce'o poartă călătorul?!*

I. Buzdugan

CONVORBIRI RELATIVISTE

III

Spațiul și Universul

(Un grup de invitați, în salonul unui filosof la modă. Se discută cu aprindere teoriile relativității; sunt și doamne).

Amfitrionul. Vă mărturisesc că pretenția oamenilor de știință de a monopoliza pe Einstein mi se pare exagerată, și chiar ași putea spune, dăunătoare culturei generale. Lumea, turburată de magia infinitului, dă năvală în sălile de conferințe și în laboratoare dar se întoarce dezamăgită.

O doamnă. Ce ne interesează pe noi contracțiunea lui Lorentz și inerția electromagnetică?

Un profesor. Poate că aveți dreptate. Ori cât de importante sunt în știință aceste proprietăți, ele lasă indiferență curiozitatea publică, nepregătită încă, printr'o inițiere concretă pentru aceste noțiuni prea tehnice.

Amfitrionul. De sigur. Ori ce descoperire aduce în cunoștința umană, un raport nou între concepte, care nu pătrunde însă în patrimoniul public de cât atunci când poate lua o înfățișare simplă și senzațională. Nu alcătuirea mecanică meșteșugită a aeroplanului ci realizarea sborului omenesc a fost trăsătura senzațională a navigațiunei aeriene: Întai am voit să-l vedem pe Bleriot sburând și numai după aceea am chemat un mecanic să ne explice alcătuirea aeroplanului.

Părerea mea e că, în teoria relativității, piloții lui Einstein, suntem noi filosofi. Sborul gândului omenesc dincolo de fruntariile percepției sensibile, îl pilotăm noi filosofi, pe mașinile delicate ale științei experimentale.

Un inginer. În caz de accident, noi suntem aici.

Amfitrionul. (gânditor) Întâi și întâi, trebuie găsită ideea fundamentală, care stă pitită azi sub un nou an de experiențe bizare și de tensari bizaroizi.

Invitații (cu o vie curiozitate). Ai găsit-o în sfârșit?

Amfitrionul. (suficient) Cred că da. De sigur că ea privește conceptele noastre de timp și spațiu, dar haina metrică sub care o înfățișează oamenii de știință nu este atrăgătoare. Ea se poate astfel enunța: *Cadrul fenomenelor naturale nu este spațiul, ci universul.*

Studiul metric al fenomenelor trebuie făcut în multiplimitatea cu patru dimensiuni a universului iar nu pe pânza deformatoare a spațiului cu trei dimensiuni.

Un invitat (desamăgit). Această idee nu mi se pare așa de senzațională, și nici chiar nouă. În Discours de la méthode, Descartes vorbește lămurit de lumea cu patru dimensiuni, și mi se pare că au fost matematicieni, — Riemann de pildă — cari s'au ocupat în detaliu cu proprietățile metrice ale multiplicităților cu patru și chiar cu un miliard de dimensiuni.

Amfitrionul. Recunosc că formula e simplă dar nu e senzațională. Dar, așteptați puțin. E drept că și alți cercetători au urcat mai înainte pe potecile acestea ale cugetării; piscul însă nu a fost atins de cât de Einstein. Formula lui Descartes, a fost o speculație filosofică, iar opera lui Riemann o contribuție teoretică.

Einstein este cel dintâi care a dat acestei formule un înțeles concret și a arătat că întreaga noastră știință fizică poate și trebuie să fie așezată în acest cadru. Realizând noua încadrare a științei, Einstein a trebuit să nimicească câteva din noțiunile cari se înrădăcinaseră mai mult și parcă mai sigur în mintea noastră, și să dea altora o înfățișare cu totul nouă. Și aci începe partea senzațională a operei lui Einstein.

O voce. S'ascultăm!

Amfitrionul. Nu voi atinge noțiunile tehnice ale mecanicii, pe cari numai oamenii de știință sunt în măsură să le urmărească cu interes. Voi trata despre conceptele fundamentale de spațiu și timp, patrimoniul tuturor, și a căror analiză alcătuiă până ieri în filosofie, piatra de boltă a metafisicei științifice.

Până în veacul nostru s'a crezut în existența unui spațiu absolut, fiindcă teoria cosmologică a lui Newton, aveă un cadru tridimensional euclidian. Kant care a fost comentatorul

filosofic al epocii lui Newton, deși a isbutit, sub influența ideilor lui Galileu, să prindă esența filosofică a relativității locului, nu s'a putut totuși scutura de autoritatea lui Newton și a crezut în spațiul absolut.

Un matematician antipatic. Din această ambiguitate de gândire s'a plămădit noțiunea metafizică de formă sintetică a priori un fel de peșteră a conștiinței, în care s'au rătăcit mințile tuturor celor cari au gândit dela Kant și până acum.

Un filosof. (câtre matematician) Mi se pare că aprecierea D-voastră este exagerat de severă. Trebuie să recunoașteți că acela care a definit spațiul ca „schema omnia omnino externe senso sibi coordinandi” a exprimat exact acum două veacuri și jumătate, obiectul nostru de discuție.

Matematicianul. Această definițiune este exactă dacă înlocuiți cuvântul de spațiu prin acel de cadru al lumii; dar atunci ea devine un truism. Totuși sunt dispus să recunosc că în definițiunea lui Kant se poate întrezări o parte de adevăr îmbrăcată însă într'o haină transcendentală.

Amfitrionul. Și care este atunci, după părerea D-voastră, definițiunea spațiului?

Matematicianul. Această întrebare directă ar fi fost un non-sens înainte de Einstein, prin inextricabila sa complexitate. Ea are astăzi un răspuns extrem de simplu:

Spațiul e o multiplicitate continuă oarecare cu trei dimensiuni, cuprinsă în univers.

E o noțiune de esență geometrică, întocmai ca noțiunea de suprafață din Geometria analitică. După cum, spațiul are ca forme geometrice, suprafețele și liniile, tot așa universul care are o dimensiune mai mult are ca forme geometrice liniile, (multiplicități cu o dimensiune) suprafețele (cu două dimensiuni) și spațiile (trei dimensiuni).

Amfitrionul. Nu vreau să deschid o discuțiune asupra lui Kant, de și cuvântul de „formă” geometrică mi-ar putea sugera o replică usturătoare.

Matematicianul. Vă înșelați. Acest cuvânt are pentru mine un înțeles precis, cuprins în definițiunea analitică pe care am îmbrăcat-o în haina fizică cea mai suggestivă.

Amfitrionul. Nu credeți însă că definițiunea D-voastră este așa de generală, în cât nu mai e caracteristică? Ori ce alcătuire mecanică cu trei grade de libertate, orice fenomen statistic cu trei variabile independente ar fi, potrivit acestei definițiuni, tot un spațiu!

Matematicianul. Asemenea alcătuiri sunt spații în aceeași

măsură în care pânza e o suprafață și diagrama e o curbă. Să nu confundăm structura cu substanța...

Amfitrionul. (După o mică pauză) De sigur că formal puteți face această identificare. Întrebarea este însă dacă ea are o utilitate practică. Cum și ce folos ar putea avea de pildă introducerea noțiunilor de distanță și unghiuri în aceste multiplicități?

Matematicianul. Acest lucru a și fost făcut de Heinrich Rudolf Hertz, celebrul fizician german, în lucrarea sa „Prinzipien der Mechanik” cu un folos care îi dă dreptul să fie socotit ca părintele suflătesc al lui Einstein.

Dar văd că v'ați oprit în sborul D-voastră... filosofic și doriți să cercetați mașina, vorbiți de unghiuri și distanțe...

Amfitrionul. (cu un zâmbet). Fiindcă vreau să profit de competența D-voastră. Dați-mi voie chiar să mă mai opresc încă puțin și să vă pun din nou aceeași întrebare, sub o altă formă:

Definițiunea, pe care ați dat-o spațiului e aceea a unui cadru analitic. Cum o puneți în legătură cu proprietățile concrete ale spațiului sensorial?

Matematicianul. Foarte simplu: Prin introducerea pe cale convențională, a unui element fizic extras din experiență și pe care noi îl numim astăzi *tensorul lungimilor* (distanța vulgară). Acest tensor e caracterizat prin șase compunătoare numerice, numite *potențialii* spațiului cari se pot determina experimental și cari definesc *metrica* spațiului.

Ați auzit vorbindu-se de spații euclidiene și neeuclidiene. Această varietate de spații provine tocmai din varietatea tensorului care poate rezulta din aceste măsuri. Cea mai simplă ipoteză este de a admite că potențialii spațiului nu variază de la un loc la altul, adică sunt constanți în tot spațiul. E ipoteza logică cea mai simplă, e prima lege experimentală care se impune observației noastre din cauza continuității spațiului și din cauza micii întinderi a domeniului nostru de experimentare.

Această lege a fost enunțată încă de acum 2500 ani, de Pitagora și constituie legea metrică cea mai simplă, *legea euclidiană*. Un spațiu, al cărui tensor este același în toate punctele sale, este spațiul omogen și se numește spațiul euclidian. El se bucură de toate proprietățile, pe cari le-am învățat în geometria de liceu, studiul său a fost făcut de Greci și din el s'au cristalizat noțiunile de corp solid, de perpendicularitate și paralelism.

Dacă însă tensorul lungimilor variază din loc în loc, ceea ce este foarte firesc, — fiindcă de ce n'ar varia lungimile din cauza gravitației când ele variază din cauza temperaturii — atunci spațiul este un spațiu oarecare, un spațiu neeuclidian. Deosebirea dintre spațiul euclidian și spațiile neeuclidiane, e analoagă cu aceea dintre o suprafață plană și o suprafață curbă. Spațiul euclidian este spațiul linear, spațiile curbă ale universului sunt cele neeuclidiane. Iată-ne astfel conduși la noțiunea delicată de curbură a spațiului care este cheia întregii generalizări cosmologice a lui Einstein.

Un invitat. Spațiu curb? Unde e indoitura spațiului? De ce n'o vedem?

Matematicianul. Pentru același motiv pentru care nu vedem și nici rotunjimea pământului. Există un orizont spațial aparent, după cum există orizontul pământului, acel plan tangent la suprafața geoidului, care a făcut atâtea vreme pe strămoșii noștri să despartă lumea prin planul pământesc în iad și paradis.

În fiecare loc al universului există un spațiu linear tangent celui real, spațiul euclidian pe care noi l-am extrapolat până acum *asupra întregului univers*.

Un bătrân profesor de matematici. Să zicem că ipotezele D-voastră sunt admisibile. Dar de ce să ne complicăm geometria? Cui prodest? Natura are oroare de asemenea subtilități!

Un tânăr fizician. Complicația e numai aparentă, și aci constă tocmai puterea noilor concepții. Spațiul fiind o formă geometrică, *interioară* universului — aspectul instantaneu al universului într-o clipă deviată — este firesc a-i da aceeași generalitate pe care o are suprafața în interiorul spațiului. Putem prin urmare din potrivă spune că tocmai acum, ne-am eliberat de ipoteza simplistă euclidiană care, transpusă în intuiția noastră geometrică, este tot una cu afirmarea că în spațiu nu ar exista decât suprafețe plane!

Simplicitatea geometrică care vi se pare că dispăre, nu a făcut de cât să treacă de la spațiu la univers, de la trei la patru dimensiuni.

Matematicianul. Domnul profesor va fi și mai nemulțumit, când va afla că teoria cosmologică refuză și universului calitatea euclidiană. Aceasta înseamnă că nici tensorul universului care generalizează tensorul lungimilor și care caracterizează natura universului, nu este considerat

ca invariabil în nici unul din sistemele de referență în care se poate face studiul metric al universului. Universul este deci o multiplicitate curbă pe care noi o confundăm numai cu universul *linear tangent în fiecare* din punctele sale, cu „universul Minkowski“.

Toate teoriile cosmologice noi sunt nevoite să facă această ipoteză. Atât Einstein cât și astronomul englez De Sitter, admit că universul are o curbura totală, extrem de mică, ce e drept, dar totuși existentă.

Un bătrân profesor de matematici. De ce această cascadă de complicațiuni? Ipoteza unui spațiu curb înglobat într'un univers euclidian, nu e destul de revoluționară, pentru a nu mai îndreptăți — cel puțin pentru moment — o nouă complicație simultană, un univers și el curb?

Matematicianul. Considerațiuni de ordin fizic foarte simple relative la materie au împins pe Einstein la această concepție.

Un tânăr filosof. Este totuși o cauză adâncă care primează ori ce alte considerațiuni și care vă va arăta câtă prevedere arhitecturală are noul edificiu clădit de Einstein pentru știință.

Curbura unei multiplicități este expresiunea metrică sigură a „sclaviei“ sale, a dependenței sale de o multiplicitate superioară. A afirma că universul nu are curbura, înseamnă a pretinde că dincolo de universul experienței actuale nu mai este nimic. Aceasta ar fi o afirmațiune absolută, deci temerară. Curbura universului e tocmai vâlul care acoperă natura nepercepută de om, e închisoarea neștiinței noastre, în care stau ghemuite dimensiunile încă necunoscute ale lumii. De sigur că veacurile viitoare vor sgârăia cu fapte noi ipersfera de cristal a lui Einstein și astfel, din aproape în aproape, vom tinde către absolut, afirmându-i tot timpul existența fără să-l putem atinge nici odată.

Un fizician. Aceste afirmațiuni pot fi făcute și sub o altă formă. În modul de vorbire al lui Hertz, se poate spune că Einstein a perfecționat modelul mecanic al lumii întocmit de Euclide și Newton. Dintr'un model cu trei dimensiuni, el s'a ridicat la un model *cu mai mult de patru* dimensiuni. Dacă curbura universului ar fi nulă, lumea ar fi fost un model euclidian cu patru dimensiuni, și prin urmare ar trebui să existe un sistem de referență *absolut* cu patru dimensiuni, așa numitul *eter* al fizicianilor. Progresul realizat de Einstein ar fi însemnat deci înzestrarea absolutului cu o dimensiune mai mult, lucru care fusese

făcut înaintea lui, aproape complet, de marele fizician olandez Lorentz. În realitate, Einstein consideră problema cosmologică ca o problemă de structură, prin firea ei *nedeterminată* sau mai precis cu o infinitate de variabile independente. E pueril a crede că putem prinde într'o imagine analitică de ordinul al doilea și cu un număr finit de variabile, întreaga complexitate a lumii. *Masele ascunse și mișcările ascunse* nepercepute de simțurile noastre, exercită asupra universului uman o legătură astăzi misterioasă, pe care noi o exprimăm analiticește printr'o curbă a acestuia. Cea mai simplă ipoteză cosmologică e atunci aceea a unei curburii constante: e ipoteza, lui Einstein și de Sitter. Ea ne va indestula atâta timp cât maximul sensibilității științifice va fi de natură electromagnetică.

Matematicianul. Vă mărturisesc că nu e obiceiul meu de a scruta viitorul îndepărtat. Discipol strict al lui Pitagora, nu vreau să înțeleg nimic ce nu e măsurabil; nimic nu e, ce nu e număr. Idealismului critic al lui Kant, eu îi opun critica metrică a străvechiului Pitagora. Să așteptăm deci fapte noi, pentru că prin măsuri noi, să străbatem mai departe.

O doamnă. Banală trebuie să fie viața privită numai cu instrumente de măsură!

Matematicianul. (Stând câtva timp nehotărît). Viața trebuie înțeleasă cu mintea și trăită cu sufletul.

(Într'acest timp, invitații se retrăgeau pe nesimțite unul câte unul. Amfitrionul prins de obligațiunile ceremonioase, pe care ori cine le are la plecarea invitaților săi, părăsise discuția care ajunsese astfel la voia întâmplării).

Traian Lalescu

POEME NESUFERITE

I. Bufnița Minervei.

...trece ideia prin întuneric ca prin noapte
bufnița Minervei.

Hegel.

*Prin fața fermei mele tae aerul
În fiecare seară ca o vâslă
Pe-o apă melancolică, — de păslă,
Atât de trist și-atât de omeneste
O sburătoare sarbădă, cu aerul
Unui păcat ce-mi supraviețuește.*

*Cu cap de mort pe care par'că-o cruce
A tras cu creta cel ce ne-o trimite
Tivește'n doliu cerul, când îi duce
În spaimă de suveică vreun erete...*

*Cărbune stins, scăpat de mult din foale
Sânt ochii fixi, — din care-atâta scrum
A curs pe piept, pe aripe, în drum,
Că pare-o urnă care dă târcoale
Stelelor, să reaprindă doi tăciuni
Cu ei ca să tămâie mortăciuni.*

*Cu molia și fluturul de noapte
E înțeleasă; o cultivă liliacul...
O scarmână de voluptăți gândacul,
Iar de prin forturi mici de mușunoaie,
După ploaie,
Ca să-i trimeată pământene șoaapte*

*Că-are pisici sălbatece copacul
Sar cârtețe cu pânțele coapte.*

*Nu o atinge nimeni, toată ziua
Cu spatele la soare picotează
Și de urât nemaisfârșit visează
Că-o ghionoaie'n van îi bate piua.*

*Cu lupi și viezuri, ciute și cu jderi
Nu are'ntradevăr vreun legământ,
Iar dacă țipă-arar e că, de sub pământ,
Îi vin din când în când tăceri.*

*Dar către seară, în tăria ierbii
Când licurici au prăpădit un cer,
Răzând cu sboru-i coame de vier
Sbughește din tufișu-i, și când corbii
Inchid cu'n sărutat isvoarele
Și saci de somn în câmpuri sânt mioarele,
Se'nalță sumbră din tăria ierbii
Și'n noapte vede bufnița Minervei...*

2. Muștele cerului

Doucereux Callimaque, à qui, filles du ciel,
Les mouches, pour pitance abandonnaient le miel.
Ernest Raynaud.

*Mă vizitară azi în zori muștele cerului
Vestindu-mi că albinele, într'un caliciu
Lăsat-au neatinsă mierea, — care... nu e vreun indiciu
Că n'ar fi o esență concentrată a eterului!
— Sânt animale mici, făcute parcă din sfoară
Muiată'n păcură, și-apoi să irosească
Lăsate'n voia vântului, sânt duhuri puse'n iască
Ce ne având nimic mai bun pe lume, zboară.*

Veneau ca niște stropi dintr'un cazan
 În care fierbe vina sub pământului
 Să ușureze-astfel povara-ăsezământului
 Lui Pluto de atâta ne folositor catran.

Pe aripi însă-aveau polen de-odinioară
 Cu care poate scăpărara crinii
 Sub o copită de Pegas, de mult, când bunioară
 Nășteau pe-un drum elen alexandrinii.

Iar bâzâitul lor nu ți-amintea de plasa
 Cu care-un vânzător de fructe-și țese marfa
 Să o ferească zilnic de ereșe...
 Cum zâmbetul e rudă bună cu grimasa
 În bâzâitul lor, ce-a fost strident în harpa
 Orfeului de-apururi par'că rămăsese.

O, piciorușele atâtor ființe peste mine!
 Atâtea degete ce nu se mai astâmpără...
 Ce nervi vor fi având când se răscumpără
 De greul lutului în umblet de stamine,
 Și ce idei,
 Când mici sânt, să le'nghită porumbei..?

Antene fine, par'că să presimtă zorile,
 Mișcau atâtea griji ce'n oameni nu mai dăinue,
 O adiere deajuns era ca să destăinue
 Că una-au fost, și poate încă sânt cu florile.

Mijlocul lor subțire ce agrafă,
 Din ce fluid, l-ar prinde, — mai nimica flasc
 În abdomenul sigur ca o afă
 (ă te nedumirești văzându-l: oare nasc?...

Ce lampă a lui Aladin, ce nestemate
 Tăiatu-și-au vederile în prisme

*Ca lumea din opt părți să se arate
Deodată'n ochii fixi, ca două aforisme...*

*Când, negre, le'ntrebam de ce nu-și schimbă
Vestmântul, clar îmi desfăceau bazarul
De amintiri, și'n negrăită limbă
Rosteau: ca să ne poarte, moarte, chihlibarul.*

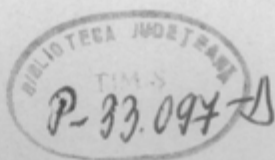
*De ce înțeapă și de ce se-așează
Pe boi ca pe-o bucată de Eden
Și leneșe, de ce mai mult visează?
— Ca să vă dăm, în scris, pe La Fontaine!*

*De ce apoi, într'una, pe oricine
Să ponegrească'ncearcă și să'ntine,
In stare și pe Dumezeu să-l muște?
Zâmbind, mi-au spus atunci pe față: sântem muște
Fiindcă altfel era să fim albine!..*

3. Omorîtorul de lebede

*Mă furișez spre lacu'n care dorm
Ca niște pufuri mari muiate'n cloroform
Lebedele,
Aceste ființe ce se satură din mușchii
De salcie, dar fără care nu știi
Ce-ar fi Edele...*

*Fără de care moartă-ar fi poema
Nordului de-abinelea,
— O, cine le-a
Văzut făr' să socoată că tirema
Aceasta care duce-un duh de crin
De n'ar fi, n'am avea pe Lohengrin!*

*Ele iubesc precum iubit-am prin urmare
La opt-sprezece ani balade scandinave,
Sau cum, copil, cu degete firave,
Și-aproape că imaginare,
Pe după-ploaie drumul dam la nave
De hârtie, pe canal, ca pe o mare.*

*Acuma-mi place să mi le sgornesc din trestie
Și-apoi să mă revolt că sânt o... bestie
Pe lângă ele...
Că n'am în ochi-mi stele,
Nici gât cu mlădieri de pețiol,
Că sufletu-mi pe lângă-al lor e vitriol,
Iar trupul de-animal cotidian 'zăduf
E'n stare să producă'n loc de puf;
Și că'n sfârșit, de sânt cumva poet
Nu mi-aș da duhul violet
Nici într'un triolet..*

*Ah, către noapte
Cu buzele-mi în șoapte
De armonii pe care nu le pot,
Ca un netot,
Mă furișez spre lacu'n care dorm
Ca niște pufuri mari muiate'n cloroform
Și'n visul lor venind cu'n gând urit
Le strâng de gât,
De gâtul lor plăpând,
Cu mâna dreaptă bând
Tot trupul lor divin ca pe o cupă
În care spuma stelelor mă pupă,
Și-astfel cântând biruitor,
Cu lebedele care mor.*

Dinu Lance

FRANCIS JAMMES

Simboliștii *cântă* misterul existenței—iată o formulă susceptibilă de felurite interpretări. În fond, a cânta misterul, este a sugera certitudinea că el există și că există aproape, la îndemâna oricui și totuși inezisabil. Acest chin al lui Tantal este fascinant până la halucinație și adânc răscolitor de suflete. Misterul, ca fond comun al întregii existențe sufletești și fizice, este ireductibil ca absolutul ; printr'asta, simbolismul capătă o incontestabilă valoare filosofică, filosofia fiind sinteză, iar misterul, această semnificație pe care o au în comun toate obiectele și toate stările de conștiință, oferind puțința celei mai sintetice concepții despre lume și viață.

În acest sens, definiția pe care *F. Brunetière* a dat-o simbolismului, care n'ar fi decât „reintegrarea ideii în poezie”¹⁾ ne apare adânc adevărată. Căci a gândi filozofic e una și a gândi poetic e altceva. Simboliștii au văzut adânc și larg prin intuiție, au fost chinuiți de existența marilor forțe ce condiționează aparențele și pentru asta au *iluminat*²⁾, au transfigurat aparențele prin mister, ceea ce înseamnă că simboliștii au elaborat materia primă a percepției lor — Parnasienii se opreau la ea — *au gândit*.

În sufletul lui Francis Jammes, rusticul primitiv din Orthez-ul vechiului Béarn, vecin cu Pirineii, s'a operat inconștient miracolul unei simpliste unificări a categoriilor existenței. Francis Jammes a văzut simplu și adânc. Dotat cu excepțională agerime de simțuri, în felul copiilor și primitivilor, departe de isprăvile complicate ale literaturii și civilizației livrești, poetul Elegiilor a alcătuit din precise notațiuni ale cotidianului umil și banal un arabesc de parfumuri îmbătătoare și de culori vii. Iubind cu dragoste pasionată firea, bucurându-se copilărește de miracolul exis-

¹⁾ FERDINAND BRUNETIÈRE. *Evolution de la poésie lyrique en France au XIX-e siècle*. XV-e leçon.

²⁾ În acest sens, *Jacques Rivière* a scris frumoase pagini despre *Arthur Rimbaud* în *La Nouvelle Revue Française*. 1-er Juillet—1-er Août 1914.

tenții lui, Jammes a mângâiat sensual conturile grațioase, culorile vii, gesturile semnificative ale florilor, plantelor, copacilor.

Ca orice sensual a izbutit să te transpună plastic în poemele lui; cutare strofă e un mugur care pocnește; cutare alta e o floare. Poetii au, în genere, preferințe: își aleg anume aspecte din viață ori din natură, neglijează sau urăsc pe celelalte. Pentru Jammes distincțiunile acestea calitative nu există; le socotește arbitrare, de neînțeles. E ca și cum și-ar zice: eu sânt, tinerele fecioare palide ale trecutului sânt, asinii Bunului Dumnezeu sânt, Dumnezeu însuși este, lumea florilor mărunte de câmp este de asemeni... Toate lucrurile din lumea interioară a sufletului, din cea exterioară a firii, din cea transcendentă a divinității n'au oare un caracter comun așa de puternic, într'atâta de esențial, în cât caracterele lor deosebitoare ne apar meschine și neînsemnate? De sigur; toate *sânt*, iată calitatea lor comună și așa de adâncă, încât în pacea ei absolută nici un turburător caracter distinctiv nu pătrunde. În virtutea acestei analogii fundamentale a tuturor detaliilor existenței, Jammes le așează pe toate, fără distincție, pe un același plan, iar lumea lui n'are decât o dimensiune: adâncimea care ascunde misterul comun al existenței comune.

Odată ajuns aci, poetul se bucură și găsește că e fericit lucru să contempli gesturile neînsemnate aparent, dar pline de semnificația vieții pe care o ascund. Cuvântul banal a fost inventat de privitorii vulgari și superficiali ai spectacolului vieții. Dar nimic nu e banal căci totul participă la semnificarea aceluiasi fluid care circulă, liber și unic în adâncimile lucrurilor, năruind hotarele șubrede dintre categorii, ca o sevă bogată a vieții celei mari.

Deci *lumea există*, iată marele adevăr pe care Jammes îl descoperă, ridicându-l cu imaginația lui mitică la rangul de concepție filosofică. Și nu e tocmai un adevăr à la Palisse; căci, vorbind filosofic, pentru cei mai mulți dintre noi, lumea nu există, sau nu mai există. Jammes își ia sarcina să demonstreze poetic existența lumii și o va face prin precise notațiuni ale *concretului cotidian* — sufletesc și fizic. Dar detaliul notat de Jammes și cristalizat în imagini răscolitoare va fi atât de nou, atât de caracteristic, încât *prezența* neîndoelnică a *vieții* se va simți în fiecare gest, în fiecare culoare.

Această unificare sintetică a Universului — suflet și na-

tură — ași îndrăzni s'o botez „Monism vital“. În culegerea *Clairières dans le ciel*, care conține poeme scrise între 1902—1906, se găsește o scurtă poezie plină de semnificație: *L'enfant lit l'almanach*. E o naivă copilă de la țară care contemplă în almanahul ei semnele cerului: capra, taurul, etc.:

«Ainsi peut-elle croire, petite paysanne,
qu'au dessus d'elle dans les constellations,
il y a des marchés pareils avec des ânes,
des taureaux, des béliers, des chèvres, des poissons.

C'est le marché du Ciel sans doute qu'elle lit,
Et quand la page tourne au signe des *Balances*,
elle se dit qu'au Ciel comme à l'épicerie
on pèse le café, le sel et les consciences.

Jammes a citit almanahul și a interpretat cerul în felul tinerei țărănuțe. Dar nu numai cerul; simplista lui concepție monistă a izbutit să împace toate marile noțiuni antitetice pe cari inteligența noastră abstractoare le-a instalat ca poli opuși în filosofie, știință și până și'n viața practică. La Jammes, nu mai știi ce înseamnă noțiuni viguroase contradictorii ca *mare și mic, înalt și adânc, sublim și umil*, aceluiasi lucru i se pot perfect aplica ambele elemente devenite reversibile ale perechii antitetice: întregul e porțiune, porțiunea e întreg, cotidianul e etern și eternitatea cotidiană; infinitul mic și infinitul mare, se confundă perfect. Suflet și corp, forță și materie, viață și moarte, om și Dumnezeu, cer și pământ—orice altă pereche antitetică din orice domeniu se confundă și se împacă în opera lui Jammes, fiindcă ceea ce le deosebește este neînsemnat față de ceea ce le apropie: participarea lor la aceeași *ființă* unică.

Poezia s'a nutrit, întotdeauna, mai ales cu puternica opoziție a noțiunilor contradictorii; ce e poezia lui Victor Hugo decât scânteia care țâșnește din formidabila ciocnire a imaginii de lumină cu aceea de întunec, a lui Dumnezeu cu Satan, inger cu bestie, etc.? În acest sens simplista și proaspăta concepție a primitivului bearnez, monismul lui vital, ne apare într'o lumină de aureolă.

Câteva pilde. Priviți pe Dumnezeul lui Jammes: simplu, modest, ... *incult*, un bonhomme oarecare; acolo în cer își are o întreagă gospodărie, cu mese servite de îngeri, etc.

Le Bon Dieu avait posé à terre sa canne et son chapeau. Il était habillé comme les pauvres des grandes routes, ceux qui ont un morceau de pain dans un bissac, et que la magistrature fait arrêter à la porte des villes et mettre en prison, parce qu'ils ne savent pas signer. ¹⁾

El nu se sfiește să acorde prietenia lui iepurelui, din care Francis Jammes face eroul unei minunate legende franciscane. Înțelege mizeriile vieții și le dă cea mai indicată satisfacție. Iată lucrătoarea înșelată de „un beau Monsieur“:

Mais le Bon Dieu lui dit :

— Mon amie, j'ai préparé une jolie chambre pour vous. Allez-y, Accouchez-y. ²⁾

Un asemenea Dumnezeu, indulgent până la imoralitate, modest până la umilitate, neștiutor și naiv e doar un exemplar din milioanele de mediocri, pe cari îi disprețuim sau nu-i băgăm în seamă. E un om instalat în cer. Dar... «Non. Le Bon Dieu n'est pas en haut. Il est en bas» protestează înțeleapta pasăre dintr'un important poem dialogat. ³⁾ Și iată că Jammes populează pământul cu oameni simpli, modești, neștiutori semănând aidoma cu Dumnezeuul lor.

În același timp, cerul nu e decât imaginea pământului cu întreaga lui viață cotidiană. Sunt acolo case, drumuri, prăvălii; iar oamenii își continuă munca începută în existența lor terestră; ciocanul isbește nicovala, rândeaua e în plină activitate ⁴⁾, căci moartea e o simplă formalitate, iar cerul o reeditare a pământului. Jammes va proceda deci la aceeași semnificativă notațiune a caracteristicului cotidian; iată *Elegia I.*, adresată lui Samain și trimisă în cer prin «quelque vieux serviteur d'un hameau éternel» — căci

Ta mort ne change rien. L'ombre que tu aimais
où tu vivais, où tu souffrais, où tu chantaïs,
c'est nous qui la quittons et c'est toi qui la gardes.

O singură deosebire poate: în cer, existența terestră se perfecționează, afirmându-și categoric calitatea, devenind mai *ea* decât înainte; piatra e *mai* piatră și vei putea spune cu o certitudine și mai deplină:

1) *Le Roman du Lièvre*. Ed. Mercure de France. — XIV-e éd. 1918, p. 236—237.

2) *Idem* — Contes. — p. 266.

3) *Deuil des Primevères*. — Le poète et l'oiseau.

4) Cf. *Le Roman du lièvre*. — p. 25.

Ceci est un caillou, ceci est une rose.
Ceci est une femme et ceci un baiser ¹⁾

Căci misterul fiecărui lucru coincide cu însuși faptul existenței lui, și cerul desvăluie întreg acest mister, punând lucrurile în lumina lor definitivă—fără a le topi materialitatea concretă :

... Poiseau, l'arbe, la pierre avaient une clarté
qu'il ne connaissait pas, et la tuile frappée
par le soleil tombant était profonde et nette.
Ce n'était plus ce cauchemar fou et grotesque
où les choses ont l'air surprises d'exister :
Maintenant chaque chose était telle qu'elle est. ²⁾

Cerul e o icoană mai limpede a pământului; în același timp pământul privit de departe poate fi lesne confundat cu bolta cerească. Iată ascensiunea la cer a celui François din *Le Roman du Lièvre* cu suita lui de animale din toate categoriile.

Ils la considéraient [la terre], à mesure qu'ils s'éloignaient d'elle comme leur nouvelle voûte éthérée. L'azur des océans y roulait de cuages d'écumes, et les chandelles des boutiques y étoilaient l'éten nue de la nuit. ³⁾

Dumnezeu-om, pământ-cer, iată perechi de noțiuni perfect reversibile pentru Jammes, în virtutea unui aceluiași caracter fundamental: existența lor. Același lucru, pretutindeni. Amorul sensual se confundă perfect cu cel spiritual, având un titlu comun, adică existența lor, care le transfigurează; întreg cotidianul umil, banal, mizerabil, trivial chiar, stă alături de pitorescul divin al naturii. La Jammes, ele trăiesc în imediată apropiere, în sânul aceluiași poem chiar:

La vie existait. Un paysan disait de gros mots
à une mendiante volant des haricots
Les morceaux de forêt était des pierres noires.
Il sortait des jardins l'odeur tiède des poires.
La terre était pareille aux faucheuses de foin
La cloche de l'église toussait au loin.
Et le ciel était bleu et blanc et, dans la paille,
On entendait se taire le vol lourd des cailles. ⁴⁾

1) *Clairières dans la ciel*. L'Eglise habillée de feuilles. VII-e éd., 1918. p. 167.

2) *Idem* p. 161.

3) *Le Roman du Lièvre*... p. 39. Characteristic, de asemenea, între multe altele, poemul *En Dieu* din *Clairières dans le ciel*.

4) *De l'Angelus de l'aube à l'Angelus du soir*. Le soleil faisait luire.

În același sens, pentru Jammes nu există decât un singur regn. Oameni, animale, plante, lucruri participă la aceeași viață imensă și unică. Simpatia lui Jammes le îmbrățișează pe toate și pe toți cu aceeași îndurerată compătimire când suferă, de la nenorocitul paralic și murdar din *Le pauvre pion*, până la vițelul târat brutal la abator și până la boul nevinovat.

Il y en a qui se casse un pied quelquefois,
alors on tue celui-là pour la boucherie,
pauvre boeuf qui écoutait le grillon qui crie
pauvre boeuf qui allait il ne savait où. ¹⁾

În această universală compătimire sunt accente sfâșietoare :

O mon Dieu ! Faites que le petit veau
ne souffre pas trop en sentant entrer le couteau. ²⁾

Întreaga poezie *La salle à manger* din *De l'Angélus* etc. ar trebui citată pentru a se vedea în ce măsură om și obiect participă la aceeași viață unică ; un vechi bufet, un horologiu familiar, un dulap care ține minte glasul tatălui și al bunicului, toate acestea trăiesc, simt, aproape glăsuiesc :

Et je souris que l'on me pense seul vivant
quand un visiteur me dit en entrant :
— Comment allez-vous, monsieur Jammes ?

Întreaga operă a lui Jammes capătă, în acest sens, o unitate superioară, purtând pecetea unei personalități care a privit *totul* cu ochi proprii și a creiat *totul* după dimensiuni proprii în jurul aceleiași concepțiuni, simpliste și primitive, dar viguros sintetică, — a monismului vital. Trecutul participă la aceeași viață ; trecutul personal al poetului — copilăria, trecutul familiar — al moșilor și strămoșilor, precum și întreg trecutul nobiliar al Sudului, vecin și rudă cu viața spaniolă de dincolo de Pirinei, întreg *trecutul* va retrăi în actualitate, impunându-se percepției noastre cu tot prestigiul *prezenței* sale. În evocarea lui, Jammes va întrebuința mijlocul său obișnuit : notațiunea micilor amănunte cotidiene ; văzut prin această prismă, trecutul va pierde orice culoare

1) Cele trei piese citate aci sunt din *De l'Angélus de l'aube à l'Angélus du soir* și se cheamă : *Le pauvre pion*, *Pourquoi les boeufs...* *C'était affreux*.

de sublim grandilocvent, devenind familiar și ușor melancolic. În admirabila *Elegia VIII*, de pildă, Jammes evocă ziua nașterii sale:

..... Mais fais tes pas plus doux, ô délicieuse amie.
Entrons dans la maison défunte. C'est la chambre
Où je suis né. L'hiver glaçait la vieille cour.
Un coq chanta peut-être en cette aube d'amour.

Je me revois tout jeune, en Octobre, à quatre heures,
quand j'étais écolier et que mon dictionnaire
avait des dates qui étaient des baisers.

Efortul de a sensibiliza viața trecutului se confundă pretutindeni cu mărunta notațiune analitică a cotidianului; poetul consemnează amănunte precise, ținând să ne fixeze atenția și contemplația asupra unei anume clipe „en Octobre, à quatre heures”, coexistând cu mici evenimente caracteristice „Un coq chanta.... etc...”. Trecutul nu e considerat global, ca o nebuloasă abstracțiune romantică; el e viu și precis, iar poetul îl reconstitue meticulos, analitic. Participarea lui la viața unică și eternă va fi însă cu atât mai demonstrativă. Cea mai caracteristică pildă poate, se găsește în *Il y a par là...* din *De l'Angélus* etc.; drept cadru «un vieux château triste et gris»; altădată, stăpânii primiau în vizită cunoștințele de prin împrejurimi:

On annonçait les Percival, les Demonville
qui arrivaient, dans leurs voitures, de la ville.
Et dans le vieux salon soudain plein de gaieté,
les vieux se présentaient leurs civilités.

Sub privirea marilor portrete... «aux yeux blancs» oaspeții trecutului stăteau intim de vorbă despre lucruri modeste și nevinovate; amintirea morților familiei revenea dulce și discretă, ca orice alt eveniment cotidian. Pe nesimțite, poetul își cufundă trecutul personal în marele trecut anonim, îmbrățișind cu simpatia lui dătătoare de viață povestea acestei „Célia qui mourut de langueur”, și toată naivitatea plină de iluzii a tinerelor copile de mult immormântate și care aveau nume ciudate ca'n legende—după cum se vede în piesa *Silence* din *De l'Angélus* etc.: Célanire, Aménaïde, Athénais, Julie, Zulmire etc.

Tot ceea ce Jammes va scrie în legătură cu trecutul nobiliar va purta pecetea autenticității vieții trăite cotidian. Pe lângă grația veștedă și *veche în prezent*, a delicioaselor Clara d'Ellébeuse, Almaïde d'Etremont, Pomme d'Anis și a

tuturor personagiilor episodice—marchizul d'Astin mai ales — nobilii lui *Henri de Régnier*, din *Le passé vivant* ni se par convenționali și palizi, iar viața trecutului, artificială; chiar medalioanele simetrice din seria de sonete *Les passants du passé*—în colecția *Médailles d'argile*—pălesc.

Totuși, trecutul nobiliar în opera lui Jammes, cu toată autenticitatea lui de viață trăită, are o culoare de ciudă-țenie exotică, provenită din vecinătatea și înrudirea lui cu nobleța spaniolă, dar, mai ales, din gustul românesc al poetului pentru exotismul scânteietor de colorat. Geneză acestei tendințe de-a exotiza lucrurile e o moștenire ereditară; un moș a lui Francis Jammes a practicat medicina în Guadelupa și a fost immormântat acolo; tatăl poetului tot acolo s'a născut și și-a trăit copilăria, pentru a veni în Franța.. «ivre d'un rêve de verts cocos, de fleurs tendrement roses et de lueurs sonores de colibris» cum ne spune poetul, într'o meditație... *sur une salle à manger* din *Pensée des Jardins*. Amintirea Antilelor îl obsedează; Jammes inventează un întreg exotism fantastic și ciudat, beat de culori și de miresme, învăluit într'o nostalgică melancolie. Amintirea Antilelor stă alături de aceea a Indiilor, vizitate pe vremuri de un strămoș al poetului.

Nicăieri nu trăiesc mai puternic aceste amintiri ca'n *Elegia II*, această incomparabilă împletire de cotidian evocator și de exotism melancolic. Jammes își analizează sufletul, închegându-și observațiile într'un auto-portret unic în felul lui:

C'est en dormant sur ce vieux coffre odorant
que mon cœur s'est peuplé de jeunes filles tendres
et d'arbres indiens où montent des serpents.

Un suflet nostalgic și visător, ca o împletire de „vieilles fleurs” și „vieillottes romances”.... Și'n poezia exotică dar, ca pretutindeni de altfel, Jammes e preocupat de expresia puternică și fascinantă a vieții trăite, cristalizată în amănunte caracteristice.

Acest cult exultant al vieții, care circulă în adâncul tuturor categoriilor existenței¹⁾, acest monism vital al con-

1) Il y a surtout la grâce qui suffit à tout admirer — scrie HENRI GHÉON. Disposition catholique, que l'on ne s'y trompe pas! Elle n'a pas encore de nom; mais ce sera bien à tort que nous la dirons panthéiste.— H. GHÉON vorbind despre recente memorii *De l'âge divin à l'âge ingrat*. Plon, 1921. La Nouv. R. Fr. 1-er Déc. 1921.

cepției sale despre lume inspiră și toată estetica lui Jammes. Căci ce e frumosul? tocmai această *fință* a lumii cu toate categoriile ei. Artă are deci o singură țință — aceea de a face sensibilă și prezintă *fința* aceasta, viața aceasta obscură, pretutindeni existentă. Jammes nu poate concepe altfel poezia; iar termenul artă e înlăturat ca netrebnic, bun pentru acei *poètes pompeux*¹⁾, cari fac din poezie un van artificiu complicat și dificil.

Jammes a găsit cheea acestei expresiuni a finței lucrurilor: notațiunea caracteristicului; poemele sale consemnează *toate* coexistențele momentului precis în care poetul contemplă natura, viața, sufletul. Sunt în aparență, simple poeme descriptive sau simple juxtapuneri de minunate imagini²⁾, cari n'au decât o legătură, aceea că exprimă prin contemporaneitatea lor aceeași viață comună ce le însuflețește pe toate. Nu cunosc, în acest sens, vorbe mai adevărate decât cele scrise de *André Beaunier*:

Jammes nu comentează, nu explică: constată. E inutil să cauți pentru fiecare din cuvintele sale o intenție specială, un motiv exterior. Lucrurile sunt așa cum sunt și n'au nici o altă valoare decât aceea pe care le-o dă însăși autenticitatea lor.³⁾

Prin acest mijloc Jammes își va *actualiza* amintirile lui erotice sau familiare — în *Elegii* mai ales — va chema la viață un întreg trecut nobiliar — ca'n *Clara d'Ellébeuse*, *Almaïde d'Etrement*, *Pomme d'Anis* — va inventa o poezie exotică specială — în *Elegii* și 'n *De l'Angélus* etc. — și va învia plastic toată poezia vieții rustice⁴⁾ — *Jean de Noarrieu* — ori tot pitorescul naturii colorate și suculente de pretutindeni, în opera sa.

Un monism vital deci — ca concepție filosofică, iar ca estetică o confuzionare a vieții cu arta — care are un singur rost și o singură justificare: de a ne sugera *prezența* și *eterna actualitate* a celei dintâi prin juxtapunere de notațiuni concrete — iată poezia lui Jammes. În acest sens se

1) *L'almanach du poète rustique* — în *Le poète rustique*, X-e éd. 1920 p. 266.

2) Este tocmai ceea ce au înțeles simbolistii prin simbol. Cf. T. de VIAN *L'attitude du lyrisme contemporain*. Paris. «Mercure de France», 1911, cap.: M. Ma terlinck et les images successives.

3) ANDRÉ BEAUNIER. *La poésie nouvelle*. Paris. 1902. p. 339.

4) PIERRE LASSERE, — în *Les chappelles littéraires* îi contestă însă titlul de «poet bucolic» pe care i-l acordase *Remy de Gourmont* în *Libre des masques*. I.

poate urmări o caracterizare mai precisă a fiecăruia din elementele, cari îi alcătuiesc materialul poetic—atât poezia romanescului sentimentul cât și poezia realismului său mistic.

Julien Benda în *Belphégor* deplângea nenorocita înclinație a societății contemporane către Panlyrism. Unul din viciile acestei mentalități ar fi convingerea: *Que le „pur exercice de l'émotion en est aussi l'intellection.* 1) Benda produce probe din filosofia lui Bergson, dintr'o sumedenie de cronici, gazetari, poeți; cu anume rezerve în interpretare ar fi putut cita întreg simbolismul și întreaga operă a lui Francis Jammes.

Pentru acesta, ca și pentru simbolisti în genere, interpretarea emotivă și intuitivă a lumii oferă un mijloc de înțelegere a vieții și de expresie a frumosului. Și Jammes, prin tâlmăcirea întregii lumi în sensul unei concepții de o mare putere sintetică și creiatoare, participă efectiv la realizarea idealului simbolist. O poezie mai adevărată, mai directă, mai interioară, ia locul materialismului parnasian și interzice, pe viitor, reîntoarcerea la o formulă care i-ar semăna.

Jammes e un simplu, 2) un naiv, un primitiv; tocmai prin consecvența cu care aceste preferințe se întâlnesc în opera lui, el evită acuzația de afectare ce i s'a adus. «Mon style balbutie, mais j'ai dit ma vérité...—scrie el în Prefața celei dintâi plachete de versuri, 3) pe care a dăruit-o publicului.

—Pour être vrai mon cœur a parlé comme un enfant». Așa fiind, singura estetică, după care trebuie judecat e a lui proprie; oricare alta l-ar supune la o neplăcută și absurdă operație, analogă cu povestea lui Procust din mitul antic.

Vasile Munteanu.

1) Paris, 1919. pag. 91.

2) Rima *poète — bête* este absolut inevitabilă în poezia lui Jammes.

3) *Vers*, 1893.

DIN FRANCIS JAMMES

IUBESC PRIN VREMI...

*Iubesc prin vremi pe Clara d'Ellébeuse,
fetița ce 'nvăța 'n pensionate
și 'n serile calde citea pe sub tei
calendare cu foarte vechi date.*

*Azi tot dragă mi-i; iar sufletu-mi zice
de-un basm cu azururi de sânuri bălaie.
Dar unde și când fu povestea ferice?
Crengi multe răsbiau până 'n alba-i odaie.*

*Se poate ca încă să nu fi murit
— sau poate murirăm pe-atunci amândoi.
La vântul străvechilor veri, spre sfințit,
în larga ogradă muriau pe-atunci foi.*

*De fulgii de păun — mai știi ceva?
știi, lângă scoici, în vasul cela mare?
Aflam de naufragii vechi pe mare,
când Terrei-Nove banc i se spunea.*

*O vino, vino, draga mea Clara d'Ellébeuse:
să ne iubim acuma din nou, de mai trăiești.
Grădina veche are lalele-i străvechi.
O vino, vino goală, o Clara d'Ellébeuse.*

SUFRAGERIA

*Dulapul cu lustru pierit e aci.
El glasul mătușii pe vremi l-auzi,
el auzi glasul bunicului meu,
el auzi glasul părintelui meu.
De-aceștia dulapul și-aduce aminte.
De crezi că doar știe să tacă, faci rău,
căci noi stăm de vorbă cuminte.*

Iar cucul de lemn, și el a rămas.
Nu știu pentru ce nu mai are glas,
și nici nu-l întreb pentru ce.
Dar poate că glasul, ce-acum nu mai e,
plesni împreună cu spartu-i resort,
așa, bunăoară, ca al unui mort.

Mai e, de asemeni, bufetul bătrân
cu miros de ceară, dulcețuri și miere,
de carne, de pâine și prea coapte pere.
E slugă cu dragoste pentru stăpân
căci totul păstrează în largul lui sân.

Veniră la mine atâția amici
ce nu cred în sufletele-astea prea mici.
Zâmbesc cum cred dâșii că eu doar sunt viu
de-mi spun de la ușă, cu aer sglobiu:
— Hei, Domnule Jammes, ce mai zici?

(De l'Angélus de l'aube à l'Angélus du soir)

COPILA CITEȘTE ALMANAHUL

Cu ouă'n coș, copila citește almanahul.
Și lângă sfântul zilei și starea vremii, mii
de chipuri minunate i-arată Zodiacul:
Berbecul, Capra, Peștii și Taurul — ca vii.

Și astfel țărăncuței prostuțe-i vine-a crede
că peste ea, departe în stelele cerești,
sânt târguri, ca pe-aicea, cu-asini și cu cirede
de tauri mari, cu capre, berbeci bătuți și pești.

Citește despre târgul ce 'n ceruri va să fie.
La Cumpene cum foaia cu semne se 'ntorcea,
ea-și spune că în ceruri, ca și la băcănie,
se cântărește sare și suflet și cafea.

(Clairières dans le ciel)

PE FIRUL TELEGRAFIC...

*Pe firul telegrafic, în prima zi de toamnă,
la nesfârșit se-așează în tremur rândunele,
și simți cum inimioara de grijă bate'n ele.
Chiar cele mai mici, deși nu l-au văzut,
vor cerul afric care de peste mări le'ndeamnă.*

*.... Chiar fără ca să-l vadă! spuneam. Așa și noi
dorim în neastâmpăr un cer ce va să fie.
Stau toate, așchii negre, scrutând cu dibăcie
văzduhu,—apoi încearcă un zbor în cerc, apoi
se reîntorc cu toate la locul cunoscut.*

*Ce greu le e să plece din pacea din clopotniți!
Ce frig le e în cuibul călduț de astăvară!
Ce jale pentru ele! De ce le înșelără
svârlindu-și frunza nucii, prietenoasa frunză.
Voi, pui de primăvară, azi n'o mai recunoașteți
voioasa zi ce merge sub toamnă să se-ascunză.*

*Așa și bietul suflet din lumea de saspine,
când vrea să treacă peste hotarul din priviri
și să ajungă cerul cu veșnici trandafiri,
se'ncearcă, stă, și, până să plece, mai revine.*

(L'Eglise habillée de feuilles)

RUGACIUNE SPRE A MERGE LA RAI CU ASINII

*Când voi porni spre tine, o Doamne, fă să fie
o zi cu sărbătoare de holde pe-o câmpie
ce va'nota în praf. Vreau, chiar ca'n astă lume,
s'aleg un drum pe placu-mi, ce'n voie să mă'ndrume
la Raiul unde stele's pe cer, nămiază mare.
Eu îmi voi lua toiagul, pe largul drum de care
voi merge și voi spune asinilor: Prieteni,
sânt Francis Jammes și, iată, pornii până la Rai,*

căci iad nu e în țară la bunul Dumnezeu.
 Prietenî buni cu cerul, veniți — le-oî spune eu —
 sărmane vite, care, ciulind urechia lungă,
 gonîți tăunul, bățul și-albina să nu 'mpungă....

Vreau să-ți răsar în juru-mi cu-aceste biete vite
 ce dragi îmi sînt fiindcă au capete pleoștile
 duios, și-apropiindu-și copita lor umilă
 se-opresc așa de dulce, că le tot plîngi de milă.
 Eu voi sosi de-o mie de lungi urechi urmat,
 urmat de cei ce'n spate panere-au tot purtat,
 de cei ce trag căruța paiatelor de bălci,
 ori trăsurici cu mături de fulgi și tinichele,
 de cei ce duc în cărcă bidoane strâmbe, grele,
 de-asinele umflate-burduf cu pasul frânt,
 de cei ce poartă paruri pantalonasi apoi,
 căci rană 'nvinețită și plină de puroi
 li-i trupul, pradă dulce a muștelor în roi.
 Fă doamne, ca 'mpreună cu-acești asini să-ți vin.
 Și fă ca 'n pace ingeri să ne călăuzească
 spre ape, unde 'n umbră, cireșe tremur' lin,
 curate ca și carnea ce râde feciorească —
 și fă, de plec obrazul, în ăst lăcaș de har,
 pe apele prea sfînte, să fii ca un măgar
 ce-ar oglindi smerita și dulcea-i sărăcie
 în limpezimea vie a veșnicei iubiri

RUGĂCIUNE CA SĂ NU MOARĂ UN COPIL

O, Doamne, le păstrează copilul ăsta mic,
 precum păstrezi în vânturi o iarbă de nimic.
 Ce-ți face, dacă mama-i înlăcrimată țipă,
 să nu-l mai lași să moară acolo, peste-o clipă,
 ca o nevoe care n'o poți înlătura?
 De-l lași să mai trăiască pe el, va scutura
 la anul, la Rusalii, potop de roze'n floare.

*Dar ești prea bun. Tu, Doamne, nu ești acela care
pe-obrajii încă'n roze așterne moartea-albastră;
sau, spune-mi, ai la tine odăi încântătoare
s'așezi pe lângă mame copiii la fereastră?
De ce nu vrei aicea? Ah! Fiindcă-i sună ceasul,
Îți adu-aminte 'n fața copilului ce moare,
Isuse, că Tu pururi trăești cu Maica ta.*

(Prières)

DAR CE E FERICIREA?...

*Dar ce e fericirea? E poate o vâlcea
Albastră unde iepuri vânam și e'u odată.
Ce mi-i de scara de-aur și buza 'mpurpurată,
De n'are pacea mare a Domnului în ea.*

*Vorbînd de mine, spuneți că Jammes îmbătrînea,
Nebănuind ce tînăr i-e focul dealtădată;
Dar vă dă sareă, turmă de iezi abia 'nțărcată,
E sareă 'nțelepciunei ce Cerul oglindea.*

*În cupa cea mai dulce amar găsești pe lume
Dar nu în cupa văii albastre și de brume
Umplută ca de-un lapte băut de Răsărit.*

*Știi să vă uit toate, iubiri ale juneței,
Dar tot mai văd un câine prin roua dimineței
Mergând pe sub zăvoaie spre soarele sclipit.*

(La Vierge et les sonnets)

Ion Pillat

NOTA. Poeziile: *Iubesc prin vremi...* și *Sufrageria* sunt traduse în colaborare cu Vasile Munteanu. Poezia: *Pe firul telegrafic...* e tradusă în colaborare cu Horia Furtuna.

PAGINA ANGLIEI

Lirism englez contemporan: spre o substanțializare a poeziei

3.

Acum zece ani, adică la chiar începutul epocii de care ne ocupăm în numărul trecut al Revistei, admirabilul critic-poet, eruditul Edmund Gosse se întreba în fața „Asociației Engleze” care e „viitorul poeziei engleze”.

Asupra decadei, deci, despre care nici azi nu există o carte de critică sau vedere de ansamblu expusă, bătrânul literat nu fără timiditate, aruncă o mână de anticipații care, în parte realizate, ne pot servi acum ca punte de plecare în caracterizarea poeziei georgiene.

Sub, desigur, impresia simbolismului lui Mallarmé, autorul nostru vede problema fundamentală a poeziei viitoare — dificultate care în același timp e și un ideal — în „frăgezimea de expresie”.

Mai toate, temele de inspirație istovite, ce-i rămâne poetului decât să se alambicheze și artificializeze? Deci „o mereu crescândă subtilitate simbolică de expresie”,

obscura vera involvans.

Idealul însă Lycophronian al manierismului și obscurității alexandrine e numai primejdia — trecută cine știe cum până 'n present — a poeziei viitoare.

Paza cea bună, la care încep și poeții să ia din ce în ce aminte, va fi în ceea ce mai acum un veac criticul englez Hazlitt, nu fără oarecare derădare pe atunci, numea „simpla efusiune a sensibilității naturale”.

Calea către această pază? «O hotărîre neclintită de a nu se mai trata subiecte de un interes colectiv, al rasei în completul ei.»

Din potrivă: „microscopică observație de sine, intensă cultivare a eului.”

Aceasta nu va întârzia să producă o cât mai gravă isolare a individului creator. Dar nici să ne întoarcem la „ciobanul cântând din flaut sub un spinișor” nu se mai poate și a trecut pentru totdeauna vremea când era poet mare acel care verisifica:

*E roșu trandafirul și-albastră viorea
Și dulci sânt amândouă și-aidoma ești tu.*

Ci o intrare cât mai adâncă în sensul vieții, („un studiu crescând al vieții în înfățișările ei de energie“) va răscumpăra pe poet de completa și... egoista trăire de sine.

Această acută sensibilizare a poeziei va duce sigur la frăgezimea de expresie. Care va fi însă mijlocul strict al fragedei expresii a vieții, surprinsă astfel în infinitul mic al sensibilității autentice? Hotărît sugestia, în cea mai mare măsură.

Dacă acesta, netăgăduit, e idealul poeziei viitoare (căci zona lui Gosse e mai mult generală), care e între acest ideal și realitatea poeziei continentale așa cum s'a putut să o vedem, locul poeziei georgiene?

Pe blocuri de case stă el vast,
Vânturi sălășluiesc în umbră peste fruntea-i
Țipă turbat spre depărtate singurătăți
Unde cele din urmă case se pierd în câmpuri.

De cu seară-i lucește Baalului pântecul roșu
Orașele mari îi ingenuche în preajmă
Nemăsuratul număr de clopote de biserică
I se pleacă din marea neagră a turelor.

Ca dans de koribanti urue musica
Milioanelor de care răsună străzile;
Fumul coșurilor, norii fabricelor
Urcă la el ca fum albastru de tămâe.

Vremea adie în genele sale,
Intunecată seara se înăbușe în noapte
Furtunele dudue, țipând ca vulturii
Din pletele-i care clatină mânia.

Dă cu pumnul lui de măcelar în întuneric.
Îl scutura. O mare de foc gonește pe stradă
Și prăpădul văpăilor vue
De devorări, până crapă de ziua.

Ori cât vom fi tradat-o, poezia e de bună seamă „Idolul Orașului“, a expresionistului Georg Heym.

Visiunea, destul de nelămurită, e totuși definită. Un Baal abstract, care nu are a face cu cel al legendei nici cu cel din tabloul... lui Watts, o idee a Baalului se svârcolește ca un boa imens, pe un fond fantastic, în cercuri de impresii nelimitate.

E o halucinare a ideei, dar, sufletește, e numai o atitudine.

Mai departe:

Moara umblă 'ncet, încet în fundul serii
Pe cer de tristețe și melancolie
Umblă într'una și pânza cu drojdie parcă mănjită
E tristă și slabă și grea și nespus de obosită.

De cu zorile brațele-i ca brațe de jelanii
S'au întins și au căzut și iată-le acum
Cad din nou, colo, în aerul înnegrit
Și în tăcerea totală a naturii stinse.

O zi de iarnă suferindă se culcă în depărtări
Norii sânt grei de umblete mohorâte
Dealungul tufişurilor ce și strâng umbrele
Ripe duc către orizontul mort.

Sub o geană de pământ câteva colibe de fag,
Ca niște nenorocite stau roată
O lampă de aramă atârnată de tavan
Și-afumă la flacăra zid și fereastră.

Și în câmpia nesfârșită, în golul ațipit
Ele ținutesc, sărmanele cocioabe,
Cu bieții lor ochi de geam sdrențuit,
Bătrâna moară care umblă, umblă, umblă și moare.

Cine moare? De ce ținutesc casele moara care umblă?
Ce-i cu «brațele de jelanii» cu «pânza nespus de obosită»
cu «ziua suferindă care se culcă în depărtări»? ar întreba
un spirit iscoditor pe marele și numai puțin modernul Ver-
haeren. Într'o poezie care echivalează ca esență de pro-
cedeu cu cea a expresionismului, poetul simbolist însă aș-
terne pe fondul serei o stare sufletească—nu o idee—roasă
de impresii.

E o epuizare a tristeții lucrurilor dar: mai tulburătoare,
deși nu așa de impunătoare ca ideea lui Heym, e prin ex-
ces de subiectivism, așa cum era dincolo prin exces de ideo-
logism, iarăși: o atitudine.

Și acum mai departe:

Sedeam în cer ca soarele
Deasupra furtunei; era iarnă;
Luam fulgii de zăpadă, câte unul,
Și le întorceam făptura fragedă în sticlă.
Spălam râurile albastre cu ploae

Și făceam din nou verzi livezile.
 Prindeam pasărilor și'n mâni strângeam primăvara din ele
 Până ce prindeau să cânte bucurii nepământene
 O sbugheau apoi pe aripi de aur
 Lucind ca jucăriile unui înger.

Umpleam câmpurile cu ochii florilor
 Albe ca și stelele raiului.

Apoi, mă'ndreptai spre om; îl văzui
 Tot cu gândul la moarte: tot mândru
 De mânia atunci îmi luai câmpii...
 Îmi prefăcui trupul într'un nor
 Și'n răpăelile negre ale sufletului
 Înnecai deabinelea steaua pământului.

«Omul care se visează Creatorul» din volumul „*Vise și Călătorii*” al *Fredegondei Shove*, ajunsă de curând numai la al doilea ¹⁾, dar o proeminență definită a poeziei georgiene e aleasă tot întâmplător; tema ei, numai aparent incompatibilă cu celelalte două preta deopotrivă la tratarea bombastă a lui Heym sau cea ușor maladivă a lui Verhaeren. În schimb ce găsim? O admirabilă pondere de stări interioare, dela șăgălnicia incidentului prim la bucuria ingenuă a întineririi în natură și de aici la transfigurarea în suprapământesc și exultarea în divin. Apoi cu o virtuositate de simțire pe cât de susținută pe atât de tragică, întoarcerea la realitatea inevitabilă și prăbușirea definitivă în nimicnicia omenească.

E și aci idee, dar nu agitată violent în minte, ci ghicită înlăuntru, nu expusă, ci spusă în varieri de ton sufletesc. E și aci cu atât mai mult durere, dar nu lipită ca o carte de doliu, fixă ca o pancartă, ci neprevăzută, vie, țâșnită din bucurii pândite de decepții.

Ceeace adică în primele două bucăți era gândire și înfiorare e în bucata engleză: trăire. E însuși sufletul poetului care intră de data aceasta în joc: e viața, nu atitudinea lui. E de observat în legătură cu aceasta cursivitatea din cele trei strofe ale *Fredegondei Shove* față de stagnarea din celelalte. Primul vers a lui Heym ți-l dă pe cel dintâi. Cu începutul presimți sfârșitul elegiei lui Verhaeren. Cine va spune că același lucru se întâmplă cu a treia? E toată o surprisă și mai ales finalul. Și apoi, mai semnificativ

1) *Crapă de zădă*, 1922.

decât orice e—minunată cum nu ne amintim decât în geniala „Melancolie“ a lui Eminescu — tranziția atât de vie dela tonalitatea senină, aproape exultantă a primului vers la deprimanța celui din urmă.

Ni se va spune poate că cele două dintâi sânt... pasteluri. Cine, prevenit asupra liricei moderne se mai poate lăsa mistificat de „genuri“ și cine spune că un pastel e mai puțin un „état d'âme“ și fiind o poezie nu trebuie, în ea, să evolueze?..

Când însă sufletul poetului se aplică exterior obiectului, el capătă ceva din placiditatea materiei și tot ce poate face atunci e să alunce la suprafața obiectului; să-l nareze. Când acest suflet i se aplică interior, materia e aceea care reacționează și, frământată cu mișcările sufletului, intră în neprevăzut.

Acesta e dinamismul liric, opus lirismului static. Aceasta e probabil ceiace Gosse numește dramatismul liricei engleze, deducându-l din contactul—adăogăm, nemijlocit—al contemplatorului cu elementul energetic al vieții și devenit parcă una cu acesta. Acest dinamism dă apoi în afară nouitatea în simplitate, unicul fraged al expresiei, — deajuns de evident, credem, din paralela făcută.

Dar pot fi trei poezii răspunzătoare de trei literaturi sau măcar trei procedee lirice? De bună seamă nu. Dar diferența, singura care interesează, e de grad. Și o citire comparată o indică.

Sânt în Germania și Franța poeți mult mai mari, mai înalți și mai somptuoși decât poetul englez! Dar nu știm dacă și mai adevărați.

Iată-l pe *W. H. Davies*, poetul «ultra-vagabond», descoperit de Bernard Shaw în volumul de poeme trimes dintr'un azil de noapte cu mențiunea că «dacă vrea să dea pe el o coroană și jumătate să-l păstreze, de nu să i-l trimeată înapoi.» ¹⁾

Cântă-ți pentru soare, ciocărlie, lirica
De o mie și încă o mie de note
Cântați, privighetorilor pentru luna
A cărei lumină vă va săruta pe gât
Cântați, vrăbii, pentru ploaia caldă și moale
Ca să vă stropească penele,
Iar când vreun curcubeu e pe cer
Cântă tu, cucule: cucu!

1) Vezi și la noi *M. Besa*: Din Anglia.

Cântă pentru cele cinci ouă ale tale, sturzule dragă,
 Ascuns de după nu numai o frunză;
 Voi, flueră vânt, împărăței, merle, cântați
 În fiecă crâng, în câmpuri;
 Pe când eu, care n'am știut să dau dragei mele
 Farmece lungi, nici de două ori mai frumoase,
 Voi respira în pofida ei un singur
 Suspin, mai dumnezeesc decât toate.

Procedeul, vedem, e aceeași, aceeași mișcare și sintesă!
 Și cu aceleași „Incantări” în suflet, acest Iov al poeziei,
 care a binecuvântat pe Dumnezeu că i-a luat un picior, dar
 i-a dat în schimb darul muselor, și care din economii de
 boem și pensionar al azilurilor și-a tipărit primul volum,
 vorbește cu arborul, cu drumul, cu cerșetorul cu care va
 fi dormit alături toată noaptea, și care:

Morman de sdrențe,
 N'avea nici prieten nici dușman.
 — Lucru ce nu arăta nici o față
 Era el vreun om căre
 Suferise pîn'și-a pierdut mințile?

Luna îi mai e singura avuție, când nu e trecutul să-i amintească de o casă pe care a avut-o și el și unde marinarul cu fața bătută de vânt i-a povestit întinderile și unde, mai ales:

O dragă pereche bătrână erau buncii
 Și buni ca toate lucrurile mute; ei vedeau în cer
 Mielul pe care Isus îl îndrăgise, copil;
 Credința lor umbrită nu a fost de vreo'ndoaială, pentru ei
 Moartea era un curcubeu în eternitate.

(*Copilul și marinarul*)

Așa de proaspătă, imediată ca un podidit de lacrimi, țâșnește poezia celui mai fraged și mai direct poet englez în viață. Dar nu pe el îl vom compara cu cei mai complecați și înalți lirici de aiurea.

Iată, cu părere de rău că trebuie să cităm numai bucățile expeditiv, pe mai mintalul și prea serios uneori, totdeauna înflorat de vedenia lucrurilor sfinte, irlandezul *James Stephens*, sprijinit ca toți ai lui pe „dragostea de folclor, tradiție rurală și frumusețile solului natal, autor al *Răsvrătirilor*” (1909), „*Dealului Visiunei*” (1912), „*Cânteceleor humei*” (1915) etc.

Noaptea se târa pe pământ
 Se târa și nu scotea un sunet;
 Până ce ajunse copacul; atunci
 Il acoperi și se furișe mai departe
 Dealungul zidului, pe fața ierbei.

Auzeam broboada ei târându-se
 Și aruncând întunecime pretutindeni
 Peste cer, pământ și aer
 Și în odaia în care ședeam tupilat.
 Dar ori câte va fi făcut ea
 Cu lucrurile de afară
 Candela mea nu mi-a putut-o stinge.

Așa că ne pomenirăm uitându-ne, eu la noapte
 Și ea la rându-i țintă la mine.

Iată, dintr'un domeniu opus, pe poetul introspecției și
 notației *John Squire*, pe care situațiunea de editor al celei
 mai mari reviste literare engleze «The London Mercury»
 l-a ridicat la rangul de „lieder” al generației sale. Cu debu-
 turi frumoase de jurnalist și parodist s'a pomenit cântând
 «Răuri» pe care le-a vizitat în vis și pe care spune dânsul:

Pe toate le-am cunoscut; cu ochi înceți
 Am mers pe țărmii lor și le-am urmărit;
 M'am îndulcit la frumusețea lor și le-am iubit
 Oriunde mi-a călcat piciorul;
 Și alte sute, de asemeni
 Ale căror nume de mult crescură în mine,
 Pe care, visând în lumină ori întunec
 Le-am văzut, — deși nu le-am văzut.

Sau povestind legenda miraculosului «Crin din Malud» care

.... E născut în glod tainic
 Respirat ca o vorbă pe o râpă neagră,
 Inflorește odată pe an pe lună plină de vară,
 Inflorește odată pe an și moare într'o noapte.

și al cărui mister „grupuri de fragede fete goale” vin să-l
 pândască, sau făcând «Ode în Restaurant»! Cu acea auto-
 analiză care e parodia și sinceritate care merge până la
 mistificare, ce se găsește în Francis Jammes și care e spi-

ritul poeziei franceze până la venirea unor Valéry, Larbaud, Rivoire, s'a pomenit deasemeni că constată cum:

Sub osul creștetului și sub păru-mi
Acoperită ca un puț otrăvit
E un ținut...

— Vă puteți închipui ce fel!..

De un arzător spirit de investigație, erudit ales și critic abil și în totul un suflet nesățios și complicat, autorul „Cuvântărilor imaginare” (1912) «Pașilor către Parnas» (1913) și «Poemelor» (1918/19) e cel mai modern și cel mai artificios totodată — coincidență și aici semnificativă — poet englez actual.

Gradul lui de artificiositate însă, față de continentali, nădăduim să se fi prins din exemplele date. Iată unul ultim, care îl pune în fața expresioniștilor:

Era un indian, ducând o vieată neschimbată
Rătăcind' mulțumit pe nisipul țărmului înșorit;
Culegând scoici. Intr'o zi auzi deodată un zgomot
Ciudat, nelămurit. Se uită în sus, și amuți.

Căci în bae unde nimic mai înainte nu fusese,
Mișca spre el marea, în magice luntre uriașe,
Cu pânza umflată de catarge, fără o ramă,
Fluturând semnale colorate și cocoțate sus, echipage.

Speriat, omul acesta singur și gol
Scăpând din mână scoicile,
Cu buze'ngălbenite ingenuchê după o piatră...
Se uită țință, văzu: și nu'nțelese că
Vasele lui Columb grele de destin
Tăiau la țărm și-acostau corăbierii.

Iată însă, dela aceeași revistă, mai tânăr și tot atât de cărturar, critic de teatru și istoric literar, pe *Edward Shanks*, autorul „Reginei Chinei” și «Orașului fără foc» pentru care i s'a decernat în 1919 premiul Hawthornden pentru poezie. Influența lui Goethe nu l-a momificat, după cum nu l-a impersonalisat aceea a cântecului poporan englez. Dacă spune:

Cucul e o pasăre frumoasă.
Cântă cum sboară
Ne-aduce vești bune

Și nu ne minte
 Și ca să-și facă vocea limpede
 Suge flori aromate.

În «Fête galante» cu aceeași simplitate urcă în concepția dragostei ideale și în „triumful iubirii” din sufletul prihănit al adeptelor Aristonoei curtisana, ale căror inimi.

Cum lumina își dă sfârșitul în cer,
 Se sbat ca niște păsărele prinse în piepturi
 și pe când

Măriți cu umbra
 Se înalță susurând imensități, copacii,
 Fetele, fără să miște, fără un cuvânt, fără suspin
 Își văd venind (imaginar) îndrăgostiții

care dispar...

Iar uneori poetul, cu viziunea strânsă de sarcasm, dar atât de mult ferită de abstractul expresionist ne sugerează „Cataclism”

Când un val uriaș tulbură oceanul rece
 Și svârle apele adâncului la cer
 Ciudate apariții zac la suprafață.
 Vase mari stâlcite, despoiate de aur vechi și lustru
 Și inchircite de durere, monștri bătrâni de mare
 Ce mânjesc apa cu boia sângerie,
 Cu nemaipomenite guri urlând și jeluindu-se
 Și supărând unda cu înnotătoare și lopeți care se sbat.

Dar odată cu aceasta sosesc mici lucruri prăpădite,
 Smuncite dela fund de aceeași întâmplătoare mână,
 Vreo veștedă floare de mare smulsă din nisipul dedesuptului;
 Care nu va mai da din aripi de lumină
 Când apele-or veni încet; moartă zăcând se răsuțește
 Pe undele cleioase către țăr.

Aceeași mișcare a lăuntrului sufletesc sub aparența celei mai imobile obiectivități și la cel din urmă sosit poate nu

fără contingente cu expresionismul, tânărul critic musical *W. J. Turner*. ¹⁾

Inrudit cu înfioratul Walter dela Mare — de care, ca de alții vom vorbi cu alt prilej — acest „poet al luminei și întunecului” aruncă într’adevăr o atmosferă sublunară peste lucruri. O fosforescență — ca în Tintoretto și El Greco, mai mult decât în maeștrii olandezi — scoate în reliefuri învăpăiate margini ascunse de suflet. Cât de direct însă ne ajunge „Musica lunei”, când:

Minunat de clar e pieptul fetei
Tăind prin vad apa neagră a pământului.
Gânganii peste iezere de rouă încet dau din antene
În lumina stelelor. Tremură străvezii
Căderile de apă ale lunei și glasuri de priveghetoare,
Într’o priveliște lunară atârând deasupra pădurilor.

Incotro merge fata de lumină a lunei?
Pe trupul ei încins cu apă stelele se ’ntunecă.
Aude ea musica ce se jeleşte în gâturi subțiratece
Tarătă ca și ea în barca de fantomă a pământului,
Trasă prin lume, depănând în tăcere
Fată și rău și căderile de apă ale lunei?
Și ce imediat deasemeni vine la noi «Magicul» dintr’o
„seră tăcută», unde

Liniștit ca o nestemată mare e aerul
Cu tufișuri și foi sculptate lin înăuntru-i
Cu stânci și arbori și ferige uriașe
Și flori cu lăuntruri aprinse de lumină
Și apa goală ca o nimfă
Care dansează ’ntr’una firavă și desculță.

sau „Extazul” din:

... friza trasă în marmura cea mai albă
Cu copii care umblau pe țărături după scoici.

și dintre care:

Unul ținea o scoică la urechea lui ca o scoică

1) „Focul negru” (1918)

aşa că:

... era musică sculptată pe faţa lui.
Ochii lui pe jumătate închişi, buzele lui întredeschise tocmai
Ca să prindă, nelămurit, legănătorul hău de coral
Al peşterilor fără număr umplute cu mări cântătoare
încât:

Toţi copiii aceştia plecau urechea, parcă la un cântec
De voci ce se sting departe, plâpânde şi subţiri
Voci prea frumoase ca vreun vânt pământean
Să-l sufle în vreun vârtej în auzul muritorilor.

Am străbătut în chipul acesta, în dreapta şi în stânga şi
uneori la întâmplare, domeniul nou al poeziei engleze.
Valoarea ei primă nădăjduim şi reiasă vădit din caracte-
rizările şi confruntările făcute. Nu voim, să decretăm şi
nu înţelegem că în floarea aleasă a poeziei continentale
nu pâlpâc frăgezimea vreunei raze. Dar, spre a nu cita
decât poezia aceea în nobleţea căreia cred cu hotărîre şi
criticii engleji, cea franceză: genialul Verlaine n'are adepţi
şi Paul G  raldy e m  rginaş. Intuitiv şi acut, ştim c   Joa-
chim Gasquet ducea pe pieptul lui soarele, cum    spunea
Contesa de Noailles şi ştim c     n ciuda pr  fuitelor „Ins-
crip  ii” ale lui Maurras, Andr   Fontainas, suficient şi el
de b  tr  n, mai are suflet de pulverisat «sur l'All  e des
Gla  euls» iar Paul Val  ry e   n stare s   scoat   din «C  n-
tarea coloanelor», sublimul tril:

Reci şi aurii
Scoase am fost din straturi
Cu dalta ca s   fim
Crinii aurii.

Din paturi de cristal
Trezite am fost;
De unghii de metal
G  tite am fost.

Luna ca s'  nfrunt  m
Luna şi soarele
Ne poleir   f  r   preget
Ca unghii de deget.

Sclave fără genunchi
 Surăsuri fără față,
 Frumoasele'n calea noastră
 Caste se învață.

La fel de pioase,
 Cu tâmpile legate
 Și cu urechea surdă
 La povara din spate

Cu un templu pe ochi
 Negre de eternitate,
 Noi mergem fără zei
 Către divinitate.

Dar reînvierea Pleiadei neclenșate din «Sonetele Elenei» și revirimentul Ronsardian la cei șapte din o sută de poeți francezi de azi e tot atât de caracteristic cât faptul că dincoace, Chaucer și Spenser țin de veacuri calea poeziei engleze și, mai vigilenți decât ori când azi, darnici cu inima, n'au lăsat-o nici în vremile ei cele mai aride, ale așa zișilor „poeți metafizici” fără un pic de rouă.

Astăzi, când «formula» și «școala» invadează și interiorismul sugestiv al liricei mari moderne șovăie între ideologismul afișat și sentimentalismul voit, generația nouă engleză — pe lângă alte însușiri și cu scăderi poate ce nu ne vom da înapoi să le vedem — realizează după o veche tradiție și cu secretul pe care Shakespere l-a suflat omnirii, poezia adevărată, așezând-o în centrul vieții și, la adăpost de atitudine, vibratoare de spontaneitate, fragedă de senzație, hrănind-o cu dinamism și mișcând-o cu vitalitate.

Dragoș Protopopescu.

PAGINI VECHI

Colecțiunile istorice ale Academiei s'au îmbogățit cu un prețios document dăruit în zilele trecute de d-l N. N. Andronescu, avocat din capitală. Documentul este dela 1718 și prezintă un interes deosebit atât, pentru istoria Bucureștilor, cât și din alt punct de vedere. Iată cuprinsul lui prescurt:

La 1712, Jupâneasa Chița, văduva lui Iamandi, fost mare Portar, împreună cu ginerele ei Gheorghiță Tutescul Căpitan de lefegii au zidit biserică în mahalaua Popescului, iar la 1718 dau acest document, prin care se determină locul unde este zidită biserica și se spune că este zidită cu legătură ca nici ctitorii întemietori, nici nimenea după ei să nu o poată închina nicăeri, ci să rămână loc de rugă pentru boerii și locuitorii numitei mahalale. Preotului Călin, care a ostenit pentru zidirea bisericii și pentru adunarea darurilor trebuitoare la isprăvirea ei i se dă drept pe viață și coborâtorilor lui să preotească la acea biserică.

La sfârșit, îndată după «Eu Chița Port (ăreasă)», ctitora principală, documentul este subscris de: „*Radul Popescu biv-vel Ban mărturie*”. Este marele boer și cronicar, fiul Hrizei vistiernicul cel chinuit și omorit în Martie 1680 de Șerban Vodă; este autorul cunoscutei cronice anticantacuzinești atribuită în trecut lui Constantin Căpitanul Filipescu și care a continuat mai târziu opera lui istorică, scriind domniile lui Nicolae Mavrocordat.

Biserica zidită de Chița Portăreasa la 1712 — după constatările d-lui Iuliu Tuducescu — este în ființă cu numele de Sf. Nicolae din Văcărești și se află în dosul casei cu No. 66 din Calea Văcărești. Inscripția (pisania) cea veche este perdută, cea de acum spune că biserica «s'a preînnoit» la anul 1851 prin Vist. Rădulescu cu ajutorul câtorva mahalagii.

Este interesant de a vedea din acest document că Românii, chiar cei mai evlavioși, cari zideau biserici, încă dela începutul secolului XVIII se speriașe de nesfârșita *închi-*

nare a bisericilor și mănăstirilor țerii la locurile sfinte — mănăstiri și patriarhii — grecești din Orientul stăpânit de Turci. Această închinare devenise cu timpul pentru locașurile sfinte românești din vechile Principate adevărată robire — o despoiere de averi și venituri — în folosul celor grecești din Orient. Închinarea — adică robirea aceasta — a mers însă înainte până când se ajunsese că o pătrime din pământul țerii, sute de mănăstiri și biserici românești erau stăpânite de străini. Patriotismul și energica hătărîre a patrioților Cuza Vodă, Negri, Kogălniceanu au scăpat țara la 1863 de această robie prin secularizarea tuturor averilor mănăstirești și prin expulsarea călugărilor greci din țară. Aceasta a fost întâia mare expropriare «pentru necesitate națională», după care a urmat cea dela 1864.

Documentul însuși este un frumos act diplomatic românesc din strălucita epocă culturală a lui Vodă Brâncovanu, interesant atât prin redactarea lui cât și prin caligrafia cu care este scris. În frunte este împodobit cu marea iscălitură de întărire pusă de „*Smeritul Mitropolit al Ungro-Vlahiei Daniil*” și presărată cu pulbere de aur. Reproducem întreg textul, a cărui redactare bănuim că a fost dictată de însuși Banul Radu Popescu, scriitorul cronicelor țerei și ale epocii lui:

Smeritul Mitropolit al Ungro-Vlahiei Daniil.

Eû jupăneasa Chița, care am fostû jupăneasa răposatului lamandi biv vel Portar, dinpreună cu gîineri-mieû Ghiorghiță Tutescul biv vel Căpitan za lificii, dat am scrisoarea noastră ca să fie de mare credință la mîna tuturor cinstiților boiarî mari și mici căț să află și să vor mai află cu zilele de acum înainte lăcuitori în mahalaoa Popescului și a altor mahalagîii tuturor de obște.

Precum să să știe că cunoscând că toate ale lumii sînt deșarte și nefolositoare sufletului, asa din tot gîndul și pofta inimii noastre am socotit a căștigă folosul cel sufleteșcu.

Deci din mult puțin ce am avut din ostenințele noastre, luat-am ajutor pre atotputearnicul și țiitorûl Dumnezeû si pre sfîntul și marele arhiereû Nicolae Mirălichenii, făcătorûl de minuni, de ne-am apucat de am făcut o sfîntă biserică

din temel de piatră intru acıastă mahală ce mai sus s-au numit, care Iaste dinaintea porții dumnealui cinstului și de bun neaam pan Șarban Năsturel vel Ban.

De care lucru încă pân'a nu pune piatra a face bisearica, întâiū ačastă tocmeală și așezământ am făcut cu toți cinstiții bołari mahalagii, anume pan Șerban Năsturel vel Ban, i Valcul Mogoșăscul vel Sărdar, i Mateiū Mogoșăscul biv vel Sărdar, i Alicesandrache Ciaușul za aprozi, i Mateiū Păharnicul Popescul, i Costandin vtori Armaș Popescul și cu alți mahalagii cu toți de obște, cum această sfântă bisearică să fie ohabnică și in veaci neclătită tuturor mahalagiilor de rugă și noao veačnică pomenire, Iar să nu fim noi volnici ca să o punem adecă să o închinăm noi la vre-o mănăstire nicăiri cât vom avea viață, nič după moartea noastră nimeni să nu fie volnici ca să se rădice aū din neamul nostru, aū din rudele noastre, aū măcar dintr'alții streini ca să o închine la vre-o mănăstire nicăiri. Pentrucă întâiū cu acest așezământ și tocmeală ne-aū priimit și ne-aū lăsat bołarii și cu alți mahalagii, ce mai sus s'aū zis, de am făcut acıastă sfântă bisearică, ci numai să aibă treaabă mahalagii și alți creștinī ce vor veni la rugă și preoții cei ce să află lăcuțori la sfânta bisearică și cei ce vor mai fi in urmă, și ce ar căștigă, multū-putin, al preoților să fie, nimeni să nu aibă treaabă cu venitu bisearicii, numai și preoții să aibă frica lui Dumnezeu și a sfântului Nicolae ca să poarte grija slujbei bisearicii la vream, și a ne pomeni, și toate lucrurile să le chivernisească.

Insă Iarăș insemnăm și ačasta, ca să se știe, că încă pân'a nu se înceape bisearica a să zidi, aū fost înțeles sfinția sa părintele Popa Calin, ce aū mersu la dumnealui Șarban Năsturel vel Ban, rugându-l de ne-aū zis noao de l-am priimit, duprecum arată scrisoarea noastră, care am dat sfinții sale, iscălită de noi și de dumnealui vel Ban și de alți bołari, de aū ajutat dela sfinția sa și au mai căștigat și din mila creștinilor de s-aū făcut taleri 271 și s-aū dat la zidirea bisearicii.

Deci isprăvindu noi bisearica de zidit și o am și învălit, și încă mai trebuind sfinței bisearici pe din lăuntru mult lucru, zugrăveala, tănplele, jăturile și alte odoară, și noao ne mai dându-ne in puțină ca să putem isprăvi tot, mai dat-am voe sfinței sale Popel lui Calin de aū strănsu de pe la unii-alții creștinī milostenie, care cu cât s'aū îndurată

de au ajutat după cum scrie foița sfinției sale, care Iaste iscălită de noi, întru care însemnează cine ce au dat milostenie de s au lipit și ei ctitori la sfânta biserică și cu această milă creștinească și prin stradanii și ajutarea sfinției sale Popei lui Calin s au grijit sfânta bisearică și s au înfrumusețat cu toate câte trebuescu sfintei bisearici deplin.

De ce noi văzând această nevointă a sfinției sale, încă și cu ajutarea de milă, il numim întocma ctitor sfintei bisearici, și cât va trăi sfinția sa și oricine s ar tragie din neamul sfinției sale și vor fi vrednici de preoție, nimeni să n'atibă voe să-i scoată dela această sfântă biserică pe neamul lui, pentruca să se nevoiască din toată inima a căută de sfânta biserică. Căci pre unii ca aceia noi întâiu îi dăm supt judecata sfântului Nicolae, a doao că l-am dat și zăpisul nostru sfinției sale, iscălit de noi și de mulți boiari. Pentru căci cunoscându-l noi și toți boiarii ce mai sus numitu a fi cu frica lui Dumnezeu și vreadnic de sfânta bisearică, s au ridicat dela altă bisearică, și dumnealor boiarii și noi cu toată voia noastră l-am așezat și l-am priimit la această sfântă biserică.

Drept aceea am dat această scrisoare cinstiților boiari ce s au scris mai sus și tuturor mahalagiilor de obște și sfinției sale, ca *să nu fie sfânta bisearica nicăiri supusă*, ci creștinilor de rugă.

Iar cine ar strică acest așăzământ, să fie suptu blestemul lui Dumnezeu și afurisania celor 318 sfinți părinți dela Niceia, și al sfântului arhierie Nicolae, lăcuința lor să fie cu hulitorii dumnezeirii la un loc întru pedeapsă în veaci nesfârșit.

Și când s au făcut această scrisoare, fosta-au mulți boiari care sânt iscăliți, și noi pentru dreaapta credință ne-am pus din jos numele și pecetile, ca să se crează.

August... dni, leat 7226.

<i>Eu Chița Portăreasa</i>	<i>Eu Marița Cioranca</i>	<i>Eu Vișa Mogoșasca</i>
<i>Radul Popescu</i>	<i>Eu Gheorghe</i>	
<i>iv vel Ban mărturie</i>	<i>Cioranul</i>	<i>Negoița Logofăt</i>

I. Bianu

ARTA IN CONFORMITATE CU NATURA

Intr'o sală de expoziție a unei societăți de pictori și sculptori, un domn în vârstă, înconjurat de artiști, discută cu bonhomie și îngăduială, operele expuse. De sub mustața-i stufoasă, sub care stă pitit un zâmbet de ironie blajină, cădeau domol, cuvintele ce au cufundat pe toți cei de față, în nedumerire.

„—De ce D-v, artiștii de azi, nu mai redați natura așa cum este ea? De ce fenomenele naturale își pierd caracterul, transpuse fiind în operă de artă, cu totul.“

O simplă întrebare care rănește de moarte conștiința de artist. Invinuște opera artistului plastic de neverosimilitate și îl vei vedea nedumerit de sensul celor spuse.

Nedumerire explicabilă când te gândești că, dintre toți artiștii, cei plastici își petrec viața în contact mai direct cu imaginile naturii. Privirea lor culege din natură și depune pe pânză, prin vârful pensulei sau creionului, imagine lângă imagine, statornicind o frântură din Univers. Formele nesfârșit de variate, ochiul lor le măsoară — am putea zice, le pipăie — pe fracțiuni de centimetri.

Și, cu toate acestea opera artiștilor plastici să nu fie în conformitate cu natura? Întrebarea atacă nu numai această chestiune, dar în genere, și pe aceea a creațiunii, artistice în plinul ei.

Omul este înzestrat de natură cu toate instinctele animale, spiritul nu a izbutit să anihileze pornirile-i trupesti. Instinctul precede spiritul în manifestare. Supremația spiritului — rătăcire sublimă a minții omenești — năzuită de om, el nu a putut-o introna nici prin sabie și rug, nici prin post și rugăciune.

În adâncul nepătruns dintre trup și spirit, omul recunoaște prezența sufletului ca un element necesar echilibrului organismului omenesc.

Instinctul, omul nu l-a pierdut nici în momentul când

a deprins a raționa, îl posedă numai într'un raport atenuat potrivit organismului său superior și este subordonat în funcție, inteligenței. Dela naștere încă copilul își întrebuințează facultățile sensoriale în mod instinctiv: văzând, auzind, pipăind. Ochiul și urechea sunt primele simțuri trezite sub impresiunea colorilor formelor, și sunetelor. Ochiul se anină de ființele și lucrurile din jurul său în timpul ce urechia absoarbe sunetele. Prin mijlocirea lor, copilul învață a deosebi. Odată cu cunoașterea primelor noțiuni, rațiunea se afirmă. Prin gradul de impresionabilitate și intensitate, sentimentul se condensează hotărând închinarea omului spre real sau ideal.

Predominarea impresionabilității sensoriale sau sentimentale statornicește calitatea temperamentului. Determinată astfel atitudinea artistului în fața naturii se fixează pasivă prin impresiune optică și, pasivă sau activă prin sentiment. Operei plămădite, artistul îi comunică căldura sentimentului său, prin a cărui calitate, reversibilă asupra noastră, opera de artă devine viabilă.

Sentimentul imprimă operei artistice un caracter individual, o structură concretă, formală a organismului operei, cât și una virtuală și atunci opera de artă este de o grație insinuantă sau de o rigiditate severă, de o complexitate barocă sau de o naivitate infantilă.

Ca opera de artă să fie cât mai conformă cu aspectele naturii, atitudinea artistică trebuie să fie și pasivă prin sentiment. Naturalismul e o atitudine pasivă în fața naturei. Toți artiștii naturaliști, realiști și impresioniști au avut-o. Această abandonare sentimentală, ca orice dragoste, își are preferințe exprimate instinctiv. După cum bărbatul, în viață, preferă femeia blondă celei brune sau invers; după cum corpul, ținuta, culoarea ochilor sau desăvârșirea ovalului feței, etc. sunt atâtea elemente ce contribuiesc la nașterea unui sentiment, tot așa artistul înamorat de natură are preferințe sentimentale pentru anumite subiecte și aspecte formale sau coloristice.

Pasivitatea de sentiment a D-lui *Grant*, de pildă, îl face să prefere natura neanimată, interioruri, natură moartă; peisagiul chiar, la d-sa e mort. Rare ori o figură izolată, se rătăcește în tablou, unde are aceeași importanță ca și obiectele dimprejurii. Spectacolul oferit de natură nu-i interesează decât ochiul; sufletește, d-sa rămâne impasibil, indi-

ferent. Gust, desigur că are d-l Grant, însă de tapiter. Atitudinea d-sale în fața naturii este de o complezență pasivitate până la neînțelegere. Tot pictor naturalist este și D-l *Basarab*, care încearcă o plăcere naivă în fața nenumăratelor aspecte mărunte ale vieții de țară și oraș și cu preferință pentru aspectele umile, pe cari le reproduce printr-o observație îndelungă și îndărădnică, fără vre-o turburare sufletească.

Atitudinea D-lui *Costin Petrescu* în fața naturii, deși tot pasivă, are o nuanță de doctă suficiență. Deși prin concepție realist, d-sa nu pictează ceea ce vede, ci mai ales ceea ce știe. D-sa, d. ex. știe că soldatul român, în ultima campanie a purtat bocanc de formă franțuzească, pe care d-sa o cunoaște în detaliu. În tablourile d-sale zac soldați, la pământ, la o distanță de mii de metri — dacă am transpune scara de măsură din tablou în realitate — cărora li se vede forma bocancilor și chiar culele din talpă. Or, la asemenea distanță deosebim abia un om de un animal. D-l Petrescu însă „vede” culele bocancilor, nasturii și curelele cu care sunt încinși soldații. De fapt D-l Petrescu nu le vede, decât, dacă ne putem exprima astfel, în mod „intelectual.” D-l Petrescu știe care este echipamentul reglementar al soldatului și această știință îl ajută să „completeze” imaginea din natură prin „erudiția” d-sale.

Cu totul altul e realismul D-lui *C. Ressu*. Pentru d-sa natura e o revelație grandioasă pe care încearcă să o sugereze prin siluete mari, mari prin dimensiunile ocupate în tablou. Realizarea plastică, la d-sa, e opera puterii creatoare a sentimentului vieții. (În tablourile cu țărani). O dragoste creatoare îl face capabil să refacă pe pânză cu justete și echilibru aspectele diverse ale naturii. În fața vieții și naturii D-l Ressu nu stă nepăsător, viața e luptă și chin, iar artistul suferă. Spectacolul naturii privit îndelung îl turbură și chinuște: peste materialitatea ființelor și lucrurilor, deși văzută cu o dură claritate, se așterne, totuși, o tonalitate cenușie, ca o brumă prevestitoare de vestejire...

La periferia domeniului realist stă pictorul *Pătrașcu*, cel puțin prin concepția formală și coloristică dacă nu prin sentiment. În fața indifferenței naturii față de dragostea sa, el se revoltă. Printr-o sfortare năprasnică el încearcă să distrugă materialitatea obiectelor pământene ca să răzbată până la esența lucrurilor. Resemnat și convins în cele din

urmă de inutilitatea sfortărilor ridică la marginea mării masivul stâncilor în toată grandiositatea lor materială ca un mauzoleu ridicat în amintirea vieții moarte.

Când ultima iluzie se stinge în trupul rămas fără suflet al omului, el invismăntează pământul în curcubeul colorilor impresioniste, ca să moară frumos. D-l Dărăscu, pictor eminamente colorist, împodobește natura moartă pentru sufletul artistului impresionist, devenit oglinda magică în care el contemplă imaginea miresei sale moarte, natura.

Urmărind prin opera de artă o conformitate cu natura, cât mai deplină, prin suprimarea acțiunii sulelești, artistul ajunge la anihilarea sufletului său reducând funcția sa de creator la aceea de copist.

Betia provocată de sensualismul fenomenelor naturii artistul o plătește cu aurul sufletului său.

Francisc Șirato.

CĂRȚI, REVISTE, ZIARE

Anuarul Institutului de Istorie Națională din Cluj.

După *Daco-Romania* Muzeului limbii române de sub direcțiunea d-lui Sextil Pușcariu, — *Anuarul Institutului de Istorie Națională* pe anii 1921—22, publicat de curând de d-nii Alex. Lapedatu și Ioan Lupaș, profesori universitari și membri ai Academiei Române, constituie o nouă și laudabilă manifestare științifică-literară a Universității noastre clujene.

Publicația aceasta — un frumos și bine îngrijit volum de 436 pp. — închinată augustinului fondator și patron al Institutului, M. S. Regelui Ferdinand, este, după cum se exprimă editorii înșiși în dedicație: întâia lor silință întru realizarea nobilului și patrioticului gând ce a prezidat la înființarea Institutului pentru „studiul istoriei române, atât de vitreg tratată sub stăpânirea trecută” (Cuvântarea M. S. Regelui la inaugurarea Universității).

Și aceasta prin:

„Alcătuirea unei biblioteci de specialitate, pe cât cu putință mai completă, în care studenții și cei ce se vor dedica studiilor de istorie națională să găsească, în lucrarea lor, instrumentul de căpetenie fără de care astfel de studii nu sunt posibile decât foarte cu greu, acum, în Capitala culturală a României de peste munți, în Cluj;

„Intocmirea unei bibliografii istorice române, prin care aceiași cercetători să fie înlesniți și ajutați în studiile lor, — bibliografie, care, alcătuită și redactată după normele și metodele cele mai nouă ale acestui soi de lucrări, să poată fi apoi publicată și pusă la îndemâna tuturor celor ce-i simțesc atât de mult lipsa;

„Editarea unui Anuar, eventual și altor publicațiuni ale Institutului, în cari tinerii ce se vor pregăti și vor lucra aci să poată aduce, prin cercetări și studii, originale și meritorii, partea lor de contribuție la progresul istoriografiei naționale, în deosebi a celei privitoare la România din fosta Ungarie și la chestiunile ce-i pot interesa pe dânsii în particular;

„stimularea cercetărilor istorice și a interesului public pentru ele prin acordarea de premii cu subiecte date și prin recompensarea, morală și materială, a scrierilor remarcabile de specialitate și, în același timp, cultivarea și răspândirea simțului istoric, prin organizarea de serbări comemorative, vizitări de monumente străbune, cercetări de localități istorice și patronare de societăți, cu caracter mai special ori mai general, în legătură cu programul de activitate al Institutului”.

Ce fel d-nii A. Lapedatu și I. Lupaș au năzuit și lucrat, în acești doi ani din urmă, pentru realizarea programului acestuia, de organizare tehnică și de activitate științifică, al Institutului ce conduc, se poate vedea din amănuntele, pe cari dânsii le dau în această privință în prefața Anuarului, cum și din cuprinsul însuși al acestei publicațiuni — un eveniment cultural nu numai în viața nouăei istoriografii a României întregite, ci și în aceea a Universității române.

Anuarul publică mai întâiu lecțiile de deschidere ale celor două

cursuri de istorie română dela Universitatea din Cluj — cursul d-lui Al. Lapedatu, de istoria veche, și cursul d-lui I. Lupăș, de istoria nouă a Românilor.

În lecția sa — *Nouă împrejurări de dezvoltare ale istoriografiei naționale* — d-l Lapedatu după ce face o scurtă privire asupra dezvoltării istoriografiei române dela 1843 (când s'a deschis cel dintâi curs de istorie națională la Români, cursul marelui Kogălniceanu la Academia Mihăilescă din Iași) până la realizarea unitii noastre politice, — examinează mai deaproape împrejurările nou create prin această uniune, în care are a se dezvolta istoriografia română viitoare, arătând că de favorabile sunt, față de trecut, aceste împrejurări și ce perspective încurajătoare prezintă ele pentru cei ce se vor dedica studiilor istorice la noi, pentru Românii din Transilvania în deosebi, cari au dovedit, totdeauna, o particulară vocație pentru astfel de studii.

Vrednicia de releuat ni se pare partea din urmă a interesanței și frumoasei lecții a d-lui Al. Lapedatu, aceea în care d-sa ține să lămurască atitudinea științifică și națională ce va observa la catedra sa. Nu vreau să părăsesc această catedră — zicea d-l Lapedatu — fără a face profesie publică de atitudinea științifică și națională ce voi observa în activitatea mea față de popoarele eterogene, pe cari soarta le-a așezat în mijlocul nostru. Această profesie se impune, cred, prin împrejurarea că la Universitatea pe care am luat-o în stăpânire, știința s'a pus, cele mai adesea, în serviciul politicii, iar politica, totdeauna, în serviciul utopiei idel de Stat unitar național maghiar, adică a cesaționalizării. Atitudinea științifică de care vorbesc nu poate fi decât una — aceea ce decurge din respectul absolut pentru adevărul istoric, oricare și ori cum ar fi el. Ce privește atitudinea națională, în sa declar că, departe de a vedea în aceste popoare niște dușmani, cum am fost noi priviți, mai mult sau mai puțin de ele, le vom considera ca menite, prin destinația lor istoric, să trasească și să se desvolce, cu individualitatea lor etnică și culturală, alături și împreună cu noi pe acest pământ prin excelență românesc.

În lecția sa — *Factorii istorici ai vieții naționale românești* — d-l Ion Lupăș analizează, după Italianul Mancini, factorii istorici cari hotărăsc dezvoltarea vieții popoarelor: geografic, etnografic, religios, plina cunoștința a trecutului românesc, d-sa explică, în cadrele acestuia trecut, rolul ce fiecare din acești factori l-a avut și-l are în dezvoltarea vieții noastre naționale.

Rândurile cu cari d-l I. Lupăș, încheie capitolul privitor la conștiința națională, ca factor istoric de ordin moral, trebuie să fie ori când, dar mai ales azi, un fel de memento pentru mulți dintre ai noștri. Căci iată ce scrie d-sa:

"În sulețel ori căru Român să se trezească conștiința națională, făcându-l pe toți să înțeleagă că avem aceleași amintiri ale trecutului, aceleași probleme ale prezentului și aceleași aspirațiuni ale viitorului. De aci urmează că simțul de solidaritate îndestruabilă cu toți cei mănâie întregite trebuie să ne stăpânească din zi în zi tot mai mult. Acest simț și această conștiința națională sa fie facila care propovăduiește pașii națiunii noastre în prezent și îi luminează cărările în viitor. Prin ea sa fie chemate la viață nouă și la date nouă toate elementele constitutive ale națiunii noastre".

În *Mihnea-cel-Râu și Ungurii* (1508—1510), d-l Al. Lapedatu ne da

un studiu complet și amănunțit, bazat pe o informație bogată și, în mare parte, nouă asupra relațiilor dintre crudul și nefericitul Domn al Terii Românești și vecinii săi din Transilvania și Ungaria. Sfârșitul tragic al lui Mihnea e reconstituit în toate peripețiile sale și înfățișat în chip viu și impresionant. Remarcăm frumoasă traducere, în metru originalului, a versurilor scrise de un contemporan, doctorul Ioan Salius; pentru epitaful lui Mihnea, traducere datorită d-lui V. Bogrea, care, pe lângă multele și marile sale însușiri, se vede a fi și un fin și talentat poet... Forma, totdeauna îngrijită sub raport literar, a scrierilor istorice ale d-lui A. Lapedatu e cunoscută celor ce urmăresc lucrurile acestui serios și cumpănit critic al nostru, ca să mai fie nevoie a o releva și la acest studiu, despre care, după cetirea sa la Academia Română, d-l Iorga scria în *Neamul Românesc* că e de o precizie clasică și de o remarcabilă frumusețe literară.

Urmează cuvântările rostite la festivalul organizat de Universitatea din Cluj pentru comemorarea centenarului morții lui Petru Maior (2/15 Februarie 1921) de d-nii A. Lapedatu (*Petru Maior în cadrul vieții naționale și culturale a epocii*), Ioan Lupaș (*Scrierile istorice ale lui Petru Maior*) și Sextil Pușcariu (*Părerile lui Petru Maior despre limbă*), cuvântări în cari cunoștințele și reflexiile specialiștilor asupra vieții și operei, istorice și filologice a marelui scriitor sunt expuse cu simțăminte de pietate și recunoștință, pe cari neamul românesc le va manifesta totdeauna pentru memoria strălucitului scriitor dela începutul secolului trecut. Un frumos portret al lui Petru Maior, singurul cunoscut până acum, e reprodus la începutul acestui mănunchi de cuvântări omagiale prin cari noua Universitate românească a Daciei Superioare a ținut să le închine memoriei strălucitului autor al „Istoriei pentru începutul Românilor în Dacia“.

Cea mai veche revistă literară românească e o comunicare făcută de d-l I. Lupaș la Academia Română, în care harnicul și meritosul istoric, după ce arată încercările ce s'au făcut în preajma anilor 1800 pentru editarea unui ziar românesc, se oprește asupra *Bibliotecii Românești* a lui Zaharia Karkaleki, relevând partea de contribuție pe care scriitorii ardeleni ai timpului (Damaschin Bojinca, Ivan Trifu [Maiorescu], Constantin Leca, Emanuel Gojdu) au adus-o la opera de educație și cultură națională indeplinită de editorul și colaboratorii acestei reviste, în niște împrejurări puțin prielnice pentru o asemenea întreprindere.

În studiul ce urmează, d. Nic. Bănescu dă rezultatele prețioaselor sale cercetări cu privire la *cele mai vechi știri bizantine asupra Românilor dela Dunărea de jos*. Cu nouă mărturii, scoase din scriitorii bizantini și cu pătrunzătoare interpretare a lor, în cadrul împrejurărilor istorice din sec. XI și XII, distinsul bizantinolog al Universității clujene comprimă și completează, în acest studiu, rezultatele la care d-l Iorga ajunsese, câțiva ani mai înainte, asupra unor formațiuni politice românești în Dobrogea actuală, în dependență de imperiul bizantin, înainte de constituirea Principatului Țării Românești.

Di Nic. Drăganu publică un întins și conștiincios studiu despre *cea mai veche carte răsăriteană* tipărită la Alba-Iulia (1639). După analiza dataliată, literară și lingvistică a acestei cărți, autorul tipărește înseși textele ei, însoțindu-le de indice și glossar, ceea ce e de mare folos pentru istorici literari și pentru filologi, într-o cât cartea de cerg e vorba s'a pierdut, din nefericire, împreună cu valoroasa bibliotecă a celui ce o poseda, răposatul bibliofil Teodorescu din Budapesta. Cei

ce cunosc modul conștiincios și scrupulos din punct de vedere științific al lucrărilor filologice ale D-lui Prof. N. Drăganu vor aprecia negreșit cu meritată laudă munca și osteneala, pe care neobositul și priceputul filolog a trebuit s'o pună la redactarea acestui studiu, care, cum ni se arată în epilog — era pe cale de a se pierde și el, ca și cartea despre care tratează.

Nu se poate rețeva încăjuns importanța și valoarea studiului pe care d. Silviu Dragomir îl publică în anuarul institutului de istorie Națională, studiu în care meritosul slavist și apreciatul istoric expune, după documentele sârbești și studiile lui Novacovici, Jirecek și Kadlec, știrile cunoscute privitoare la *Vlahii din Serbia*, în sec. XII — XV. Și studiul acesta, din care reese cât de numeros și de însemnat a fost în Evul mediu elementul românesc în jumătatea estică a Peninsulei balcanice, a fost cetită la Academia Română, a cărei membru corespondent e autorul lui, D-l Dragomir.

O interesantă lucrare e aceea a D-lui Romul Vuia despre *Legenda lui Dragoș* pregătită în seminarul de istoria veche a Românilor de sub direcția D-lui Prof. Al. Lapedatu și în care tânărul publicist și etnograf aduce noi contribuțiuni pentru explicarea originii și formării legendei privitoare la întemeierea Moldovei.

Studiile și cercetările ce urmează — *Pasagii obscure din Miron Costin; între filologie și istorie și Dobrișan fratele Mircei-Vodă* — ale eruditului polihistor V. Bogrea se remarcă, ca totdeauna, prin bogăția extraordinară a informației și prin ingeniozitatea surprinzătoare a rezultatelor, istorice-filologice, ce ele aduc chestiunilor tratate.

Deosebit de interesant pentru istorie este lămurirea celor câteva-pasagii obscure din *Cronica* lui Miron Costin, adevărate rebus-uri până aci, cari sunt explicate, toate, acum, prin interpretarea lor pe baza versiunii latinești a cronicii numite, editată, înainte de război, de d-l Eug. Barwinski în publicațiile Comisiei istorice a României. Un exemplu: casele cele *cucinii* ale lui Vasile Vodă nu sunt altceva decât casele cele cu *cini*, adică pardosite cu plăci de lut smălțuite (terra cotta de fabricațiune olandeză, numite, după turcește, „cinni“.

Tot așa lămurirea unor expresiuni documentare rămase neînțelese, ca bunăoară acel *Navis Olch* din o diplomă ardealeană dela 1245 și care nu e altceva decât *Navis kolk* sau *kulk* (corabie de transport), cuvânt adus din regiunea Rinului, desigur de coloniștii flandrezii (numiți mai pe urmă Sași) veniți în secolul precedent în Transilvania. Iar *Burluic*, nume de monedă nelămurită, nu este decât *Silberling*, monedă de argint germană, de unde, poate, și italianul „berlinga“.

În continuare, d. Bogrea publică câteva *mențiuni humaniste despre noi* scoase din adnotațiile lui Jacobus Dalecampius la ediția din 1587 (din Leyda) a *Istoriei naturale* a lui Plinius, un pasagiu *despre Morlaci* reproduc din *Storia della guerra di Candia* a lui Andrea Valiero († 1691) și câteva note — *varia* — după „Gazette“ a lui Renaudot (din 25 Maiu 1631) și după „Zurneg through Albania“ a lui Hobhouse și după alte publicații rare și necunoscute, tot privitoare la trecutul nostru.

După o scrisoare a lui Filaret Scriban către Șaguna și răspunsul acestuia către cel dintâiu, publicate de I. Lupas, după câteva mărunțișuri istorice — între cari semnalăm o copie a tabloului lui Franz Francken II, dela Viena, în Muzeul din Avignon — și după un necrolog al părintelui d-r Ion Sârbu, autorul istoriei, rămasă tot neterminată, a lui Mihail Viteazul, urmează o serie întreagă de dări de seamă și recenzii critice, între cari remarcăm pe acele ale d-lui

V. Bogrea, pline de prețioase contribuții științifice-istorice și filologice.

Ce privește partea din Anuar consacrată acestor dări de seamă și recenzii, scopul editorilor, cum ne mărturisesc în prefață, este să dea în ea o oglindă cât mai fidelă a activității istorice indigene prin întocmirea unui repertoriu bibliografic al întregii producțiuni istoriografice române și prin publicarea de dări de seamă și de recenzii critice competente asupra tuturor scrierilor mai importante din acest domeniu. Lucrul, pentru cauze ce se arată, nu s'a putut face anul acesta. El însă ni se promite, în măsura posibilităților, pentru anul viitor.

Cu urări sincere pentru ducerea la îndeplinire și a acestui plan, recomandăm tuturor sprijinirea silințelor celor ce la Cluj au început o lucrare atât de serioasă și de folositoare pentru progresul și prestigiul culturii noastre istorice. Căci atât completarea organizațiunii Institutului de Istorie Națională cât și publicarea mai departe a Anuarului său nu se vor putea face, pe aceste vremuri, fără de jertfe din partea Statului și fără de sprijin, material și moral, din partea publicului. — **Cronicar.**

Const. T. Stoika. *Insemnări din zilele de luptă.* Publicate de Căpitan T. Stoika. Cu o prefață de Ovid Densusianu. Desemnuri de I. V. Popa. 131 p., 15 lei. „Tip. Profesională.” Buc. 1921.

Autorul a murit în primele luni ale războiului; a fost un visător entuziast ale cărui producțiuni poetice — tipărite mai ales în „Viața nouă” — participau generos și tinerește la înfăptuirea unui gând și a unei forme nouă. Când, în 1916, goarnea sunară alarma neamului, poetul deveni războinic, iar pana, pușcă. Și ce războinic! Fără fanatismul sufletelor primare, dar și fără șovăirea intelectualului stângaci la fapte, Const. T. Stoika, într-o mână a purtat spada, cu mândrie și cu iscusință, ca un arhanghel cu privirile încrunțate de grija neamului amenințat, binecuvântând, adânc și omeneste înțelegător, cu cealaltă. Spectacolul acestui sbucium interior, acestui conflict surd încins între încordarea activă a soldatului iubitor de pământul părinților și contemplativitatea nostalgică a poetului — e mișcător și plin de interes.

Căci în afară de interesul pur documentar al cărții — referitor la luptele de pe Olt, psihologia soldatului nostru, mentalitatea băstinașilor de dincolo etc. — se desprinde din paginile ei, mai presus de toate, *un suflet*. Un suflet liric, care re trăiește viziunile nopților de meditație, scriind în neliniștea hărțuierilor de fiecare clipă, pagini bine încheiate și pline de expresie.

„Peste munți în zare, tu nemișcată mă urmărești în gândurile tale aprinse, și nimeni nu-ți răspunde când bați în porțile tăcute ale singurătății. Sufletul meu, aprins, se înalță cântând pe Dumnezeu care a făcut în juru-mi scut în atâtea lupte; și desprețuind moartea, care cine știe de nu mă pândește în umbră, scriu aci la umbra stejarului cu umbra rotundă, când tu poți neîncrezătoare, încerci să mă uiți...”

Pe lângă lirica nostalgică a trecutului și a depărtării, dorul de pace senină și studioasă al intelectualului, răzbate puternic pe alocuri, dăruiind soldatului anume seninătate filosofică în fața evenimentelor și o foarte potrivită platoșă morală. Din certitudinea că se află în fața morții inevitabile, Const. T. Stoika extrage puteri uriașe de luptă, un fel de răspundere îngrijorată față de generațiile românești ale viitorului, dar, în același timp, un zâmbet indulgent și larg umanitarist, care-l ajută să rămână *om* față de adversar.

Paginile acestea, întrerupte cele mai deseori de încăerările războiului, mărturisesc un suflet bogat și variat; vechiul instinct poetic se deșteaptă ici și colo pentru a înălța un imn plin de vibrație soarelui... «cuptorul divin ce, ascuns în norii albi, aluneca cu maestate pe arcul nesfârșit al cerului»; ori pentru a ritma pios câteva fraze în fața trupului nelnsufletit al căpitanului Dimopol:

„În tăcerea religioasă a bisericii, mortul părea un erou culcat pe tronul gloriei. Întinericii din juru-i lungea proporțiile și silueta lui aristocratică se desena fantomatic pe lespezile crăpate ale locașului»

Pentru tot sufletul lui generos și tânăr, care s'a dat întreg unei idei și unui sentiment i se cuvin lui Const. T. Stoika omagiile gândului nostru frățesc care să nu-l insulte uitându-l; e o datorie față de el, dar e și o datorie față de neam; căci, cum spune el însuși în pagina închinată Locotenentului Ganovici—e tocmai ultima pagină a cărții—:

„Dacă toți ne-am gândi cu iubire la morii scumpi, vom putea să ne înprospătăm puterile sufletelor încercate îndestul acum.”

Const. Argeșan. Cântecele Tavernei. Poezii. 99 p., 10 lei., „Cartea Românească”. București.

Cartea de poezii a D-lui Argeșan are o copertă vopsită peștit; se disting două lampioane ciudate, de o complicată formă geometrică, și o femeie cu brațele goale până la umăr, cu rochia scurtă până la genunchi... Trist presagiu! Totuși, volumul D-lui Argeșan s'a publicat, piesă cu piesă, într-o răspândită foaie mai mult sau mai puțin literară; acestei eroice perseverențe, cel puțin, i se datoresc, cred, rândurile de față.

Dacă combinăm, într-o anumite proporție, hidrogenul cu oxigen, iese apă—cu o condiție: totul să fie supus la o anumită temperatură. D-l Argeșan e un chimist odios: zadarnic alătură silnic clopotul animal al vieții triviale din spelunci și lupanare de o pseudo-înțelegere filosofică și melancolică: nu iese apă. D-l Argeșan nu dispune de temperatura sufletească respectivă. Dumnealui detestă, probabil, vechile teme poetice și aleargă cu sacul la pomul laudat: noutatea halucinantă și stranie. S'a întâmplat însă ca sacul să-i fie găurit. A cui e vina? Probabil a Creiatorului, care nu i-a dat talent. Ceeace e grozav însă, e că D-l Argeșan nu bagă de seamă că i-e gol sacul și defilează triumfal cu el în spinare, ca un Don Quichotte melancolic:

„Măine au să te ardă Carte blestemată,
Carte'n care scris-am adevărul vieții.”

Verlaine nu se pronunța așa de categoric la finele vestitului său „Prologue” din fruntea *Poemelor Saturniene*:

— Maintenant, va, mon Livre, où le hasard te mène.

D-l Argeșan își împarte cartea în trei capitole, dotând-o cu o dedicație (Cântecelor mele)—din care extrăgeam versurile de mai sus—cu o cavalerescă cerere de scuze, adresată demi-monde-ului (Să nu mă'ntrăbi) și cu un curios „Avatar”, ca încheiere, a cărui cheie o căutam zadarnic. Față de un plan așa de sistematic devenim pretențioși și cerem D-lui Argeșan bogat material poetic, organizat perfect în vederea unui maximum de emoțiune de ansamblu. Și iată ce ne dă:

În fiecare poezie e o...—nu știm cum să-i zicem, fiindcă D-l Argeșan, cu o candoare demnă de mai multă fericire, nu-și numește eroinele decât cu perifraze și cu spălăcite epite metaforice—e o „vestală” de lupanar, ca să-i zicem ca D-lui, care face laconic o

filozofie ieftină: blazare demonică și sensualism comun. Această *vestală* are, invariabil, „chipul/palid, ca de ceară”, mâna „mai albă decât orice alb”, degetele „reci”, buze uscate de patimă „cum alte buze nu-s” și cari mai sunt, în aceeași poezie (O mângâie-mă iar) și „pline de păcat” etc.

Aceasta *vestală* cântă „vinovate plăceri”, diverse „patimi” și „păcate”, „noptile de beție” etc., lăudându-se lasciv că „se vinde” că e „a tuturor”; ori, tragic, „am s'o sfârșesc într'un spital” etc., — la care vocea mai gravă a D-lui Argeșan răspunde, cântând „fiorul primei mele-amante”, mărturisește că „am murdărit femeia” și că „te vreau în fiecare seară”. etc., — pe scurt, lucruri picant de personale, cari — așa cum sunt încadrate — îl privesc exclusiv.

Acestea fiind cam toate elementele poetice ale D-lui Argeșan, faceți să intervină toate combinațiile posibile între ele, colorați-le cu o melancolie nesincera și cu un sensualism strident și veți avea cele aproape 50 de poezii ce compun culegerea.

„Aceasta e viața — grozavul contrast” etc., se felicită D-l Argeșan; cred că e singurul care să se felicite...

Într'un asemenea decor sunt versuri și strofe cari ne par nespuse de comice sau de grotești:

„Și buza mea sorbit-a seva întâiei voastre tinereți”. Sau:

„Veniți cu toate'n jurul meu

Azi mintea-mi nu socoate,

Femeilor, femeilor.

Eu vă iubesc pe toate”.

(Femeilor)

Adică, pe franțuzește:

„O, femmes, je vous aime toutes...”

Verlaine. Dédicaces. Quatorzains pour toutes. XL.

Pentru poezia „Patimă” D-l Argeșan comandă la Paris (cel de-acum 60 de ani) o „liniște bolnavă” apoi urmează:

„Tot câmpul de otavă

Țăcea în lăncezeala febrin care

Îl cufundase liniștea-i bolnavă,

ținând să ne demonstreze de ce câmpul trebuia să fie neapărat de „otavă”; apoi:

„Și'n inserarea caldă, sufocantă,

Deși știam că n'ai să-mi fii amantă,

Vream ca să-mi vii mai iute'n seara-aceea etc..

Ne gândim cu durere, citind pe D-l Argeșan, la cutare *Fleurs du Mal*, devenite aci „flori otrăvite” sau la cutare minune din Verlaine, alcătuită tot din sensualism și tot din melancolie, dar mai presus de toate, d'n poezie, ca, de pildă, sonetul *Lassitude*:

„De la douceur, de la douceur, de la douceur! etc.

Ne gândim chiar la modulațiile infinite de sugestive și de adevărate ale lui „*Lae Chioru*”, pe care — cu sau fără voie — l-a parodiat D-l Argeșan în „Cântecul Cupei” mai ales: „Într'un han odată”, „Pentru o femeie”, „Cântec”).

Și ne gândim, cât ar fi fost de bine să rămână D-l Argeșan la iubitele tradiționale — la iubitele într'adevăr iubite însă — și să renunțe la sinistrele D-sale aventuri de prin tavernele poetice, pe sub mesele cărora sucombă cu un sensual deliciu. Căci, sărăcie — în invenție și versificație — și poză — nesinceritate și retorism — iată cei doi poli în jurul cărora D-l Argeșan ametește, învârtindu-se.

Nu i-am dori „Cărții Românești” multe asemenea succese.

Vasile Munteanu.

O altă anchetă interesantă (care probabil va deslănuși iarăși discuții ca aceea asupra secolului XIX) se deschide în publicistica literară pariziană.

"*Revue hebdomadaire*", socotind că o cercetare a sensibilității franceze contemporane, e azi viu interesantă, a pus câtorva scriitori din tânără generație, următoarele chestiuni:

- 1) *Cari sunt măștrii cărora le datoriți mai mult și pentru ce?*
- 2) *Ce influențe credeți că vor determina direcțiunile literaturii contemporane și ce gândiți anume despre secătuirea ori reînnoirea posibilă a genurilor tradiționale?*

Revista accentuiază interesul acestei anchete mai cu seamă prin două considerații. Una e o notație de odinioară a lui Paul Bourget: "*Stările sufletești particulare ale unei generații, sunt conținute, în germeni, în teoriile generațiilor precedente.*"

A doua e următoarea: ambiția unei părți întregi a literaturii contemporane este desigur aceea de a se împotrivi oricărei influențe. (Oare nu se accentuează și la noi — deocamdată sub formă de pretenție — aceasta?).

Pierre Benoit, sgomotosul posesor al celebrității "*Atlantidei*" răspunde: "*Până la douăzeci de ani nu mi-am recunoscut alt maestru, afară de Hugo.*"

Dar, după o firească evoluție, pe la 22 de ani, Benoit, profitând de o largă instrucție, ajunge la "*une charmante anarchie intellectuelle*" pe care o socotea drept lucrul cel mai literar, cel mai artistic, cel mai estetic din lume.

"*Am fost scos din această ridiculă stare, continuă Benoit, de către trei măștri: Maurras, Bourget, Barrès.*"

Opera literară a lui Maurras, o lasă de o parte (așa cum a făcut însuși Maurras) fiindcă pe acest tărâm le datorește și altora tot atât cât lui.

Adevărata datorie a lui Benoit față de autorul "*Anthineii*", este politică. Maurras l-a învățat că e zadarnic să nădăjduiești, ca biet trecător pe pământ, îndeplinirea frumoaselor lucruri anunțate în "*Plein Ciel*"-ul lui Hugo. Visăria nu e cu puțină sub amenințarea torpilor aeriene, ori în frățietatea ordinului de mobilizare.

Maurras e adevăratul pacifist "*Recunoștința mea față de Maurras*, scrie Benoit, este în raport exact cu ura mea față de războiu, a oroarei față de sangele vărsat, întâi francez, pe urmă omenesc."

Și Benoit socotește punctul acesta de vedere primordial.

Și iată că — azi îndeobște nu prea prețuitului Bourget — Benoit declară că îi datorează dragostea adâncă, desinteresată de a gândi. El l-a revelat pe Stendhal, el a îndrănit să-l numească pe Balzac maestrul romanului contemporan atunci când, în general, era socotit ca un simplu foiletonist, el a îndrăsnit, întâiul, să-l celebreze pe Baudelaire.

Al treilea, Maurice Barrès. Ceeace i-au dat ceilalți doi, acesta a precizat cu vigoarea lui fermecătoare, spune Benoit. Ca să simtă ceeace îi datorește, adaugă autorul "*Atlantidei*", ajunge să-i repete numele.

André Maurois, humoristul fin, autorul lui: "*Silences du colonel Bramble*" și "*Les discours du docteur O'Grady*," declară: Măștrii?

"*Deasupra tuturor: Stendhal, Turgheiev, Tolstoi.*" Dintre englezi: Sterne, Butler, Meredith. Dintre francezii de azi: Anatole France, Marcel Proust.

Numele lui Proust, pomenit în felul acesta (și este din ce în ce mai des) aruncă o lumină semnificativă asupra curentului literar din

Franta de azi. Proust, ale cărui două volume: *A l'ombre des jeunes filles en fleurs* și *Du Côté de chez Swan*, au purces și în multe biblioteci bucureștene, va trebui citit altfel decât pe *chaise-longue*-ul monden, cu ceaiul și prăjiturile alături.

Maurois afirmă că azi nu mai eziți să-l pui pe Proust în rândul maestrilor. Stendhal a fost Lavoisier-ul analizei sentimentelor, Proust Berthelot-ul ei și frumusețea imaginilor lui asigură trăinicia stilului său.

În privința celei de a doua chestiuni Maurois spune că *nu crede în secătuirea romanului*, gen atât de vast, ce poate cuprinde atâtea varietăți:

Ca direcție generală a mișcării literare, i se pare că *romantismul* și *naturalismul*, fiind moarte din exces, asistăm la începutul unui *clasicism relativ*.

Primejdia, ca în orice perioadă clasică, e că un stil ascuțit și desfruit, duce la prețiozitate și la un anume aer enigmatic.

Pierre Lasserre a caracterizat foarte bine acest pericol în „*Philosophie du goût musical*”. Ceeace spune el despre muzică, e exact valabil și pentru literatură:

Mi-e teamă ca tinerele noastre școli să nu se îndrepte exclusiv în spre ciudătenile tehnice și să nu mai fie destul de convinse că artele reîntineresc la izvoarele gântivei și ale inimii.

(La noi nu e tot atât de exact aplicabilă această judecată?)

Anul acesta l-a descoperit pe Benjamin Crémieux (spune critica pariziană) ca pe unul din cei mai buni romancieri. Un debut ca *Le premier de la classe* te obligă să saluți un maestru. Regulata sa activitate critică din coloanele revistei „*Nouvelle Revue Française*” e una dintre cele mai apreciate. Iată de ce opinia lui în chestiunea pe care o schițăm, e în chip particular interesantă.

Crémieux își exprimă părerile în linii de o remarcabilă siguranță.

Generația literară născută pela 1890, spune el, a putut avea *maestrul* până în 1914. Azi n'ar mai putea avea. Între ei și ea, războiul a surpat o prăpastie. Și dacă n'a surpat-o, înșamnă să *disperezi de generația aceasta*. Întâia oară și-ar schimba lumea față, fără ca literatura să se înnoiască.

Nu-i vorba să negi admirații legitime ci să *refuzi modele perimate*. „*Suntem din alt timp decât France, Barrès, Gide, Maurras ori chiar Péguy. Ce să facem noi cu excitanți, cu un Nietzsche ori un Kipling?*”

De aci înainte *metodele* de a simți și a analiza sunt inutile. Și înainte de războiu, acestea le cerea generația literară dela înaintașii săi.

În fond toată literatura „*maestrilor de azi*” (a acelora mai sus numiți) se rezumă în câteva formule de soiul următor: „*Trăim?*” „*Cât valorează viața noastră?*”

Aceia din generația *actuală* știu că trăiesc fiindcă n'au murit, risecând cinci ani de-a rândul, să moară, în fiecare clipă.

Totul vesteste o nouă «mare epocă» literară. Ca după orice epocă sângeroasă și tulbură asistăm, înainte de eclosiunea operelor mari, la o înflorire de mici *maestri* și de fanteziști cari ating perfecția și nu *datoresc nimic precedesorilor lor*.

Ancheta continuă în Franța. Vor fi desigur discuții aprinse. Nouă trebuie să ni se pară tare ciudat că lumea e preocupată de „*asemeenea probleme*”... — V. R. Ș.

precădere asupra tuturor celorlalte împrumuturi, inclusiv împrumutul de consolidare.

În virtutea legii promulgate la 23 Iunie 1922 prin Decretul No. 2869 publicat în «Monitorul Oficial» și a convenției anexe încheiate între Ministerul de Finanțe și Banca Națională a României, Ministerul de Finanțe va vărsa Băncii Naționale pe măsura încasărilor, toate taxele de export până la concurența sumei necesare serviciului totalității Datoriei externe române, plus 10%, cum s'a spus mai sus.

Lipsurile parțiale (sau totale în caz când taxele de export ar fi suprimate) vor fi acoperite lunar de Ministerul de Finanțe prin vărsăminte în lei făcute Băncii Naționale a României.

Banca Națională a României își va procura prin mijlocul acestor lei devalize necesare serviciului Datoriei externe. În caz când Banca nu ar fi în măsură să-și procure singură mijloacele de plată în străinătate, Ministerul de Finanțe i le va procura prin organizarea exportului.

Prin prezentul prospect, Guvernul român, invită pe purtătorii de bonuri de tezaur emise în monede străine, cari au domiciliu în România, de a preschimba aceste bonuri prin titluri ale împrumutului de consolidare. Preschimbarea bonurilor se va face contra titlurilor liberate în lire în valoare egală, pe următoarele cursuri:

Livra sterlingă		al pari			
Franci francezi	converțiți în L. st.	50 frs.	ptr.	1	L. st.
» belgieni	»	»	»	»	»
» » »	»	»	»	»	»
Lire italiene	»	»	»	88	»
» » »	»	»	»	»	»
Pesetas spanioli	»	»	»	25.50	Pes.
» » »	»	»	»	»	»
Coroane suedeze	»	»	»	16.70	Cor.
» » »	»	»	»	»	»
Escudos portugezi	»	»	»	60	Escud.
» » »	»	»	»	»	»

Bonurile de tezaur emise în dolari ai Statelor-Unite sau în Dolari Canadieni, vor fi preschimbați al pari contra titluri ale Împrumutului de consolidare emise în dolari ai Statelor-Unite.

Dobânzile de întârziere calculate 6% pe an, cu începere dela scadența bonului până la 1 Octombrie 1922, vor fi adăugate la valoarea bonului și plătite în titluri ale Împrumutului de consolidare.

Dobânzile calculate 4% pe an dela 1 Octombrie 1922 până la scadența bonurilor, vor fi deduse din capital la bonurile cu scadența după 1 Octombrie 1922.

Se va aplica la calcularea intereselor aceleași cursuri ca și pentru calcularea valorii bonurilor.

Sumele mai mici de lire 10 sau 50 Dolari, vor fi reprezentate prin certificate fracționare, cari vor da dreptul purtătorilor de a primi titluri contra remiterii lor, în valoare totală echivalentă unuia sau mai multor titluri, fără însă a se ține seama de sume mai mici decât 1 liră sau 5 dolari.

Purtătorii bonurilor de tezaur în valută străină, cari locuiesc în România, sunt invitați prin prezentul prospect să depună bonurile lor, cu începere dela **25 Noembrie 1922**, la ghișeurile:

**Casieriei Centrale a Tezaurului Public și
Băncii Naționale a României.**

Aceste instituții le vor remite, după verificarea bonurilor de tezaur, certificate provizorii, cari ulterior vor fi preschimbate prin titluri definitive, îndată ce acestea vor fi gata.

Preschimbarea se va anunța detentorilor pe calea publicității.

Detentorii cari nu vor fi prezentat bonurile lor la conversiune înainte de 1 Februarie 1923, se vor considera că au pierdut dreptul de preschimbarea acestor bonuri prin titluri ale Împrumutului de consolidare.

Ministrul de Finanțe,
(ss) VINTILĂ I. BRĂTIANU

SUMARUL

Ion I. C. Brătianu	Din amintirile altora și ale mele. <i>Din țara Moșilor.</i>
Adrian Maniu	Meșterul. (<i>Actul III.</i>)
T. Arghezi	Duhovnicească (<i>versuri</i>).
I. Agârbiceanu	Revederea.
A. Cotruș	Ima (<i>versuri</i>).
Maria Dr. Stănculeanu	Scrisori de pe Pacific. <i>Samoa.</i>
Al. A. Philippide	Balada cuielor (<i>versuri</i>).
I. Euzdugan	În Bugeac (<i>versuri</i>).
Traian Lalescu	Convorbiri relativiste.
Dinu Lance	Poeme nesuferite: <i>Bufnița Minervei, Muștele cerului, Omorâtorul de leșuri</i> (<i>versuri</i>).
Vasile Munteanu	Francis James.
Ion Pillat	Traduceri din Francis James.
Dragoș Protopopescu	Pagina Angliei. <i>Literatură engleză contemporană. Spre o substanță nouă a poeziei.</i>
I. Bianu	Pagini vechi.
Francisc Șirato	Artă în conexiune cu natura.

Carti, Reviste și Ziste — Bibliografie

Din sumarul nume elor viitoare:

Anchetă asupra problemei religioase în România Mare: catolici, ortodocși și protestanți. — Anchetă asupra ideii de Stat românesc la minorități. — Curente democratice și noile partide politice în România — Școlile socialiste. — Scrisori culturale din Bulgaria, Yugo-Slavia, Ungaria, Cehoslovacia, Polonia, Rusia, Grecia și Turcia.

Prețul: 15 lei numărul.

ABONAMENTUL { 200 lei pentru particulari.
 { 300 lei pentru autorități, instituții și societăți.

CARTEA ROMÂNEASCĂ — Tip. Rasidescu. — 7350

2581

ANTICARIAT JINȘOAN
 L. 8